

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

R.D. Laing ve Anti-Psikiyatrinin Yolları

Zbigniew Kotowicz

Çeviri: Beyza Konuk

alBaraka
Yayımları

ZBIGNIEW KOTOWICZ

The Philadelphia Association'da psikoterapistlik eğitimi aldı. Toplum terapisti olarak ve kendi özel muayenehanesinde çalıştı. Şimdi serbest bir yazar ve aynı zamanda *Fernando Pessoa: Voices of a Nomadic Soul* (*Göçebe Ruhun Sesleri*) kitabının müellifidir.

BEYZA KONUK

1996 yılında Bolu'da dünyaya geldi. Boğaziçi Üniversitesi Psikoloji bölümünde lisans derecesini aldı. Eğitim, sağlık ve toplum ruh sağlığı kurumlarında yaptığı stajların ardından klinik psikolojiye ilgi duydu. İbn Haldun Üniversitesi'nde Klinik Psikoloji yüksek lisans programına başladı. Normal ve anormal tanımları, psikopatoloji kavramı, farklı yaşam biçimlerinde norm dışı anlayışı ve psikoterapi konularında uzmanlaşan Konuk, meslekî ve akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

ALBARAKA YAYINLARI – 113
PSİKOLOJİ DİZİSİ – 6

R.D. Laing ve Anti-Psikiyatrinin Yolları

ORJİNAL ADI R.D. Laing and the Paths of Anti-Psychiatry

published by Routledge ©1997

YAZAR Zbigniew Kotowicz

GENEL YAYIN YÖNETMENİ Ahmet Faruk Çağlar

YAYIN KOORDİNATÖRÜ Osman Baran Kaplan

ÇEVİRİ Beyza Konuk

ÇEVİRİ EDITÖRÜ Ahmet Faruk Çağlar

KAPAK TASARIMI Tali Creative / Emir Tali

MİZANPAJ Tali Creative

TÜRKİYE YAYIN HAKLARI © 2020 Albaraka Kültür Sanat ve Yayıncılık A.Ş.
Sertifika No: 41640

ALBARAKA YAYINLARI 1. Baskı, Ocak 2022

ISBN 978-625-7312-60-8

BASKI VE CİLT Özkaracan Matb. ve Ciltcilik San. Tic. Ltd.
Şti.

Sertifika No: 45469

15 Temmuz Mah. Gülbahar Cad. No: 62/C

Bağcılar/ İstanbul

Tel: 0212 515 49 47 Fax: 0212 602 02 10

Albaraka Yayınları, neşrini gerçekleştirdiği metinleri aslına sadık kalarak çevirir. Açıklamalı görüşlerini gerek gördüğünde önsöz ve dipnot aracılığıyla aktarır. Bu ve benzeri vasıtalarla görüş belirtilmeyen hususlara Albaraka Yayınları'nın katıldığı varsayılmaz.

ALBARAKA KÜLTÜR SANAT VE YAYINCILIK A.Ş.

Kuloğlu Mahallesi, Turnacı Başı Caddesi, No: 2/1A/1, 34433, Beyoğlu / İSTANBUL

www.albarakakultur.com

Bu kitabın tüm yayın hakları saklıdır. Tanıtım amacıyla, kaynak gösterilerek yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

R.D. Laing ve Anti-Psikiyatrinin Yolları

Zbigniew Kotowicz

Çeviri: Beyza Konuk

alBaraka
Yayınları

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	11
1. BÖLÜM	
Giriş	13
2. BÖLÜM	
Bir Psikotiğin Dünyası	25
3. BÖLÜM	
Düğümler.....	47
4. BÖLÜM	
Kurtuluş Diyalektiği	77
5. BÖLÜM	
Psikiyatri ve Özgürlük.....	97
6. BÖLÜM	
Tepki ve Miras	119
KRONOLOJİ.....	157
KAYNAKÇA	161
DİZİN.....	169

1960'lı ve 1970'li yıllarda R.D. Laing'in ve anti-psikiyatri hareketiyle ilişkili olan diğerlerinin radikal ve vizyoner fikirleri, tanının bilimsel olarak anlamsız olduğu iddiasıyla psikiyatri kurumuna meydan okudu — onlara göre tanı yalnızca sosyal açıdan hoş karşılanmayan davranışı etiketlemenin bir yoluydu. Bu görüşler psikiyatri pratiğindeki düşüncelerde ve deliliğin anlamında bir devrim yarattı. *Bölünmüş Benlik'ten Düğümlere*, Laing'in çalışmaları ve Kingsley Hall'deki terapi topluluğu Laing'in hemen herkes tarafından tanınmasını sağladı. Fakat on yıldan kısa bir süre sonra, ünlendiği gibi bir anda ortadan kayboldu.

R.D. Laing ve Anti-Psikiyatrinin Yolları, çağdaş bir perspektiften Laing'in çalışmalarının kapsamlı bir değerlendirmesini sunmaktadır. En üretken olduğu on yıla odaklanarak yazar, Laing'in teorik yazılarının gerekçelendirilmiş bir eleştirisini yapmaktadır ve ilk eserleri üzerinde etkili olan fenomenoloji ve varoluşçuluk ile kişilerarası iletişim çalışmalarına etki eden Amerikan aile etkileşimi araştırmalarını ve Sartre dâhil Laing'in düşüncesine tesir eden etkenlerin izini sürmektedir. Kitap aynı zamanda, deneysel bir terapi topluluğu olan Kingsley Hall'ü, Almanya'daki Sosyalist Hastalar Kolektifi ve İtalya'daki tüm psikiyatri sisteminin yeniden şekillendirilmesi gibi diğer anti-psikiyatri deneylerine paralel olarak ele almaktadır.

Zbigniew Kotowicz ayrıca Laing hakkındaki politik sağ ve soldan, feminizmden gelen; en az Laing'in kendisi kadar Laing "femoneminin" bir parçası olan çağdaş yorumlara da odaklanmaktadır. Laing'in çalışmalarını bağlamı içinde ele alarak onun günümüz psikoterapisinde ve psikiyatrisindeki önemine dair yeni ve gerekli bir yeniden değerlendirmeyi yapmaktadır.

Koğuşta her geçen saatle birlikte hastalara duyduğu saygının yanı sıra, akıl sağlığını dış gerçeklikle kurulan ilişkiye bağlayan kayıt-sız bilim anlayışına duyduğu iğrenme zorunlu olarak artıyordu. Bu iğrenme her saat, her dakika daha da arttı.

Dış gerçekliğin doğası yine muğlaktı. Bilim adamlarının, kadınlarının ve çocuklarının her biri, tıpkı öteki aydınlanmış gruplar gibi gerçekliğe teslim olmuştu. Dış gerçekliğin tanımı ya da kısaca ve basitçe gerçeklik tanımı, tanımlayıcının hassasiyetine göre çeşitlenmişti. Ama hepsi, temas her ne kadar üstünkörü de olsa, gerçeklikle temasın ayrıcalıklı olduğunda hemfikirdi.

Bu anlamda, hastaların ciddi vakalarda olduğu gibi bütünüyle olmasa da temel açılardan gerçeklikle, sıradan insanın iptidai gerçekliğiyle “bağı kopmuş”tu. Tedavinin işlevi aradaki uçurumu kapamak, ıstırap içindekini kendi küçük özel zararlı pislik yığınınından çıkarıp sağduyunun muhteşem dünyasına; akla yatkın şekilde yeniden merak edebileceği, sevmenin, nefret etmenin, istemenin, keyiflenmenin ve feryat edebilmenin paha biçilmezliğine kavuşacağı ve aynı durumdaki insanların arasında kendini rahat bırakacağı dünyaya getirmekti.

Samuel Beckett, *Murphy*

TEŞEKKÜR

Bu metni ilk aşamalarında kısmen ya da bütünüyle okuyan ve faydalı yorumlarını belirten herkese teşekkürlerimi iletmek isterim: Madelyn Brewer, Duncan Brewer, Aldous Eveleigh, John Heaton, Lucy King, Anthony Rudolf ve Laurence Spurling. Sosyalist Hastalar Kolektifi'nin aktivitelerine ilişkin bölümleri hazırlamamdaki yardımlarından ötürü Paris VIII (Vincennes) Üniversitesi eski öğretim görevlisi Sabine Cornille'e de teşekkürlerimi sunuyorum. Ayrıca Alec Jenner ve David Hewison'a hastaların kendine yardım gruplarına ilişkin benimle paylaştıkları bilgileri için şükranlarımı sunuyorum.

Yazar ve yayıncı Samuel Beckett'in *Murhpy* eserinden alıntı yapılmasına müsaadeleri için Samuel Becket Estate ve The Calder Educational Trust, Londra'ya teşekkür eder; Calder Publications Limited, London. Copyright © Samuel Beckett 1938, 1963, 1977 and the Samuel Beckett Estate 1993. Published by Grove/Atlantic, Inc. in the US and Canada.

Kısaltmalar

BB	<i>Bölünmüş Benlik</i>
BÖ	<i>Benlik ve Ötekiler</i>
RV	<i>Reason and Violence. A Decade of Sartre's Philosophy. 1950-1960</i>
SMF	<i>Sanity, Madness and the Family</i>
IP	<i>Interpersonal Perception</i>
YP	<i>Yaşantının Politikası ve Cennet Kuşu</i>
AP	<i>Aile Politikaları</i>
D	<i>Düşümler</i>
WMF	<i>Wisdom Madness and Folly. The Making of a Psychiatrist</i>

(Yayınlarla ilişkin ayrıntılar Dizin'de bulunmaktadır.)

1. BÖLÜM

GİRİŞ I

Ronald D. Laing gibi kısa bir süre içinde bilinirlik kazanmak bir entelektüel için oldukça nadirdir. Özellikle bu entelektüel bir psikiyatrist ise gerçekten ender bir olayla karşı karşıyız demektir. Laing, toplum nezdinde çok bilinen bir yer edinmişti. Hem profesyoneller hem de meslekten olmayan halk tarafından yaygın olarak okunmaktaydı. Hakkında kitaplar yazıldı, röportajları yayınlandı; çalışmalarına yapılan atıflara her yerde rastlanabilirdi. Çalışmaları neredeyse tüm önemli yabancı dillere çevrildi ve Laing tüm Avrupa'da ve Atlantik ötesinde duyulan bir ses hâline geldi.

Laing hassas bir noktaya parmak basmıştı. Kısaca ifade edilirse delilik söylemini deyim yerindeyse politikleştirmeye ve tinselleştirmeye çalıştı; bu süreçte toplumumuzu yöneten temel öğretileri anarşik biçimde sorguladı, hepsinden şüphe etti ve tümünü alaya aldı. Laing, sözümona normal ve deli arasında geçişler aradı; delilik ifadesinin insanoğlunun anlatımı olduğuna ve ancak insan yaşantısının bir parçası olarak ele alınırsa anlaşılabilirliğine hararetle bir şekilde inandı. Laing bir psikiyatrist, bir vizyoner ve genel anlamda gelişmekte olan kapitalist toplumun tüm

değerlerinden şüphe ederken, özel olarak psikiyatrinin rolünü sorgulayan azılı bir put kırıcı olarak topluma mâl oldu. Deliliği, yığınlardan uzak banliyölerdeki tımarhanelere kapatılmadan, ayırıştırılmadan, kısıtlanmadan önce olduğu gibi normal vatandaşların günlük ilişkilerini yürüttüğü kamusal alana geri getirmeye çabaladı.

Laing sonraki zamanlarda, ünlendiği kadar hızlı bir şekilde gözlerden kayboldu. Bir sonraki nesil için uzak, neredeyse önemsiz bir figür oldu ve şimdi yeniden tanıtılmaya ihtiyaç duyuyor. Yaşasaydı bu satırlar yazılırken yalnızca altmış dokuz yaşında olacağını düşünmek oldukça şaşırtıcıdır.

Laing 7 Ekim 1927'de Glasgow'da alt-orta sınıf bir Presbiteryan ailede doğdu. Yetiştirilme şekli ve eğitimi oldukça gelenekseldi – ilköğretim okulu, lise, üniversite. Tıp okudu ve nöroloji ile psikiyatride uzmanlaştı. Öğreniminin ardından eğitimine meşhur Alman psikiyatrist ve filozof Karl Jaspers rehberliğinde devam etmeyi planladı. Ancak yetkililer aynı fikirde değildi, Kore Savaşı başlamıştı ve orduda nitelikli tıp çalışanlarına ihtiyaç vardı; bundan ötürü Basel'e gidip Jaspers ile çalışmak yerine İngiliz ordusu psikiyatri birimine onbaşı rütbesiyle dâhil oldu. İki yıl sonra bir psikiyatri hastanesinde çalışmaya başladı ve yine iki yıl sonra, yirmi sekiz yaşında Glasgow Üniversitesi Psikiyatri Biriminde kıdemli kayıt memuru oldu. İki yıl sonra Londra'da Tavistock Kliniği'ne geçti ve psikanalist olarak eğitim almaya başladı.¹

Profesyonel hiyerarşideki yükselişi dikkat çekici biçimde süratliydi ancak yerleşik bir rota içerisinde gerçekleşti. Bu noktaya değin Laing'in kariyerindeki tek ayırt edici özellik Jaspers'tan eğitim alma girişimiydi. Laing o dönemde Britanya'da eğitim almış biri için oldukça olağandışı bir şekilde Kıta'nın felsefi geleneğine, özellikle fenomenoloji ve varoluşçuluğa yakınlık duyuyordu. İl-

¹ Biyografik bilgilerin temel kaynağı Laing'in otobiyografisi olan *Wisdom, Madness and Folly* ile yaşamının son iki yılında onunla yapılan bir dizi sohbetin yazıya geçirilmesiyle oluşan *Madness and Normality* (1964, 1965, 1968, 1970, 1972, 1974, 1976, 1978, 1980, 1982, 1984, 1986, 1988, 1990, 1992, 1994, 1996, 1998, 2000, 2002, 2004, 2006, 2008, 2010, 2012, 2014, 2016, 2018, 2020, 2022) (Laing 1995)'dir.

gili metinlerin çoğu tercüme edilmemişti, anlaşılması güç olarak bilinmekteydi ve tıp ve psikiyatriye hâkim olan pozitivist bakış açısına çok uzak olduğu düşünülüyordu. Laing Londra'ya yerleştikten kısa bir süre sonra ilk kitabını yayımladı, *Bölünmüş Benlik* (1960). Bu kitap farklı bir kişiye işaret etti. *Bölünmüş Benlik*, bir taraftan okuyucuyu şizofreni yaşantısına yakınlaştıran apaçık bir monograftı; öte yandan, Laing tüm klinik içeriği varoluşçu düşünürlerden elde edilen kategorilerden oluşan bir çerçeve içinde sunmuştu. İngilizcenin konuşulduğu kültürde bu tarz bir çalışma dünya dışı denebilecek kadar eşsizdi. Buna rağmen (bu sayede?) *Bölünmüş Benlik* zaman içinde dikkat çekici bir başarı elde etti.

Laing, Tavistock Kliniğinde çalıştığı esnada kişilerarası etkileşim ve aile iletişimi örüntüleri hakkında araştırma yapmaya başladı. Bu araştırmanın raporu olarak iki yayın yaptı: *Sanity, Madness and the Family* (1964) (Aaron Esterson ile) ve *Interpersonal Perception* (1966) (H. Phillipson ve A.R. Lee ile). Diğer çalışmaları – *Benlik ve Ötekiler* (1961), *Reason and Violence. A Decade of Sartre's Philosophy. 1950-1960* (1964) (David Cooper ile), *Aile Politikaları* (1969) ve *Düğüm* (1970) – Laing'in kişilerarası dünya görüşünün ortaya çıktığı teorik yazılardır. Bu yazılarda da aile etkileşimi üzerine araştırmaların epeydir yapılmakta olduğu Amerika'dan "ithal" edilen pek çok düşünce vardır. Laing'in bu konudaki yazıları çoğunlukla keskin bir yan barındırır. Ailelerde süregiden psikolojik şiddeti vurgular ve bu ailelerin bağlamı içinde deliliğin oldukça anlaşılır olduğunu iddia eder. Kendisi hiçbir zaman açık bir şekilde bu görüşü ifade etmemiş olmasına rağmen daha yaygın bir algıya göre Laing, aileleri çocuklarını delirtmekle suçlar görünmektedir.

Laing 1967'de *Yaşantının Politikası* ve *Cennet Kuşu* kitaplarını yayımladı. Bunlar bazı açılardan en kötü bilinen çalışmalardı ve psikiyatrideki yerleşik görüş ile tamamen kırılma yaşadı. *Bölünmüş Benlik*'in farklı yönü Laing'in ruhsal hastalıklara karşı alışılmadık bakış açısıydı; *Yaşantının Politikası* ise tamamen ters bir tablo sundu. Laing bu kitapta "akıl sağlığı" ve "normallik"

kavramlarımızı dayandırdığımız değerler sistemini sorguladı. Dahası, Laing bazı psikotik yaşantıların benlik algısının yitirilmesiyle mistik dünyaya yapılan bir yolculuğun ardından yeni ve daha aydınlanmış bir bireyin ortaya çıktığı kabul ritüellerine benzer şekilde iyileştirici bir boyutunun olduğunu düşünmeye başladı. *Yaşantının Politikası*, Laing'i yıldızlar dünyasına çıkardı ve aynı zamanda kamuoyunun bölünmesine yol açtı. Onu meşhur eden ilk iddiası akıl hastalarını ve içinde büyüdükleri aile yapılarını çözdüğü argümanıydı. *Yaşantının Politikası* nın ardından Laing şizofreni hastalarının başına buyruk rehberi ve toplumdaki öncülerin metafizik gerçekliğe dair deneyimlerini kullanarak modern kapitalist toplumun vatandaşlarını hapsettiği kısır döngüyü kıran lider olarak görülmeye başladı.

Laing'in ününü artıran bir başka girişim 1965 yılında kurulan Kingsley Hall terapi topluluğu oldu. Bu topluluk, psikotik çöküntü yaşayan bireylerin tıbbi olmayan bir ortamda yardım alabilmeleri için gerekli koşulları sağlamaya yönelik bir girişimdi. Doktor/hasta hiyerarşisi kaldırılmıştı ve herkes aynı seviyede birlikte yaşam sürmekteydi. Seminerlere ve çeşitli atölyelere ev sahipliği yapan Kingsley Hall kısa sürede oldukça bilinir hâle geldi. Topluluk Londra'daki karşıt-kültür faaliyetinin bir parçası oldu ve etrafında dönen dedikodular Laing'i saran havaya katkı sağladı.

1970 yılında Kingsley Hall'ün beş yıllık kontratı sona erdi. Laing bunu bir ara verme fırsatı olarak değerlendirdi. Bu dönemde Laing, gitgide artan bir hevesle Doğu dinlerine ve meditasyona ilgi duymaya başlamıştı ve bu nedenle Doğu'ya gitmeye karar verdi. İlk olarak Seylan'da (günümüzde Sri Lanka) bulunan bir Budist tapınağına, ardından Hindistan'a gitti. Bir yıl boyunca oralarda yaşadı.

Dönüşünün ardından hızı duruldu. Geniş çapta dersler veriyordu ancak yeni büyük çalışmaları olmadı. Ayrıca ilgi alanı psikiyatriden gitgide uzaklaştı. Bir dönem Leboyer'in doğum teknikleriyle ilgilendi. Bu ilginin sonucunda doğum, doğum öncesi

yaşantı, bazı otobiyografik kalıntılar ve tıbbın insanlıktan çıkarıcı yönlerine dair sert iddialar hakkındaki spekülasyonların toplamından oluşan *The Facts of Life* (1976) ortaya çıktı. Sonraki üç yıl boyunca oldukça kişisel yazılardan oluşan üç küçük yayın yaptı: *Do You Love Me?* (1976), *Conversations with Children* (1977) ve *Sonnets* (1979). Bu kitaplar edebi çalışmalar, küçük maniler ve şiirlerin yanı sıra çocuklarla yapılan gerçek, doğal konuşmaların kayıtlarından oluşuyordu. Bir sonraki “ciddi” yayını *The Voice of Experience* (1982) oldu. Bu kitap psikiyatri konulu olmaktan ziyade gizeme dair bütüncül gözlemlerin; mistisizm, doğum, beden dışı deneyimler ve pozitivist bilimin tüm bu deneyimleri incelemek için yetersiz oluşuna dair gözlemlerin toplamından oluşuyordu. Laing 1985 yılında hatıratı *Wisdom, Madness and Folly*’yi yayınladı. Bu kitap Laing’in çocukluk dönemini, okul yıllarını, üniversite yaşamını ve bir psikiyatrist olarak ele aldığı ilk üç randevusunu kapsar ve Laing’in Glasgow’daki günlerinin sonuna rastlar. Laing, dört yıl sonra, 23 Ağustos 1989’da, St Tropez’de bir tenis maçı sırasında kalp krizi geçirerek hayatını kaybetti. Oldukça hevesli bir oyuncu olduğu aşikârdı.

II

Laing projelerinin çoğunda başkalarıyla iş birliği yapmıştı. Şizofreni aileleriyle yaptığı çalışmaları olan *Sanity, Madness and the Family* Aaron Esterson ile birlikteydi, *Reason and Violence*’ı David Cooper ile beraber yazdı, Kingsley Hall projesine Esterson, Joseph Berke ve Morton Schatzman da iştirak etti. İşbirliklerinin çoğu kısa ömürlü oldu ve bahsi geçen herkes kendi bağımsız kariyerlerini geliştirse de hepsi “anti-psikiyatri” olarak bilinen hareketle ilişkiliydi.

“Anti-psikiyatri” kavramını David Cooper ortaya atmıştı. Bu çatı altında farklı ülkelerden pek çok uygulayıcı toplandı. Anti-psikiyatristlerin çok çeşitli, bazen birbiriyle çelişen görüşleri oldu fakat bir fikir hepsinde vardı — hepsi argümanlarını yerleşik psikiyatri kurumunun gücüne karşı oluşturdu. Psikiyatrik tanının

bilimsel olarak anlamsız olduğunu ileri sürdüler. Onlara göre psikiyatri, hoş karşılanmayan davranışların tıbbi müdahale kisvesi altında etiketlendiği bir yoldur. Hastalık tanısı alanlar insan haklarını ve saygınlığını ihlal eden muameleye maruz kalırlar. Bu durum, psikiyatrinin bazı vatandaşların “sıradan” bir toplumda yaşamaya elverişsiz olduğunu deklare etme gücü olduğu anlamına gelmektedir. Psikiyatri iyileştirdiğini de iddia eder fakat sözümona tedaviden fayda gören kişiler hastanelerde sıklıkla kendi istekleri dışında tutulurlar. Böylesi bir düzen içinde ruhsal rahatsızlıkların hakiki doğasını anlamak da mantıklı bir tedavi sistemi geliştirmek de imkânsızdır.

Anti-psikiyatri grubu içinden çeşitli sesler yükselmiştir ve iki farklı, yine de ilişkili yol ortaya çıkmıştır. İlki, anti-psikiyatristlerin delilik anlayışımızı yeniden değerlendirmek için yola koyulmalarıdır. Bakış açıları birbirinden farklıdır ancak tümü geleneksel psikiyatriye tamamen karşı çıkan görüşler geliştirmişlerdir. İkinci yol ise ruhsal bunalım içindekilere bir Doktor figürüne başvurmadan ve hastane olmaksızın yardımcı olmanın yollarını oluşturma (terapi toplulukları, deneysel koğuşlar vb.) çabalarıdır. Bu ikisi, anti-psikiyatri tartışmalarının etrafında döndüğü iki sembolik figürdür.

Anti-psikiyatri tartışması halkın büyük dikkatini çekmiştir. Laing hareketin manevi lideri olarak ve Laing’in çalışmaları anti-psikiyatrinin neredeyse anlamdaşı olarak görülmüştür. Laing burada, bu bağlam içerisinde sunulacaktır.

Anti-psikiyatri terimi, Laing’e rağmen kavramın işaret ettiği kişiler dâhil çok sayıda kişi tarafından eleştirilmiş ve reddedilmiştir. Bir argümana göre hastanelerde çalışan psikiyatristler asıl anti-psikiyatri taraftarlarıdır zira yaptıkları işin iyileştirmeyle alakası yoktur. “Anti-psikiyatri” kavramının, bilime veya tıba farklı bir açıdan yaklaşanları “bilim karşıtı” veya “tıp karşıtı” gibi tanımlamak kadar anlamsız olduğu da ileri sürülmüştür. Kavram reddedilse de tutmuştur. “Anti-psikiyatri” o dönemin dilinin bir parçası hâlinde gelmiştir. Ben de üç nedenden ötürü bu kavramı

kullanmaya devam edeceğim. Birinci nedenim o dönemdeki yaygın kullanımı nedeniyle literatürde çok sayıda referans bulunması; ikinci, diğer kavramların hiçbirinin yeterince iyi karşılamaması (örneğin “radikal psikiyatri” veya “alternatif psikiyatri” kavramları “anti-psikiyatri” kavramıyla örtüşmemekte); üçüncüsü ise bir anlamda bu kavramın doğru olmasıdır: Kavram bu düşünürlerin “anti” taraflarını vurgulamaktadır. Hepsi yerleşik psikiyatri kurumuna ya da kısaca kuruma karşıdır.

III

Laing’in kariyerine baktığımızda Kingsley Hall’dan sonra araştırma izninde geçen yıllarının bir dönüm noktası olduğu oldukça açıktır. Takip eden yıllarda Laing, psikiyatri alanıyla anlamlı bir ilişki kurmadı. Doğrudan bir terapi topluluğu içinde yer almadı ve Seylan sonrası dönemde yaptığı yayınları, önceki döneme kıyasla sıradan kaldı ve kariyerine bir katkı sağlamadı.

Ayrıca, bazı röportajlarında eski pozisyonundan geri adım atıyor ya da en azından yaklaşımının karakteristik bir yanı olan radikalizmi bir kenara bırakıyor gibiydi. Hayır, hiçbir zaman politik fikirli psikiyatristlerin görüşünü paylaşmadı, sola dâhil olmadı. Pozisyonunu şüpheli olarak tanımladı. Laing’in gerçek görüşlerinin ne olduğunu anlamak güçtü.

Laing’in bir anı kitabı olan son kitabı *Wisdom, Madness and Folly* bir anlamda rahatlamadır. Biçimlendirmek üzere geri dönmüştür. Laing özellikle yeni bir şey söylemedi fakat yazıları çok netti, daha da önemlisi Laing’in davaya “iharet ettiği” hissini yok etti. Laing kitabın ilk bölümünde bakış açısını açıkladı:

Hiçbir zaman ruhsal acıyı idealize etmedim veya çaresizliği, çözülme, ıstırap, dehşeti romantize etmedim. Hiçbir zaman ebeveynler, aileler veya toplum genetik olarak ya da çevresel olarak ruhsal hastalığa “neden olur” demedim. Acı veren zihin ve davranış kalıplarının varlığını asla inkâr etmedim. Kendimi hiç anti-psikiyatrist olarak ta-

nımlamadım, arkadaşım ve meslektaşım David Cooper bu terimi ortaya attığında onaylamadım. Bununla birlikte, anti-psikiyatrinin “psikiyatri genel anlamda toplumun dışlamak ve bastırmak istediği unsurları dışlamak ve bastırmak işlevini yerine getirir” tezine katılıyorum. Eğer toplum dışlamak isterse, psikiyatrinin desteği olsun ya da olmasın bu dışlamayı elde eder. Birçok psikiyatrist, psikiyatrinin bu görevden istifa etmesini arzular... Böylesi büyük bir politika değişimi bütüncül bir perspektif değişimini gerektirir ki bu, oldukça enderdir.

(WMF:8-9)

Laing artık alanda aktif olmasa dahi bu görüşleri erken dönem çalışmalarıyla tutarlıdır.

Muhalef ve radikal bir görüşün örnek figürü olan birinin birdenbire aktif olmayı bırakmasının nedeni bir muammadır. Laing’in önceki çalışmaları ile Hindistan’dan dönmesini takip eden kariyeri arasındaki farklılık, ikisinin aynı kişiden geldiğine inanmayı güçleştirir. Laing radikal bir biçimde görüşlerini değiştirmemiştir, örneğin soldan sağa kaymamıştır. Araştırma izninden döndükten sonra Laing hiçbir işle aynı yoğunlukta meşgul olmamıştır. Sadece, ilk ürünlerinin karakteristik yönü olan parlak ışığın söndüğü hissini verir. Muhtemeldir ki Hindistan’da iken bu sonuca yol açan bazı deneyimler yaşamıştır; belki de sadece bir tükenmişliktir. Çalışmalarını gözden geçiren herkes Laing’in böylesi kısa bir süre içinde yapabildikleri karşısında etkilenecektir. On yılı kısaca aşan bir sürede sekiz kitap yayınlamış ve Kingley Hall terapi topluluğunu kurarak beş yıl bünyesinde yer almıştır. Ardından pek bilinmeyen aktiviteleri ve sahne arkasında yürüttüğü çok miktarda çalışması gelir. Psikanaliz eğitimini tamamlamış; ailelerle yüzlerce saat süren görüşmeler yapmış, kaydetmiş, yazıya geçirmiş ve analiz etmiştir; kişilerarası algı hakkında bir araştırma programı yürütmüştür; aile terapisi üzerine çalışmıştır. Uç yıl boyunca Langham Klinik Psikoterapi Merkezinin yöneticiliğini yapmıştır. Belki de bu on yıllık çalışma Laing’e kalan tek şeydi, belki de kırk beş yaşında söyleyeceği her şeyi söylemişti.

Laing'i tanıyanlar onun alışılmadık bir kişiliği olduğunu söylerler. Yadsınamaz bir karizma, deha ve oldukça vahşi bir yönün birleşimiydi. Zekâsı ve kişiliği insanlar üzerinde büyük etki bıraktı. Her zaman sağlıklı seviyenin üzerinde alkol aldı ve ilerleyen yıllarda bunun kötü etkileri görülmeye başlandı. Hindistan'dan dönmesinin ardından bu etkiler daha belirgin bir hâle geldi. Kamuoyundaki algısı çoğu zaman dengesiz ve hatta utanç verici olduğu bir hâle evrildi. Sarhoş ve tacizci olarak görüldüğü durumlar oldu. Eski günlerden beri görüşlerine değer verenler ve çalışmalarının devam etmesini umanlar için bunu görmek acı vericiydi. Bu durumun şöhretin üzerinde yarattığı baskıyla ilgili olup olmadığı merak edilse de sonuç olarak eski ateş artık yoktu. Yaşadığının şöhret baskısı olup olmadığını bilemeyiz ancak kamuda sarhoş hâlde görünmesinde sanki kendi imajını mahvediyormuş, hatta neredeyse intihar ediyormuşçasına çaresizlik vardı. Sonsuza dek bu konu hakkında spekülasyon yapılabilir fakat bu konu bizim ilgi alanımıza girmez. Laing'in bu vahşi, karanlık yönünü merak edenler oğlu Adrian tarafından yazılan biyografiye bakabilir (Laing, 1994). Bu kitapta Laing'in karmaşık kişisel yaşantısı, yaşadığı finansal güçlükler ve sarhoş yüzü hakkında çok sayıda hikâye bulunabilir fakat birkaç profesyonel anekdot dışında bir şey yoktur. Okurlar Laing'in otobiyografisi *Wisdom, Madness and Folly*'yi ve yakın zamanda yayınlanan, profesyonel hayatının yanı sıra kişisel yaşantısını da kapsayan röportajlarından oluşan kitaba da bakabilirler (Mullan, 1995). Her şekilde Laing'in kişiliği hakkında yorum yapmak için kolaylıkla ulaşılabilecek materyal mevcuttur. Bu kitapta bu bilgilere yer verilmesi gerekli değildir.²

² [Editöryel aşamada eklenmiştir.] John Clay'in imza attığı yeni bir biyografi yayınlanmıştır, *R.D. Laing. A Divided Self* (Londra: Hodder & Stoughton, 1996).
Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

IV

Burada inceleyeceğimiz Laing, bir anti-psikiyatrist olan Laing'dir. Laing'i bu bağlamda ele almak bazı çalışmalarından bahsetmek olacaktır. Bir anti-psikiyatri olmaya ek olarak Laing 1960'ların karşıt-kültürünün de önde gelen bir figürüydü; Doğu felsefesine ilgi duyuyordu; bir keresinde doğum travmasıyla ilgilendi; nefes ve yeniden doğum atölyeleri yürüttü; *The Voice of Experience* kitabını New Age olarak bilinen alanda yazdı. Biz bu çalışmalarıyla ilgilenmiyoruz. Ayrıca Laing'in Doğuya yaptığı seyahatinin ardından gelen hiçbir çalışması en azından anti-psikiyatri ile ilişkili gerçek bir sonuç üretmediğinden ötürü çalışmalarını sunmayı Kingsley Hall ile birlikte sonlandıracağız.

Laing'in çalışmalarının on yıldan sonraki kısmını vermeme-nin kapsayıcı olmayacağı söylenebilir. Hatta bunun önyargılı bir seçim olduğunu da iddia edebilirler. Gerçekten de öyledir. Zira Laing'e olan ilgimiz bir anti-psikiyatrist olma kariyerine dayanıyor. Ne olursa olsun, kısa bir dönem de olsa analiz edilmesi gereken çok sayıda önemli mesele vardır.

Laing'in çalışmalarında bir araya gelen çok çeşitli etkiler vardır. İlk yıllarında Avrupa'nın varoluşçu geleneğinden büyük ölçüde etkilenmiştir; ardından Amerika'da yürütülen aile etkileşimi araştırmalarına yakınlık duymuştur; son olarak yine çoğunlukla Amerika menşeli olan genelde toplum, özelde psikiyatri uygulamaları hakkında eleştirilere aşina olmuştur. Laing tartışmalardaki kilit isimlerden biriydi ve çalışmalarını yürüttüğü entelektüel iklimi ve ayrıca düşüncesine etki eden faktörleri yeniden bir araya getirmek nispeten kolaydır; zira kendisi de sıklıkla bunlara değinmiştir.

Kingsley Hall'daki deneyinin nasıl anlamlandırılacağı daha az nettir. Normalde psikiyatri hastanelerine gidecek insanlara hastane dışında da yardım edilebileceği fikri o dönemde yaygınlaşıyordu. Bir iyimserlik duygusu vardı ve hem Britanya'da hem de yurt dışında çeşitli alternatif projeler çalışıyordu. Burada

ki mesele kimden etkilendiği sorusu değildir, zira bu projelerin birçoğu Kinsley Hall'den sonra başlamıştır ve pek çoğu oldukça farklı şekilde gelişmiştir. Alternatif deneyleri sunmada Laing'in projesinden hayal edilebilecek en farklı olan iki tanesini tercih ettim. İlki Almanya'da kurulan Sosyalist Hastaların Topluluğu'nda cereyan etmiştir. İkincisi ise İtalya'da yapılan tüm psikiyatri sistemini radikal bir şekilde yeniden tanımlama ve yapılandırma girişimidir. Bu iki projeyi seçmemin nedeni anti-psikiyatrinin Laing'in hiç çalışmadığı iki yönünü vurgulamalarıdır: Politik ve sosyal yönleri. Bu alanlar Laing'in güçlü yönleri değildi.

Bunlar, anti-psikiyatri hareketinin tam olmasa da bir resmini ortaya koymak için yeterlidir. Eksik kalan önemli bir nokta Fransız anti-psikiyatrisidir. Dâhil edilmemesinin nedeni, burada ele alınamayacak şekilde yoğun işlemeyi gerektiren belirgin farklı özelliklerinin (temel olarak Lacancı psikanalizin hareketteki yeri) olmasıdır. Bu konuya merak duyan okuyucular Sherry Turkle'in *Psycho analytic Politics. Freud's French Revolution* (Turkle, 1979) kitabına danışabilir.

Laing'e karşı çeşitli kanallardan gelen eleştirilerle verilen cevapları kabaca inceleyeceğim. Laing'e gelen tepkiler "Laing fenomeninin" bir parçasıdır. Aslına bakılırsa Laing, başlı başına kendisine verilen cevapların çalışılmasını hak eden bir tepki doğurmuştur.

Anti-psikiyatrinin altın günlerinden bu yana politik ve ideolojik iklim radikal ölçüde değişti ve bugün Laing bir tür tarih öncesi dinazor gibi, 1960'ların özden yoksun tipik kuru gürültüsü olarak görülebilmektedir. Ancak durum tam tersi de olabilir, öyle ki Laing'in etrafındaki bu sessizlik, çalışmalarının değerinden ziyade günümüzde üzerinde düşünülüyor olmasını yansıtıyor olabilir. Belki de geçmişin keyifle gömdüğümüz (canlı hâlde, zira fikirlerden bahsediyoruz) bazı figürlerini yeniden hatırlamanın vakti gelmiştir. Bu kitap, Laing'in çalışmalarının yeniden gözden geçirilmeyi, yeniden incelenmeyi ve yeniden değerlendirilmeyi hak ettiğini gösterme girişimidir.

2. BÖLÜM

BİR PSİKOTİĞİN DÜNYASI

I

Laing hakkında yapılan çalışmaların başlangıcında kısa da olsa psikiyatriye dair bir giriş yapılması gerekir. Onun kayda değer çalışmalarının neredeyse tümü psikiyatriyle ilişkilidir.

Bugün bilinen şekliyle psikiyatri, 19. yüzyılın başında ortaya çıkmıştır. Modern psikiyatrinin doğuşu iki ayrı yerde çalışmalarını yürüten iki isim etrafında gerçekleşmiştir: Fransa – Bicêtre’den Philippe Pinel ve York Terapi Merkezinden Samuel Tuke. Pinel ve Tuke’dan önce akıl hastaları, kendilerine yardım etmenin mümkün olmadığı meczuplar olarak görülüyordu. Tek çözümün hastaları zindanlara hapsedmek ya da duvara zincirlemek olduğuna inanılıyordu. Pinel ve Tuke fiziksel kısıtlamaları (zincirler, kilitli hücreler vb.) kaldırdı ve akıl hastalarını “tedavi etmeye” başladı. Bu gelişme ile birlikte delilik algısı önemli ölçüde değişti. Vahşi bir canavardan, hasta ve yardıma muhtaç bir insana algısına dönüldü. Psikiyatrideki en önemli dönüm noktası bir yüzyıl sonra gerçekleşti. Emil Kraepelin 1886 yılında ruhsal hastalıkları sınıflandırdığı ve “erken bunama (dementia praecox)” olarak adlandırdığı sendromu tanımladığı *Psychiatrie* adlı kitabını yayınladı. 1911 yılında İsviçreli psikiyatrist Eugen Bleuler

“erken bunama” terimi yerine “şizofreni” terimini getirdi (Bleuler 1950). Kraepelin’in sınıflandırması topladığı bütün eleştirilere ve geçirdiği tüm düzeltmelere rağmen bugünün psikiyatrik sınıflandırma çabaları için bir model teşkil etmektedir.

Pinel ve Tuke’un önerdiği tedavi şekli daha sonrasında devam etmedi; çeşitli kısıtlama yöntemleri (kapalı koğuşlar, duvarları yastıklarla kaplı hücreler ve deli gömleği) norm olarak kaldı. Genellikle bu yöntemlerin yanı sıra fiziksel muamele (soğuk duş, ıslak battaniyeye sarmak vb.), imkân dâhilinde ise hastalara meşgale olacak çalışma “terapi” şeklinde organize aktiviteler ve daha nadir olarak çeşitli ikna ve ahlaki gelişim girişimleri kullanıldı. Bu tedaviler oldukça minimal etkiye sahipti, hastaneler aşırı derecede kalabalıktı ve koşullar çok kötüydü. 1930’lu yıllara gelindiğinde hastanın fizyolojisine doğrudan etki eden müdahale yöntemleri geliştirildi –insülin komasına sokma, lobotomi ve elektroşok¹. 1950’lerin başlarında sakinleştirici ilaçların üretilmesiyle birlikte büyük bir değişim meydana geldi. Bu yeni ilaçların iyileştirici etkisinin olmadığı kısa sürede anlaşılrsa da artık psikiyatristlerin ağır müdahaleler uygulamaya mecbur olmaksızın yeni ilaçların uygun dozları ile hastaların durumunu kontrol edebilme imkânı vardı.

“Resmî” psikiyatri tarihi anlatıları Pinel ve Tuke’un aydın görüşleri ile başlar; ardından Kraepelin ve Bleuler’in metodolojik başarıları ile elektroşok ve lobotomi yoluyla doğrudan müdahale etmeye yönelik ilkel girişimler gelir; sakinleştiricilerle birlikte açılan yeni çığır ile son bulur. Ya da buna benzer bir şekilde ifade edilir.

Bununla birlikte çoğunlukla tarihçilerin oluşturduğu bir grup teorisyen, psikiyatri tarih yazınında “revizyonist” bir yaklaşımı benimser.² Bu kişiler psikiyatriyi tamamen farklı bir şekilde incele-

¹ Psikiyatrinin en vahşi iki uygulaması olan elektroşok tedavisi ve lobotominin Faşist rejimlerce yönetilen ülkelerde bulunmuş olması bir tesadüf müdür? Elektroşok Cerletti tarafından Mussolini İtalya’sında, lobotomi ise Egas Moniz tarafından Salazar Portekiz’inde icat edilmiştir.

² Psikiyatride 19. yüzyılda yaşanan gelişmeleri özel olarak inceleyen pek çok yazar vardır. Bunların en önemlileri: Hunter ve Macalpine (1963), Scull (1982) ve Sigmund Freud (1975). İnternet Arşivi - <https://rantey.org>

miştir. Bu çalışmalara göre akıl hastalığı kavramının oluşmasının bilim ile hiçbir ilişkisi yoktur; toplumdaki sosyal ve ekonomik değişimlerin sonucu olarak kavramsallaştırma yapılmıştır. Bir diğer deyişle akıl hastalığı objektif bir hakikat değil, bir kurgudur. Revizyonistlerin ortaya attığı bir diğer soru uygun prosedür olmaksızın alıkonulan ve kişisel onam alınmadan tedavi uygulanan hastaların yasal haklarıdır. İyileştirme ve alıkoyma arasındaki çelişkiyi vurgularlar ve psikiyatriyi baskıcı bir güç olarak değerlendirirler.

Farklı eleştirmenler çeşitli konulara odaklanırken bir hususta mutabakat sağlanmıştır: Psikiyatri tarihinin gidişatını belirleyen en önemli nokta, akıl hastalığının tanım ve tedavisinin devlet tarafından tıp uzmanlarına devredilmesidir. Bu gelişme 19. yüzyılda yaşandı. İngiltere’de tıp uzmanlarına tanı ve tedavi yetkisi veren Genel Tıp Yasası 1858 yılında yürürlüğe girdi. Alanın tıpçılara verilmesi paydaşların fikir birliğiyle gerçekleşmedi, karara muhalif olanların çoğu hekimlerin bu durumu tedavi edebilme yeterliliğine ilişkin derin kaygılar bildirdi.³ 1858 Yasası reddedilen altı tasarı ve sert tartışmaların ardından başarılı olmuştu. Aradan geçen bir yüzyılı aşkın zamandan sonra bugün psikiyatrinin

³ Akıl hastalarının hekimlerce tedavi edilmesinin uygunluğunu araştırmak için Seçilmiş Komite görevlendirildi. Alandan olmayan bir komite üyesi şunları ifade etti:

Bence en az uygun olanlar hekimler. Öncelikle, yaptığım araştırmaya göre ilaçların bu hastalık üzerinde bir etkisi ya hiç yok ya da oldukça az etkili. Hekimlerin bu göreve seçilmesinin en önemli nedeni bu illete bir çare bulabileceklerine inanılmasıdır. Hepsi şöyle ya da böyle ilgililer. Kamu kurumlarını da özel merkezleri de zihninde acaba hekimlerin bu merkezlerden bir çıkarı var mı bilmeden araştırmak çok zor... Sonuç olarak Denetçi ve Kontrolörlerden bir çıkarı olan herkesin son derece zararlı olduğunu düşünüyorum.

tıp içindeki yeri bir *oldubittiye* geldi, psikiyatrinin doğru yerinin tıp mı olduğu sorusu hâlâ cevaplanmayı bekliyor. Başka koşullar altında psikiyatriye başvuracak olan pek çok kimse psikiyatrik bir müdahale olmadan kendi imkânlarıyla ya da psikanalist kol-tuğunda veya tıbbi olmayan bir başka terapi sayesinde yaşadığı zorlukları aşıyor. Psikiyatrinin statüsünü sorgulayanlara göre bu alan, kötü bir şekilde tanımlanmış kavramlar ile hareket eden ve tarihi hapsedme, baskı ve çoğu beyin hasarına neden olan acımasız müdahalelerle dolu bir sahte-bilimdir. Günümüzde psikiyatrideki vahşi müdahaleler törpülenmiştir ancak bu, sorunu çözmek için yeterli değildir. Psikiyatri bir tıp dalı olmanın ötesindedir. Bir ideolojisi olan uçsuz bucaksız bir deryadır, bir tavırdır ve hepsinden önemlisi tanımladığını iddia ettiği gerçekliği şekillendiren bir lisandır.

II

Laing meslekte en zor koşullarda olgunlaştı. İlk tıp eğitimi aldı, ardından nöroloji dönemi geldi, sonrasında iki yıl boyunca İngiliz Ordusu psikiyatri ünitesinde çalıştı ve ağır bir psikiyatri hastanesinde iki yıl daha geçirdi. Tüm bunlar 1952-1958 yılları arasında, günümüzde kullanılan sakinleştiricilerin yeni yeni ortaya çıktığı sırada meydana geldi. Bu süre zarfında Laing nörolojik muayeneyi öğrendi, beyin ameliyatına asistanlık yaptı, insülin ünitesinde çalıştı, sakinleştiricilerden evvel var olan neredeyse tüm tedavileri uyguladı—“barbitüratlar, kloral hidrat, paraldehit, elektrik şoku, ‘değiştirilmiş’ insülin, deli gömleği, ‘yastıklı hücre’, enjeksiyon, tüple besleme, amital boşalma, antabuz, hipnoz” (WMF:94). Laing tüm bunları yapmayı öğrendikten sonra şüphe etmeye başladı. Acaba nöroloji ve psikiyatriyi birleştirmek doğru mu? Bir başka deyişle ruhsal bozukluk yaşayanlara bakım veren psikiyatrinin tıbbın içinde olması uygun mu?

Laing meslekî olarak kendisini şekillendiren yıllarını ölümlünden evvel yazdığı son kitap olan otobiyografisi *Wisdom,*

Madness and Folly'de anlattı. Bu kitapta tutkularını, edebiyat ve felsefeye duyduğu hayranlığı, Karl Jaspers gözetiminde öğrenim görme girişimini ve İngiliz Ordusu Psikiyatri Biriminde doktora yapmaya nasıl başladığını aktardı. Ordu hastanesindeki görevini anlatmayı şu sözlerle bitirdi:

Sadece iki yıl kaldığım bu yer sefalet, saçmalık ve aşağılama merkezidi. Görevli bölgesindeki odamda, gece yarısında diğer yerleri kafamda canlandırırdım; koğuşları, hapishaneyi, akıl hastası koğuşlarını, yok etme koğuşlarını, geceyi iniltir ve göz yaşlarıyla dolduran her yeri. (WMF:110)

Oldukça zor zamanlardı. Psikiyatri hastanesinde ve sonrasında Glasgow Üniversitesi Psikiyatri Biriminde üstlendiği sonraki görevlerinde öncesinde deneyimlediği güçlüğü yaşamamış da olsa mesleğin tüm bıçak sırtı yönlerini gördükten sonra Londra'ya gitmek üzere Glasgow'dan ayrıldı. Otobiyografisinin sonunda, İskoçyadan ayrıldığı sırada ilk kitabı *Bölünmüş Benlik*'i bitirdiğini ifade etti. Bununla birlikte, kitapları ters sıradan okursak, yani önce Laing'in otobiyografisini ve ardından *Bölünmüş Benlik*'i okursak ikisi arasında bir süreklilik bulmakta güçlük çekeriz. *Bölünmüş Benlik*'te psikiyatri sisteminin perişanlığına pek yer verilmemiştir. *Bölünmüş Benlik*'in amacı okuyucuyu bir psikotiğin dünyayı deneyimleyişine yakınlaştırmaktır. Bunu yaparken Laing, psikiyatri sisteminde gördüğü saçma durumlara çok kısaca değinmiştir. Farklılığın bir açıklaması söz konusu anıların, olayların üzerinden yaklaşık otuz yıl geçtikten sonra yazılmış olmasıdır. Laing'in ifadelerinden şüphe etmek için bir neden yoktur ancak yazılanların bu otuz yılın merceğiyle görüldüğü unutulmamalıdır. O dönemde Laing tüm şüphelerine rağmen psikiyatri mesleğini sürdürmeye devam etti. *Bölünmüş Benlik* mesleğine adanmış bir psikiyatristin muntazam bir çalışmasıdır ve bu nedenle psikiyatri alan yazını içindedir.

Ancak kitap psikiyatrik bir durum üzerinde yazılmış bir monograf olarak klasik bir yapıda olmasına rağmen radikal bir hareketin ürünüdür. Mesleğin içinden gelen biri olarak Laing psikiyatri söylevinin kurucu yapısı olan lisanını sorgulamaya soyunmuştur. Psikiyatrinin lisanını analiz etmek onun temel gerçekliğini incelemeye tâbi tutmaktır. *Bölünmüş Benlik*’in giriş bölümünün başlığı “*Bir Kişiler Bilimi için Varoluşsal-Görüngübilimsel Temeller*”, Laing’in amacını açık seçik ortaya serer: Psikiyatri “kişiler bilimine” dayanmalıdır ve bölümün içeriğinin işaret ettiği üzere Laing bu bilimin temelini lisan olduğunu düşünür. Bundan dolayı, nöroloji psikiyatrinin yakın kuzeni olarak görülmesine rağmen kökeni doğa bilimleridir; psikiyatri ise neredeyse tamamen akıl hastalığını ele alışı biçimimiz ile şekillenir. Laing’in tıp eğitiminde kullanmayı öğrendiği psikopatoloji dili, kişiliksizleştirilmiş bir dildir.

Kullanılması gereken kelimeler tecrit etmek ve hastanın yaşamını belirli bir klinik kimlik etrafında sınırlamak için özel olarak tasarlanmışken insana ilişkin bir genelleme ve hastanın durumunun önemi nasıl ifade edilebilir? (BB:18)

Bu klinik kimlikler diğer tüm tıbbi terimler gibi titiz ve açık görünebilir ancak durum hiç de öyle değildir. Bazı insanları “şizofren” ya da “psikotik” olarak adlandırırız ancak bunlar tanımlamayı hedeflediği vaziyete dair hiçbir şey ifade etmemekle birlikte bizi daha da yabancılaştıran muğlak terimlerdir. Bu dile maruz kalan kişiler kendilerini itibarları ayaklar altına alınmış ve aşağılanmış hissetmektedir. Laing örnek olarak modern psikiyatrinin anahtar metinlerinden biri olan Kraepelin’in *Lectures on Clinical Psychiatry*⁴ kitabından örnek vermiştir. Bu örnekte Kraepelin hastanede yatan bir hastayla yapılan bir görüşmeyi tarif eder. Görüşme bir grup tıp öğrencisinin gözleri önünde gerçekleşir. Hastaya neredede olduğu ve adı gibi çok basit sorular sorulur. Kraepelin cevap olarak anlaşılır yanıtlar yerine hiciv dolu ifadeler alır ve bunları

⁴ Klinik Psikopatoloji PDF Depo Arşivi - (<http://rantey.org>)

“durumla alakasız, kopuk cümleler” olarak nitelendirir (BB:30). Laing durumu kısaca canlandırarak hastanın cevaplarının aslında son derece tutarlı yanıtlar olduğunu gösterir. Hasta, öğrencilerin eğitimi için teşhir edilmiş ve bayağı sorulara maruz bırakılmıştır. Hastanın bu çıkışı kendini içinde bulduğu duruma karşı ironik bir tepkidir; asla bir hastalığın “göstergesi” ya da “belirtisi” değildir. Laing’in bu örnekten çıkardığı sonuç şu şekilde özetlenebilir:

Standart metinlerde psikiyatristin de içinde bulunduğu davranışsal bir durumda kişinin sergilediği davranışlar betimlenir. Hastanın davranışı bir dereceye kadar aynı durumdaki psikiyatristin davranışına göre şekillenir. Standart bir psikiyatrik hasta standart bir psikiyatristten ve standart bir akıl hastanesinden etkilenir. Burada temel alınan, Bleuler’in şizofrenler hakkındaki büyük yorumlarını da vurgulayan anlayış, söylenecek her şey söylendikten ve yapılacak her şey yapıldıktan sonra bile hastaların psikiyatriste bahçesindeki kuşlardan bile daha uzak olduğu anlayışıdır. (BB:28)

Laing iddiaları kapsamında iki sayfa içinde modern psikiyatrinin iki büyük isminden, Kraepelin ve Bleuler’den bahseder. Bu bir tesadüf olamaz; iki isim de günümüzde kullanılan psikiyatri lisanı içinde etkili olmaya devam eder. Laing’in Kraepelin ve Bleuler’in ortaya attığı hiçbir kavramı eleştirmemiş oluşu ilginçtir. Laing, bunun yerine bir meseleyi iddialarının özüne yerleştirir: Psikiyatrinin bulgularında her ne bilimsel değer varsa asli bir noksanlık içindedir — psikiyatri hastayı normal hayatını ve özellikle de psikiyatrist-hasta ilişkisinin doğurduğu etkiyi göz önünde bulundurmadan ele alır. Laing’e göre bütün psikiyatrik tanımlamalar gerçeğin ifadesi değil, yorumudur ve psikiyatri kitaplarındaki tüm yorumlar teorik bakış açısı ve kullanılan lisan tarafından belirlenir.

Manik depresif psikoz ya da şizofreninin kalıtsallığı ya da ailedeki sıklığı hakkında keşfedilenlere dair kapsamlı bilgi edinmek mümkündür. Şizoid “ego çarpıtması” ve şizofrenik ego kusurlarını, ayrıca çeşitli düşünce, bellek, algı vs. “bozukluklarını” tanımanın bir yolunu bulmak mümkündür. Aslında belki de tek bir şizofreni dehi anlayamazken şiz-

zofreninin psikopatolojisi ya da bir hastalık olarak şizofreni hakkında hemen hemen her şeyi bilmek mümkündür. (BB:33)

Bir şizofreni anlamak için her şeyden önce bir kimsenin *şizofreni sahibi* değil, *şizofrenik* olduğunu fark etmek gerekir. Şizofreni bir var olma yolu, dünyayı deneyimleme biçimidir. Bu yaşantı anlaşılır bir şekilde tasvir edilebilir ancak bunun için geleneksel öğretilerden miras kalan terminolojiyi reddetmeli ve yeni bir dil bulmalıyız.

III

Laing, “şizofrenik” olma hâlini araştırmaya bir psikotiği nasıl tanıdığımıza odaklanarak başlar. Bir psikotik iki kişi arasındaki iletişimin bozulduğu noktada anlaşılır. Psikiyatri kitaplarındaki olgular hasta ve psikiyatrist arasındaki iletişimin bozulduğu olgulardır. Bozulma karşılıklı olarak bir diğerinin kimliğinin tanınmadığı anda oldukça belirli bir şekilde gerçekleşir. Laing, aklı başında iki insan karşılaştığında tanımanın gerçekleştiğini savunur. Bu görüş hatasız olmasa da yeterince iyidir. Laing bir kişinin deli olmakla itham edilmesine yol açan tanımazlık için bazı örnekler verir.

Napolyon um ben dediğinde, ben olmadığını söylerken;
Ya da Napolyon olduğumu *söylerse*, ben, değilim derken;
Ya da onu baştan çıkarmaya çalıştığımı *düşünürse*, ben niyetimin bu olduğunu düşündürtecek hiçbir şey yapmamışken;
Ya da beni öldürmesinden korktuğumu düşünürse, ben böyle bir şeyden korkmazken ve korktuğumu düşünmesi için bir sebep sunmamışken.

Laing ardından şunu ekler:

Bundan dolayı, kanaatimce *iki kişiden birinin aklı başında olduğu herkesçe sabitse delilik ya da psikoz kişiler arasındaki örtüşme ve çatışma derecesine göre anlaşılır*. (BB:36, italik yerler orijinalinde olduğu gibidir.)

Böyle bir ifade bizi pek çok farklı yere yönlendirir. Aklı başında olmanın psikotik olmanın her ikisinin de değerinden şüphe ede-

biliriz; örtüşme ve çatışma derecesinin nasıl ortaya çıktığından da şüphelenebiliriz. Laing görüşlerinin bu noktasında soruları cevapsız bırakır ve çatışmanın doğasına odaklanmayı tercih eder. İki tarafın birinin akli başındayken diğersinin olmaması durumu, Laing'in doğru kabul ettiği bir öncüdür.

Bundan ötürü, *Bölünmüş Benlik*'te geleneksel psikiyatrik terminolojiye karşı net bir şekilde ifade edilen bir muhalefet görsek de kitap "şizofreni" teriminin geçerliliğini açıkça kabul ederek yazılmıştır. Bu terim Laing için anlamlıdır, ayrı bir var olma biçimine işaret eder ve akli başında olmaktan oldukça farklı bir durumdur. Şizofreni geçerli bir terimdir ve bu yüzden var olmanın bu türünü yaşamamanın ne anlama geldiği dikkate alınmaksızın, genel kavramlarla şizofreni hakkında konuşmak mümkündür. *Bölünmüş Benlik* psikiyatri ders kitaplarındaki tüm "şizofreni" tanımlamalarına göre yazılan bir monograf değildir. Bu özel deneyimi başlatan koşullara yoğunlaşılır ve bu bakımdan inceleme alanı açıkça çerçevelenmiştir. Laing önsözde şu şekilde ifade eder:

Elinizdeki bu kitap şizoid ve şizofrenik kişilere dair bir çalışmadır; temel amacı delilik ve delirme sürecini etrafıca ortaya koymaktır... kapsamlı bir şizofreni teorisi sunma amacı gütmeyiz. Kalıtsal ve yapısal yönlerini inceleme hedefi yoktur. (BB:9)

Laing şizofreni kavramını kabul eder, aynı şekilde akli başında olmayı da geçerli bir terim olarak ele alır. Şizofrenik deneyimi analiz etmeden önce akli melekelerin yerinde olmasını kabaca tanımlamayı hedefler. Laing'in akıllı olma kavramı bir patolojiyi temel almaz (hastalığın olmaması) veya sosyolojik kökenli değildir (normal, rolünün gereklerini yerine getirmek) ya da psikanalizce açıklanmaz (benlik sınırları, savunmalar). Bunun yerine yalın varoluşsal terimlere dayanır. Akli başında bir insan;

Varlığını gerçekte olduğu gibi deneyimler, canlıdır, bütündür; sıradan koşullar altında dünyanın geri kalanından öyle net bir şekilde ayrışır ki kimliği ve otonomisi asla sorgulanmaz; zaman içinde süreklilik gösterir.

rir; iç tutarlılığa, öze, özgünlüğe ve kendilik değerine sahiptir; beden ile birliktelik gösterir ve varlığı genellikle doğumda ya da doğuma yakın başlayıp ölümle sona erer. (BB:41-42)

Laing bu hâli “varoluşsal güvenlik” olarak adlandırır. Belirleyici faktörleri tam olarak ifade etmek pek mümkün değildir ancak yaşamın erken bir döneminde, çocuklukta kazanıldığı ve varoluşun temelini bu olduğu su götürmez. Varoluşsal olarak güvenli bir birey yaşamının, şahsının ya da ötekilerin ve tüm dünyanın en zorlu rakipleriyle gerçeklik algısını yitirmeksizin yüzleşebilir. Aşırılık durumları gerçeklik algısının kaybolmasına yol açabilse de geçici bir süreliğinedir. Bununla birlikte canlı, bütün ve tutarlı hissetmeyenler de vardır; kendilerini kendi bedenleriyle bütün ve ötekilerden ayrı deneyimlemezler. Bu tür olgularda “varoluşsal güvensizlik” hâli söz konusudur. Farklı formlarda karşımıza çıkabilir ve deliliğe yorulan davranışların kökeninde yer alır. Laing varoluşsal güvensizliğin farklı şekillerini araştırmak için yola çıkmıştır.

Bu nokta, kitaptaki bir kırılma noktasıdır. Laing’in girişteki iddiası, psikozun kişiler arasında meydana gelen iletişim bozukluğu olduğu idi. Bu noktada ise odak psikotiğin “içsel” dünyasına kayar ve *Bölünmüş Benlik* klinik bir çalışma hâline gelir. Bu açıdan kitap diğer çalışmalardan önemli bir farklılık göstermez, kitap alışıldık biçimde çokça olgu örneği ile desteklenen, teorik bir incelemedir.

IV

Varoluşsal güvensizlik hâlinde yaşamak veya güvenlik eşiğinin düşük olması sürekli bir tehdit deneyimlemek demektir. Tehdit diğer insanlardan veya bütünüyle dışsal dünyadan gelebilir. Varoluşsal açıdan güvensiz olan bir kimse yutulmaktan korkarak öteki insanlarla irtibat kurmaktan kaçınabilir. Her türlü yakınlaşma kişinin kimliğine karşı bir risk olarak deneyimlenebilir, bir yakınlık ilişkisi hayatta

kalma savaşına dönüşebilir, kişisel ilişkiler hiç tatmin vermez. Varoluşsal güvensizliğin bir başka türü, kişi kendi benliğini tam bir boşluk olarak hissettiğinde yaşanır. Bu pozisyonda deneyimlenen gerçeklik eziyet eder, içten içe patlama yaratır, her ne kimlik anlayışı varsa doldurmakla ve yok etmekle tehdit eder. Nihayetinde böyle bir insan [kendini] ölü, taş gibi veya robot gibi hissedebilir. Ötekilerle ilişkiler kişinin varoluşunu nesnelleştirir, kişiyi dışlardaki duygusuz bir çarka, özerkliği olmayan bir ölüye döndürür. Böyle bir insanın otantik yanıtlar verme becerisi olmadığı için ötekilerin üzerine etki etmesinden kaçınmanın tek yolu diğerlerini taşı çevirmektir. Laing bu kaygı türlerini üç başlık altında toplamıştır: “yutulma”, “içe patlama” ve “taşlaşma ve kişiliksizleşme” (BB:43-49).

Sürekli olarak varoluşsal güvensizlikle yaşamak ve baş etmek bazı özel stratejileri gerektirir. Gerçeklikle ve ötekilerle temas etmekten tamamıyla kaçınmak mümkün değildir; kırılgan benliği riske atmadan temas etmiş görünmenin yolları bulunmalıdır. Bu hedefe psikiyatride şizoid bölünme olarak tanımlanan şekilde bölünerek ulaşılır. Şizoid kişi sanki pazarlık yapmaya çalışıyordur. Benliğinin bazı kısımlarını dış dünyaya sergiler fakat kendini bu kısımlardan ayırtırmıştır; bir anlamda tüm amaçlar ve niyetler bir “Ben” olarak düşünülebilir ancak “gerçek Ben’e ait olduğu reddedilir.

İki temel bölünme etrafında gerçekleşen bölünme şizoid kişiliğin ayırıcı özelliğidir. İlki beden ve zihin arasındaki bölünmedir. Beden sanki yabancı bir varlıkmiş, yabancı gibi yaşanan dış dünyaya aitmiş gibi olabilir. Laing bu durumu “cisimselleşmemiş benlik” olarak tarif eder. “Varoluşsal güvenlik”te olduğu gibi Laing yine önce alışıldık anlamda cisimselleşmiş insan olmanın nasıl bir şey olduğunu anlatır:

Cisimselleşmiş birey et, kan ve kemikten oluşmuş olduğu, biyolojik olarak canlı ve gerçek olduğu hissine sahiptir. Bir tözü olduğunu bilir. Bütünüyle bedeninin “içinde” olduğu sürece bir kişisel süreklilik hissi vardır. Kendini cismini tehdit eden saldırı, sakarlık, hastalık, çürüme

ve ölüm tehlikelerine maruz biri olarak yaşantılayacaktır. Bedensel arzulara, bedeninin doyumlarına ve hayal kırıklıklarına katılır. Bu nedenle birey bedenini diğer insanlarla birlikte bir birey olmaya bir başlangıç noktası olarak deneyimler. (BB:67)

Bunların bir kısmını veya tümünü olumsuz olarak ifade etmek yeterlidir ve cisimleşmemiş bir benlik tablosu açıktır. Bedeninden çözülmüş bir birey acıya veya hastalıklara karşı tamamıyla kayıtsız olabilir; cinsellik reddedilebilir veya en ufak bir haz duygusu almadan “mekanik” olarak pratik edilebilir. Böyle bir birey aynı zamanda aşırı bilinçli olur. Beden şimdi “orada” dünyanın içindedir, görünmek bir çift bakış içinde yakalanmaktır, benliğin bakışı ve ötekilerin bakışı şimdi, bedeni yalnızca yabancı biri olarak algılayabilir.

Diğer bölünme benlik yaşantısıyla ilgilidir. Benlik sürekli tehdit altında olduğunu hissederse ikiye bölünür. “Gerçek benlik” alıkonur ve “gerçek benliğin” ardında saklanabileceği bir siper gibi işleyen ayrı bir “sahte benlik sistemi” geliştirir. Sahte benlik kendini birkaç şekilde gösterebilir. Kişinin, başkalarının yapmasını beklediğini düşündüğü şeyleri yapmaya yönelik aşırı bir eğilimi olabilir. Böyle bir birey farz edilen rolleri üstlenebilir ve sergileyebilir, belki başkalarını taklit de eder. Ötekilerle mücadele etmek için bu stratejiler geliştirilirken “gerçek benlik” git gide derine gömülür. Korunur ve özgür hisseder ancak gerçek dünyayla her türlü temastan mahrumdur, büzülür ve nihayetinde geriye varlığının hakiki olmasına tepki olan bir suçluluk duygusu kalır.

Bu bölünmüş parçalar bazen dünyada bir tür işlevi mümkün kılar. Bununla birlikte bir kez oluştuktan sonra gelişmeye devam etmeleri daha olasıdır. Gerçek ve sahte benlik arasındaki ayrılık derinleşir. Şizoid kişilik organizasyonu psikoza dönüşür. Ayrı parçalar bir diğerinden bağımsız olarak hareket etmeye başlar. Konuşma etkilenir ve bir tavır vardır; sanki yabancı gibidir, iyice bozularak “kelime salatası” hâline de dönebilir. Ya da tam tersi şekilde birey bütünüyle geri çekilebilir, etrafına karşı bütün ilgisi-yi yitirmiş görünür. Bu nedenle psikoz bütün etkileşimin bölün-

müşlük hâline geldiği bir var oluş yoludur; gerçek ve sahte benlik arasındaki bölünme, gerçek benlik ve sahte benliğin parçası olan beden arasındaki bölünme, sahte benlik ve ötekiler arasındaki bölünme. Daima orada olan gerçek benliğin kalıntıları ise umutsuzluk, ıstırap, suçluluk, dehşet ve derin bir güvensizlik yaşantıları. Canlı olmak ister ama bunun yolunu bulamaz.

V

Laing'in tanımları büyük ölçüde varoluşçu ve fenomenolojik geleneklere dayanır. İlhamını filozoflar Sartre, Heidegger, Merleau-Ponty ve Kierkegaard'dan; teolojist Tillich'ten; psikiyatrist Binswanger ve Minkowski'den alır⁵. Laing, bu isimlerin yazdıklarında insan varoluşunu tanımlayan, bir psikotiğin dünyasını keşfedilebilir kılan bir anlayış bulur. Sık sık onlara referans vermez ancak teorik tartışmalarının çoğunu onlara borçludur. Laing hiçbir filozofun düşüncelerine sıkı sıkıya bağlı görünmez. Aklındaki klinik materyalle ilişkili olarak şu ya da bu konudan daha fazlasını alır. Sahici ve sahicı olmayan ayrımı Heidegger'den gelir. Özbilinçle alakalı bölüm Laing'in bakışın doğası, bir bakışın nasıl doğrulayacağı veya taşlaştıracığı, görünmez olma arzusu ve bundan korkmak (BB: 104-118) problemi etrafındaki tartışma girişimidir; problemin çözümü Sartre'a çok şey borçludur. Cisimleşmiş ve cisimleşmemiş benlik kavramı büyük ölçüde Merleau-Ponty'nin analizlerinden kaynağını alır. "Varoluşsal güvenlik" kavramı Tillich'ten gelir. Hasta tanımlamalarının çoğu Laing'in hastalarına olan hassasiyetinin yanı sıra Kierkegaard'a ilişkin duygularını da gösterir.

⁵ En alakalı başlıklar şunlardır: Varlık ve Hiçlik (Sartre 1962), Varlık ve Zaman (Heidegger 1962), Algının Fenomenolojisi (Merleau-Ponty 1962), Ölümcül Hastalık Umutsuzluk (Kierkegaard 1954), The Courage Be (Tillich 1952), Being in the World (Binswanger 1963), Lived Time (Minkowski 1970) ve önemli bir derleme olarak Existence - A New Dimension in Psychiatry and Psychology (May ve diğerleri 1958).

Laing'in varoluşçu geleneğe bağlılığı, suçluluk düşüncesinde de oldukça belirgindir. Kendi pozisyonunu açıkça sunmaz fakat soru birçok yerde karşımıza çıkar ve Laing'in görüşlerinin ana fikri şöyledir:

“Sahici” ve “sahici olmayan” suçluluk ayırt edilebilir. “Sahici olmayan” veya “sahte” suçluluğu sahte benlik sistemi üretir. Psikanalizin bahsettiği suçluluk duygusu, Laing bunu pek çok kelimeyle söylemese de muhtemelen “sahte” suçluluktur. Bununla birlikte “işsel benliği ‘sahici’ veya ‘gerçek suçluluğun’ kaynağı olarak görmekten kaçınmak için dikkat etmek gerekir” (BB: 93) de demiştir. Bir başka yerde Laing'in aklından geçenleri biraz daha açık eden bir yorum buluruz. Sahte benlik sistemlerine dolaşmış genç bir psikotik erkeği anlatan bir vaka tartışmasını (Peter Vakası, BB: 120- 133), Laing şu açıklamayla sonlandırır:

Heidegger, suçluluk Varlık'ın sessizlik içinde kendisine çağrısıdır, der. Peter'in *sahici suçluluğu* denebilecek şey *sahici olmayan suçluluğuna* teslim olması ve hayatının amacını kendi olmak değil sahicilik olmaması suçluluğu yapmasıdır.

(BB:132)

Buradan hareketle Laing'in sahicilik suçluluğu, kişinin otantikliği terk etmesi olarak düşündüğü anlaşılır. Bazı psikolojik yapılarda, örneğin süpergoda, kalıcı olarak yerleşmek şeklinde psikolojik bir fenomen değildir. Kişinin kendi potansiyelini nasıl yaşadığıyla ilişkili olarak ortaya çıkar.

Varoluşçu düşüncenin etkilerine ilişkin bu kısa incelemeden sonra Laing'in eklektik ve yüzeysel olduğu sonucuna varmak kolaydır. Fakat durum bundan farklıdır. Sartre'in onun çalışmaları üzerinde büyük etkisi olduğunu gösterebilirdik fakat Laing Sartreci bir psikiyatrist olmaya çalışmaz; Heidegger'in ardından tireli terimlere (örneğin kendi-için-varlık, öteki-için-varlık vb.) eğilim geliştirmiştir ama Heideggerci bir psikiyatrist olmaya da

çalışmaz.⁶ Laing kendi lisanını oluşturabilmek adına farklı kaynaklardan [çeşitli terimler/kavramlar] ödünç almıştır. Bu dil çok ikna edicidir ve çoğu zaman belirsiz olan varoluşçu terimlerle somut vaka tanımlarını bir araya getirmede çok yeteneklidir. Aslında Kıta'daki varoluşçu psikiyatristlere kıyasla felsefi olarak çok daha az değerlidir.

VI

Laing'in varoluşçu felsefeyle ilişkisi oldukça basittir: Temel ilkelerine katılır ve felsefi değil, klinik amaçları için özgürce ödünç alır. Psikanalize olan ilişkisi ise biraz daha karışıktır.

Laing, Glasgow'dan döndükten sonra Psiko-Analiz Enstitüsünde psikanalitik eğitime başladı. Kendi analizinden geçti (Charles Rycroft ile) ve iki deneyimli meslektaşının (Marion Milner ve D. W. Winnicott) süpervizyonunda çalıştı. Her daim psikanalitik yaklaşımlı bir klinik olan Tavistock enstitüsünde de çalıştı. Birkaç yıl boyunca psikanalitik düzenle haşır neşir oldu⁷. Fakat Laing eğitim almış ve tamamlamış olmasına rağmen kariyerinin hiçbir noktasında doktrini tam olarak benimsemedi ve derin çekincelerini her zaman dile getirdi. Laing'in psikanalize dair tutumunu gösteren tipik bir yorumu şöyledir. Bir kadın hastanın vakasını sunmasının ardından şu sözlerle tartışmayı açar:

⁶ Laing tireli kavramlardan hazzetmeyişi şu sözlerle ifade eder: “çoktan parçalanmış, bir yığın tireli ve bileşik sözlüklerle birleştirilemeyen bir Humpty Dumpty'miz var: psiko-fiziksel, psiko-somatik, psikobiyolojik, psiko-patolojik, psiko-sosyal vs.” (DD:18). Fakat bazı durularda kendisi de benzer bir dil kullanır. Kökeni farklı da olsa eserini içinde sunmak istediği saf İngilizceye en az inandığı ve *Bölünmüş Benlik*'in en çok ilgi çeken noktalarından biri budur.

Laing, Tavistock Kliniğindeki yıllarından ve eğitiminden *Mad to be Normal* da bahsetmiştir (D. W. Winnicott, 1995, 148, <http://www.psychiatry.org>).

Bu hastaya klasik psikanalitik histeri teorisi olarak varsayılan kuramı uygulayarak bu kadının bilinçdışı bir şekilde libidinal olarak babasına bağlandığı; sonuç olarak bilinçdışı suçluluk ve bilinçdışı cezalandırılma ihtiyacı ve/veya korkusu olduğu gösterilmeye çalışılabilir. Babasından uzakta iken sürekli libidinal ilişkilerini sürdüremiyor oluşuyla birlikte, bir bakıma annesinin yerini alarak babasıyla yaşama kararı ve yirmi sekiz yaşında bir kadın olarak günlerinin çoğunu babasıyla, aslında babasını düşünerek geçiriyor olması bu ilk görüşü destekliyor gibi görünür. Son hastalığında kendini annesine adanması da annesine karşı bilinçdışı çelişkili duygularından kaynaklanan bilinçdışı suçluluğunun bir sonucu olabilir; annesinin ölümünden duyduğu kaygı annesinin ölmesine ilişkin bilinçdışı arzusunun gerçekleşmesinden kaynaklanabilir...

(BB:56)

Bu, psikanalitik düşüncenin apaçık bir karikatürüdür ve Laing buna alaycı bir dipnot ekleyerek okuyucuyu “görünüşte ‘histerik’ semptom oluşumuna çok değerli psikanalitik katkılar” için Kleinci teorinin önde gelen bir yorumcusu olan Hanna Sagal’e yönlendirir.

Psikanalize atılan böylesi taşlar *Bölünmüş Benlik*’te sık değildir, fakat birkaç tanesinden hareketle aralarında bazı meseleler olduğu açıkça anlaşılır. Laing’e göre psikanalizin dili, hastaları yabancılaştırma açısından psikiyatri kadar suçludur. Ayrı bir “bilinçdışı” alanından bahsetmek yalnızca bir başka bölünmedir. Yukarıda bahsedilen hasta hakkında Laing şunları söyler:

Bu hastanın yaşamındaki merkezî veya önde gelen sorun onun “bilinçdışında” keşfedilmek durumunda değildir; bizim gibi onun da görebileceği şekilde oldukça açıkça oradadır (kuşkusuz bu, hastanın kendi hakkında farkında olmadığı bazı şeyler olmadığını söylemek değildir).

(BB:56)

Laing psikanalizin metapsikolojisini reddeder. Varoluşçuluğa bağlılığı kabul etmesine izin vermez. Suçluluk meselesini ele alma şekli bu durumu belirginleştirir. Psicotik deneyimin temelinde yatan şeyin bilinçdışı suçlulukla veya diğer bir bilinçdışı faktörle alakası yoktur; varoluşsal güvenliğin olmamasından kay-

naklanır. Güvensizlikle baş etmek için sahte benlikler geliştirilmesi psikotik kişiyi sahici olmayan bir yaşama sokar ve suçluluğa neden olan şey budur. Suçluluk, bir anlamda psikotik gelişimle eş zamanlı olarak gerçekleşir. Bir başka deyişle, bu durum psikolojik değil, varoluşsal bir açmazdır. Psikanalizden varoluşçuluğa geçiş aynı zamanda psikolojik anlamda “içsel”den psikotik kişinin dünyasıyla etkileşim alanına geçiştir.

Psikanalizle bir başka anlaşmazlık çizgisi Harry Stack Sullivan’ın Laing’in fikirleri üzerindeki etkisini takip eder. 1930’lu ve 1940’lı yıllarda aktif olan Sullivan, Amerikan psikiyatrisinin anahtar isimlerinden biridir ve etkisi çok büyüktür. Psikanalizle (ve Kraepelin’le) ilişkisi Laing’in sonrasında benimseyeceği duruşa benzerdir. Sullivan sahnede belirlediğinde Amerikan psikiyatrisi Kraepelin ve Freud’un öğretilerinin yarattığı boğazda sıkışmıştı. İkisi için de ya yıkıcı bir organik hastalık olduğu için (Kraepelin) ya da şizofrenler transferans yapamadığı için (Freud) şizofreninin tedavisi yoktu. Sullivan’ın Kraepelin eleştirisi Kraepelin’in hastanın yaşam bağlamını görememesine odaklanır; Freud’u “içsel” gerçekliği kişilerarası alana üstün tuttuğu için kınar. Sullivan sistematik olarak teorik çalışma ve psikotik hastalara karşı yeni bir psikoterapi yaklaşımı geliştirerek bu gidişatı değiştirmiştir.

Ancak Laing psikanalizi eleştirdiği kadar bazı açılardan kavramlarını takip de eder. Örneğin, gerçek ve sahte benlik sistemleri arasındaki ayrım ana hatlarıyla Winnicott’taki ile aynıdır. Laing’in psikotik gelişimle ilgili görüşleri büyük ölçüde psikotik hastalarla çalışan diğer analistlerin (Frieda Fromm-Reichmann, Harry Stack Sullivan, Paul Federn, John Rosen) görüşleriyle örtüşür. Ayrıca Orta Grup’taki analistlerin teorisine de sıkça başvurur⁸. Ancak

Orta Grup Anna Freud ve Melanie Klein arasındaki sert ayrımdan sonra bir araya gelen resmi olmayan bir gruptur. Tartışmada taraf tutmamış ve “nesne ilişkileri” olarak bilinen kuramı geliştirmişlerdir. Harry Guntrip, Ronald Fairbairn, Marion Milner ve Michael Balint ilk neslin önde gelen isimlerindendir. Bazı açılardan Winnicott bu grubun en önde gelen kişisi olarak kabul edilebilir.

Laing psikanalizin akıl sağlığı ve deliliğin aile bağlamında çocuklukta başladığına dair temel iddiasıyla çoğunlukla hemfikiridir. Freudyen çözülmemiş Oidipus çatışması (veya psikoz için daha doğrusu Oedipus öncesi karmaşa) veya Melanie Klein'in önceden verilmiş paranoid-şizoid pozisyonu rotasını takip etmez; açık bir doğrudan etki olmasa da Laing'in düşüncesi Winnicott'un kolaylaştırıcı çevre fikrine yakın bir çizgiyi takip eder⁹. Laing'in varoluşsal güvensizliğin kaynağını ailenin/annenin çocuğa dünyadaki ilk güvenlik algısını vermesindeki başarısızlığa bağlaması da benzerdir. Ayrıca Laing çocukların tatmin talep etme kapasitesinin farklılaşmasına ve çocuğun ihtiyaçlarını gidermenin gücüne etki eden bazı doğuştan gelen biyolojik faktörler olabileceğini de kabul eder. Fakat bu kapasitelerin gelişmesini destekleyen veya baltalayan yine anne ve bütün ailenin durumudur:

Varoluşsal güvenliğin birincil gelişim aşamalarını tamamlamaya yönelik çocukta olabilecek genetik olarak belirlenmiş doğuştan gelen eğilimleri kolaylaştırmak veya "desteklemek" yerine sekte vuran annelik tarzları da olabilir. Yalnızca anne değil, tüm aile durumu da çocuğun gerçek paylaşılan dünyaya öteki-ile-benlik olarak katılma kapasitesini desteklemekten ziyade sekteye uğratabilir.

(BB:189)

Delilik tanısı da ilk olarak ailede meydana gelir. Laing psikoz gelişiminde "iyi-kötü-deli" senaryosunun belirli örüntüsünü gözlemlemiştir. "İyi" dönemde çocuk hiç talep etmez, sessizdir ve asla sorun çıkarmaz. Ardından "kötü" krizleri gelir, şiddet içeren

⁹ Laing ve Winnicott'un görüşlerinin benzerliği açıkça gerçek ve sahte benlik düşüncesidir. Ancak Laing sonradan kendisiyle yapılan bir röportajında bu temel pozisyonu Winnicott'un yazılarıyla tanışmasından evvel kendi çalışmaları sonucunda bulduğunu ifade etmiştir. Örneğin, gerçek ve sahte benlik arasındaki ayrımın daha ziyade Heideggerci sahicilik ve sahicilik olmama nosyonlarının bir çeviri girişimi olarak açıklamıştır (Mullan 1995: 152). Laing, Heidegger'den etkilenmiş olmaya açık olduğu için bu iddianın şüphe düşürücü değil, destekleyici olduğunu düşünmektedir. Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

davranışlar patlak verir. Çoğu zaman anneye, babaya veya her iki ebeveynine karşı suçlayıcı tirat formundadır. Çocuk iyi olmaktan kötüye döner. Burası ebeveynlerin çocukta bir sorun olduğu fikrine vardıkları ve bir uzmana, psikiyatriste danıştıkları noktadır. Tanı konur ve çocuk deli olarak tanınır. Çocuğun dünyayı deneyimleyişine göre formüle edildiğinde bu basit şema bize şunları söyler. Başlangıçta çocuğun ihtiyaçları tanınmaz ve sürekli bastırılır. Çocuk tepki olarak bir sahte benlik seti geliştirmeye başlar. Benlik sistemi boyun eğer ve hiç problem çıkarmayan iyi çocuk izlenimi yaratır. Bir noktada, genellikle bir anda, gerçek benlik kendini sahte benliğin kısıtlamalarından ve eşit derecede kısıtlayıcı olan bu sahte benliği besleyen ebeveynlerinin etkisinden kurtarma girişiminde bulunur. Ebeveynler kontrolcü olmakla, boğucu olmakla, çocuğun yaşamasına izin vermemekle suçlanır. Bu ebeveynlere bir şok olarak, nankörlük göstergesi olarak görünür. Böylesi iyi bir çocuk nasıl böyle haksız ve akıl almaz suçlamalar ortaya atar? Anlaşılması mümkün değil. Buradan hareketle çocuğun sadece kötü olmadığı, çocukta bir sorun olduğu sonucuna çabucak varılır. Sonrasında sadece bir adım kalır. Psikiyatriste başvurulur ve psikiyatri serüveni başlar.

VII

Laing'in psikanalizle ilişkisini analiz etmeye devam edersek varoluşçuluğa kaymakla sorunsalı farklı bir alana taşımadığını sadece değerleri tersine çevirdiğini görürüz, şöyle ki Laing psikanalizin psişik içsellik nosyonunu sürdürür ama ona farklı anlamlar yükler. Bu durum "gerçek benlik" anlayışında açıktır.

Benlik "nesnel ögeye bağlanmadığı" sürece her şeyi düşlemekte ve hayal etmekte özgürdür. Nesnel ögeye başvurmaksızın kendi başına her şey olabilir – kayıtsız özgürlük, güç ve yaratıcılık sahibidir. Fakat özgürlüğü ve tümgüçlülüğü (omnipotence) bir boşluk içindedir ve yaratıcılığı yalnızca hayaletler üretme kapasitesine sahiptir. İçsel benliğin idealleri olarak düşünür. Kendi içsel tümgüçlülüğü, tümgüçlülük

ve yaratıcılık eşzamanlı olarak var olan ıstırap verici kendine karşı ikiyüzlülük, herhangi gerçek bir özgürlükten yoksunluk, mutlak güçsüzlük ve üretememezlik nedeniyle iptal edilir.

(BB:89, italikler orijinaldeki gibidir)

Laing'in "gerçek benlik" kavramı *gerekli uyarlamalarla* bilinçdışı kavramının aynısıdır zira benlik anlayışı bazı temel, sabit ama hiçbir zaman doğrudan gözlemlenmeyen veya yaşantılanmayan içsel bir çekirdektir. Freud bu temel varlığı zapt edilmesi gereken vahşi içgüdüsel bir alan olarak kavramsallaştırmıştır. Laing'e göre benlik yani gerçek benlik, doğuştan dürüst, özgür ve yaratıcıdır. Laing'in gerçek benlik önermesi ilgi çekici olsa da teorik zemini karşı çıktığı Freudcu bilinçdışından daha makul değildir. Dahası, sahte benlikten soyunmakla serpilmeyi beklenen gerçek bir benlik olduğu illüzyonunu besleyebilir, halbuki muhtemelen böyle bir şey yoktur. Eğer bir psikotik kendi dünyasını oluşturan sahte kişilikler ve emanet lisanı terk ederse kendisini özgürlük ve yaratıcılıkla alakası olmayan bir boşluğu seyrederken bulur.

İleriki yıllarda bu problem Laing'in düşüncesinde farklı bir şekilde de olsa yeniden ortaya çıkar.

VIII

Her işte olduğu gibi *Bölünmüş Benlik'e* de her türlü eleştiri getirilebilir fakat bunlar Laing'in yorumlarının fevkalade kalitesini yok edemez. Psikotiğin dünyasının varoluşçu ve fenomenolojik analizi psikiyatri literatüründe bir klasiktir ve en azından İngilizcede eşi benzeri yoktur. Duru bir anlatımla psikopatolojiden psikanaliz ve varoluşçuluğa, psikozun gelişiminden meslek eleştirisine çok çeşitli entelektüel etkileri kusursuz bir anlatımla bir araya getirir. *Bölünmüş Benlik* muhtemelen hem profesyoneller hem de genel halk tarafından kendi türünün en çok okunan kitabıdır. Elde ettiği bu büyük başarının kaynaklarından biri psikotiğin deneyimlediği dünyayı anlamaya yönelik güçlü iddialarıdır. Hiçbir yorum Laing'in yazıla-

rının ardındaki hassasiyeti ve kavrayışı aktaramaz. Birçok sinirsel buhran yaşamış, çeşitli kereler hastaneye yatmış ve neredeyse aklın alabileceği her türlü ruhsal bozukluk tanısını almış olan bir psikolog arkadaşım, okuduğu onca kitap arasında hastalığından değil, kendinden bahsedenin yalnızca Laing olduğunu söylemişti. Muhtemeldir ki bu alışılmışın dışında bir tepki değildir; hastane hastalarının pek çoğu da kitapta kendilerini bulurlar. Laing'in sunduğu vakalar oldukça canlıdır ve belirgin bir şekilde empati gösterilir.

“Arka bahçenin hayaleti: Kronik şizofreni üzerine bir çalışma” adlı son bölüm en etkileyici bölümdür. Şizofreni teşhisiyle dokuz yıldır hastanede olan yirmi altı yaşında bir kadının analizi aktarılır. Yalnızca tek bir insülin küründen oluşan kısa bir “tedavi” almış ve sonrasında koğuştta yatan bir bitkiden farksız hâle gelmiştir. İçine çekilmiştir, kendisine erişilemez ve halüsinasyonlar görür. “Klinik psikiyatrik terimlerle kendine yabancılaşma, gerçektışılaşma, otizm, hiçlik sanrıları, kötölük sanrıları ve tümgüçlölük sanrılarından mustaripti; referans düşüncelerine ve dünyanın sonu fantezilerine, işitsel halüsinasyonlara, duygulanım yoksulluğuna vb. sahipti.” (BB: 178). Varoluşu öylesine parçalanmıştı ki Laing kadını “kaotik hiçliğe doğru giden yaşam içinde ölüm yaşıyordu” (BB: 192) şeklinde tarif eder. Laing kadının ailesiyle görüşmüş ve “iyi-kötü-deli” örüntüsünü bu vakanın analiz sürecinde ortaya koymuştur.

Her şeyin ötesinde Laing'in hastaya karşı gösterdiği hassasiyet hayranlık uyandırıcıdır. Parçalanmış bir varlığın fenomenolojik analizini sunar ve bu sayede kadının anlaşılma konuşmasının, şizofreni lisanının içine girer. Kadın hiç anlamı yok gibi görünen şeyler söylemektedir, karşımızda bağlantısız ifadeler yığını vardır. Kendisine birinci, ikinci ve üçüncü kişi olarak atıfta bulunur; “batı güneşi” olduğunu iddia eder, kendine “Bayan Taylor” der. Laing ayrıntılı analizinde bu tutarsız konuşmanın kişiliğın kopuk, ayrık parçalara bölünmesinin yansıması olduğunu gösterir. Bazı ifadelerin oldukça ince anlamları vardır. Örneğın, aile ile yaptığı görüşme-

de annenin Julie'ye hamile kalışını "istenen ve istenmeyen" olarak tanımladığını keşfetmiştir, bunun anlamı gebeliğin kazaen gerçekleşmesi ve sonucunda bir oğlan arzulanmış olmasıdır. Bu nedenle Julie bir "batı güneşidir¹⁰"; ayrıca o bir "Bayan Taylor¹¹"dır, zira annesi tarafından ısmarlandığını hisseder. Bütün itibariyle tam bir psikolojik yıkım tablosudur ve Laing kadının bu hâle gelmesinin başlıca nedenine dair düşündüklerini şöyle ifade eder:

Bana kalırsa bu dönemin ["kötü" evre süresince] en şizofrenik faktörü Julie'nin annesine karşı saldırıları veya hatta annesinin karşı saldırıları değildir, dünyasındaki hiç kimsenin ister doğru olsun ister yanlış olsun, bakış açısında bir anlam görmüyor veya göremiyor olmasıdır. (BB:192)

Laing'in psikotik semptomlar denizinde bu basit faktöre dikkat etmeyi nasıl başardığı ilgi çekicidir. Ayrıca böylesi acınası bir hastayla terapi ilişkisi oluşturabilmesini de açıklamaktadır. Bu durumun açıklanması okuyucuyu alışılmadık bir empati düzeyine tanıklık etme fırsatı verir¹². Laing gerçekten başkalarının göremediğini görebilmiştir; gördüğü şey son derece açıktır, basit ve önyargısız bir bakış sayesindedir.

¹⁰ Batı güneşi ifadesi İngilizce orijinalinde "occidental sun" olarak ifade edilir. Bu kelime kazaen ve oğlan kelimelerine oldukça benzer "accidental son". (ç.n.)

¹¹ "Taylor" ismi terzi anlamına gelen "tailor" kelimesine telaffuz açısından çok yakındır. Burada hastanın kastettiği özel dikim, ısmarlama dikim anlamıdır. (ç.n.)

¹² Laing yıllar sonra bir röportajında bu vakadan bahseder. Bahsi geçen hastayla ilişkisini kendi görüşüyle "kitaba kalbini veren şey" olarak tanımlar (Mullan 1995:266) PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

3. BÖLÜM

DÜĞÜMLER

I

Laing, *Bölünmüş Benlik'e* Glasgow'da bir psikiyatri hastanesinde çalıştığı sırada başlamış ve kitabı büyük ölçüde buradayken tamamlamıştır. Bu tek kitap Laing'in çalışmalarının bütün bir fazını kapsar. Bir sonraki durağı Londra'daki Tavistock Klinik'tir ve burası bütünüyle değişik bir ortamdır. Tavistock Klinik yalnızca ayaktan tedavi gören hastalara özel bir kuruluştur (hâlâ da öyledir) ve Laing burada daha önce psikiyatri hastanelerinde karşılaştığı türden hastalarla hiç karşılaşmamıştır. Yeni işinde vakti, klinikte ayaktan hasta görmesi ve araştırmaları arasında bölünmüştür.

Bölünmüş Benlik şizofreniklerin içsel potansiyelleri yok edilmiş kişiler olduğu fikri etrafında oluşmuştur ve kitap bu iç yıkımın analizini sunar. Laing'in Tavistock'ta yürüttüğü araştırma ise daha farklı bir alana odaklanmıştır — kişilerarası iletişim ve algı örüntüleri. Bu yeni yaklaşımı oluşturan ana fikir, insanların sosyal bağlamları ve ailelerinin önemli bir kısmı olmaksızın, izole hâlde iken çalışamayacak olmalarıdır. Bu mesele özellikle psikiyatrik sorunu olan hastalarla çalışılırken önemlidir, zira bir sorun

varsa bu kişinin içindeki bir sorun değil, iletişim ağındaki bir bozukluktur. Bir başka deyişle, sözümona psikiyatrik “hastalık”lar içsel durum değildir, kişilerin birbirlerini algılama ve birbirleriyle etkileşim kurma biçimidir.

Bu incelemenin konusu *Bölünmüş Benlik*’te zaten iyi bir şekilde ifade edilmişti. Laing orada psikozun her şey kadar psikiyatrist ile hasta arasındaki karşılaşma etkisi olduğunu ısrarla söylemiştir. Laing için şizofreniden kişinin “taşıdığı” tanımlanabilir bir hastalık olarak bahsetmenin hiçbir mantıklı gerekçesi olmadığı çoktan açıktır. Bir psikiyatrik hastalık iki ya da daha fazla kişi arasındaki ilişki içinde söz konusudur. Fakat Laing *Bölünmüş Benlik*’te hâlihazırda sunmuş olduğu fikirleri yalnızca geliştirmemiş, bakış açısını da önemli ölçüde değiştirmiştir. İlk kitapta “akıl sağlığı ya da psikoz, iki kişiden birinin genel görüşe göre akli başında olduğu ortamda ikisi arasındaki birleşme ya da ayrışmanın derecesinden belli olur” (BB: 36) iddiasında bulunmuştur. Bu iddia bir farkla ileri taşınacaktır. Erken dönemde Laing psikoz diye bir şeyin varlığını kabul etmiştir, böylece iki kişi arasındaki ayrışmanın dünyayı psikotikçe algılama hâlinde kaynaklandığını düşünmektedir. Ancak psikiyatri sorunlarla başa çıkmak için metodolojik olarak donanımsızdır. Laing çalışmalarının ileriki aşamasında psikotik yaşantı anlayışını bütünüyle askıya alır, ardından psikotiğin “içsel dünyasını” analiz etmeyi tamamen terk eder. Aynı zamanda varoluşçuluktan uzaklaşır. Artık “otantik suçluluk” veya gerçek benlikten söz edilmez. *Bölünmüş Benlik*’ten sonra çıkan *Benlik ve Ötekiler* de varoluşçu ve fenomenolojik geleneklere neredeyse hiç atıf yapılmaz; Laing’in sunduğu tek önemli yorum bu değişikliği belirgin hale getirir:

Geometrik ve metaforik anlamda hem yetişkinlerin hem de çocukların alanı büyük oranda daima bir şekilde ötekilerin etkileriyle şekillenmiştir. Bu “sağduyu”dur, apaçık bilinen bir gerçektir ancak alanın fenomenolojisi bu faktöre gereken ağırlığı vermeyi ihmal ettiğinde belirtmek gerekli hâle gelir.

Ve şu dipnotu ilave eder:

Özellikle Minkowski'nin (1933, 1953) öncü çalışmalarından bahsediyorum. Aynı eleştiri Binswanger'a (1958) da yöneltilebilir.

(BÖ:135)

Bu alıntı Laing'deki değişimin özünü oldukça güzel bir şekilde özetler. İlk çalışma üzerindeki etkisi çok belirgin olan fenomenolojik ekolün psikiyatristleri artık ötekilerin davranışlarının hayatlarımız üzerindeki önemini ihmal etmelerinden ötürü eleştirilirler. Yani Laing, *Bölünmüş Benlik*'te hiç kimsenin şizofreni sahibi olmadığını bunun yerine *şizofrenik olduğunu* ileri sürerken *Benlik ve Ötekiler*'de bunu geçerli kabul etmez, çünkü *olmak* kişinin içinde olduğu gerçek iletişimde yatar. İlk kitapta çok merkezi olan "benlik" kavramı, iletişim ağı içinde dağıtılmıştır. "Fenomenoloji" kavramı hâlâ zaman zaman karşımıza çıkar fakat bu sefer Laing ilişkilerin fenomenolojisinden veya sosyal fenomenolojiden bahseder.

Benlik ve Ötekiler, Bölünmüş Benlik'ten yalnızca bir yıl sonra yayınlanmıştır ve yönelimdeki tüm bu değişiklikler halihazırda açıkça anlatılmıştır. Laing, insan varoluşunun özünü kişinin "içine" yerleştirme girişimlerine karşı olduğunu vurgulamak istercesine kitaba psikanalizle daha doğrusu Melanie Klein grubu içinde geliştirilen "bilinçdışı fantezi" kavramıyla ilgili olan "Fantezi ve Yaşantı" başlıklı bir bölümle başlar. Laing'in incelemeye aldığı asıl metin Susan Isaacs'ın bu grubun teorik pozisyonunun makul ve özlü bir sunumu olarak kabul edilen "The Nature and Function of Phantasy" (Isaacs 1952) adlı makalesidir. Laing'in bu grubun teorik duruşunu tartışması şaşırtıcı değildir çünkü kendi psikanalitik eğitimini alırken iştigal ettiği grup budur.

Bilinçdışı fantezi anlayışı ilk olarak Freud tarafından geliştirilmiş ve Kleinci psikanalizin önemli noktalarından biri olmuştur. Fanteziler bilinçdışı süreçlerin birincil içeriğidir ve psişik aktivite üzerinde sürekli bir etki uygular. Gerçeklikle ilişkimizi

şekillendirirler ve ruhsal sıkıntıların çekirdeğindedirler. Isaacs'ın makalesinin dikkat çekici bir kalıtı, alışıldık fantezi anlayışından ayırıştırarak şekilde farklı¹ bir yazım şeklini ortaya atmasıdır². Laing'in Isaacs'ın sunumunu esas olarak almasının nedeni Isaacs'ın bilinçdışı fanteziyi deneyimin bir yolu olarak ele almasıdır; bilinçdışı bir deneyimdir, bu nedenle varlığı bir öteki birey tarafından çıkarsanabilse de özne tarafından bilinmez. Laing'in bu çerçeveye karşı çıkmasının asıl nedeni, bir dizi ikililik etrafında kurulmuş olmasıdır. Isaacs'ın metnine sıkı sıkıya bağlanarak sunum boyunca içsel dünyadan dışa, zihinselden fiziksele, anlaşılmaz bir hayal ürününden ele alınabilen, dokunabilen ve görülebilen bir deneyime doğru biraz gizemli bir geçiş olduğunu gösterir. Bu geçiş konversiyon, içe yansıtma ve yansıtma gibi bir dizi mekanizma ile açıklanır; Laing bu “mekanizma”ların hiçbir şeyi açıklamadığını, yalnızca sorunu daha da muğlak bir hâle getirdiğini düşünür. Elbette ki Laing insanların bazen bazı şeylerin pek farkında olmadıklarını çok iyi bilir; fakat bilinçdışı kavramına başvurmak yerine “kabaca ve hızlıca” insanların bölündüğünü, bu nedenle kendileriyle her zaman çok iyi iletişim kurmadıklarını söyler. Bu bölünmeler kalıcı değildir, insanlar bazen bir şeylerin farkında olmaz ancak sonradan hatırlayabilir. Bölünme geçtikten/iyileştikten sonra yapabilirler, “Şimdiki anda bir bölünme ortadan kalktığında bellek *her zaman* bir dereceye kadar açıılır.” (BÖ: 32). Fakat her zaman bazı bölünmeler vardır, “Ancak zorluk, bazı kapılar açılırken diğerlerinin kapanmasıdır” (BÖ: 32).

Laing'in bu fenomenleri tam olarak nasıl tasavvur ettiğini aydınlatmak kolay değildir çünkü ayrıntılandırma ve geliştirme-

¹ Alışıldık yazım biçimi olan *fantasy*'ye karşılık *phantasy*. (ç.n.) Fantezi ve bilinçdışı fantezi kavramları J. Laplanche ve J B Pontalis tarafından *The Language of Psychoanalysis* te gözden geçirilmiştir. Susan Isaacs'ın ortaya attığı farklı yazıma dikkat çekerler fakat Freud'un konumunun karmaşıklığının hakkını vermediğini düşünürler (Laplanche ve Pontalis 1980: 318).

den ziyade hızlı ve basit ifadeler kullanma eğilimi vardır. Örneğin, belleğin içeride depolanan görüntüler rezervuarından ziyade iletişimle alakalı süreçlere bağlı olduğu düşüncesi oldukça ilgi çekicidir ve Laing'in "benlik" alanına kayma girişimiyle kesinlikle tutarlıdır. Ancak Laing bu ifadeyi kullanır ve devam eder. Daha sonra bellek sorununu kişilerarası alana konumlandırır:

Bazı insanların başkalarıyla "arası iyi" gibi olur; öyle ki onlarla birlikte olan diğerleri, sık sık unuttukları şeyleri hatırlayabilir ve hayal kurarken hayal *kurduklarını* ve *neyi* hayal ettiklerini bilebilirler.

(BÖ:31)

Burada "arası iyi"nin ne olduğunu Laing pek açıklamaz fakat sonrasında açık olduğu üzere, tabiri caizse bu insanların iletişim yollarını açabilme becerisine sahiptir, Laing'e göre "‘bilinçdışı’ kendimize ya da bir başkasına bahsetmediğimiz şeydir" (BÖ: 32).

Neyden bahsedebilir veya ne anlam çıkarabiliriz? Çok çeşitli yolları olabilen bir deneyimden. Düşünmek, hissetmek, hayal etmek, fantezi kurmak, düşlemek, hatırlamak ve algılamak deneyimin farklı yollarıdır. Ben kendimi doğrudan deneyimleyebilsem de bu bir öteki için olmaz; onlara erişimim yoktur ve bu nedenle onların deneyimini doğrudan deneyimleyemem. Öteki bir deneyimden bahsedebilir bana, ben ötekinin deneyimini çıkarsayabilirim veya deneyimi ötekine atfedebilirim. Yaşantı alanı kişisel ya da umumî olabilir fakat bu ikisi arasındaki sınır değişkendir ve karışıklığa açıktır.

II

Bölünmüş Benlik'in aksine *Benlik ve Ötekiler* kolayca okunmaz. Bunun sebebi muhtemelen Laing'in önceki çalışmalarındaki "varoluş" kavramı yerine "deneyim"i koymuş olmasıdır. Ve "varoluş" kavramı ne basit ne de homojen olmasına rağmen Laing'in varoluşu bireyin kapalı dünyasıyla sınırlaması ve çoğunlukla fenomenolojik ve varoluşçu çerçeve içinde tasavvur edilmesi nedeniyle sunum

boyunca tutarlıdır. “Deneyim” ise çok farklıdır. İngiliz deneyci geleceğinden geldiği için fenomenoloji ile alakası yoktur. Laing deneyimi çok farklı şekillerde anlar ve deneyim, neredeyse her şeyi kapsayan bir şekilde insanlar arasında olan her şeydir. Ayrıca *Benlik ve Ötekiler* de devamlı bir anlatı veya belirli iddiaların devamlı bir şekilde sunulması durumu yoktur. Laing, düşüncelerini birbirini takip eden cümleler, paragraflar dizisiyle ifade eder. *Benlik ve Ötekiler*’in özünü ortaya çıkarmak için içeriği ayırdığımızda bazı kişisel bazıları umumî, bazıları söylenen bazıları gizli bir deneyimler ağı elimizde kalır.

Kitap iki kısım hâlinde düzenlenmiştir. İlk kısım, bireyin psikik yaşamında meydana geldiği hâliyle deneyimin farklı yollarını ele alır. En çok karşılaşılan üç deneyim kipi düşlemek, fantezi kurmak ve hayal etmektir. Birinden diğerine geçerek, birini öteki-ne karşı kullanarak çatışmadan kaçınmayı başarırız; role gireriz, kaçarız, tatmine yönelik bir hayat geliştiririz. Ve sıklıkla yanlış anlarız.

Hatamız içerikle değil, kategoriyle ilgilidir. Deneyimin *içeriğinin* farkındayız ama bunun bir illüzyon olduğunun bilincinde değiliz. Gölgeyi görürüz ama bunu cisim sanırız. Bununla yakından ilişkili bir kategori hatası deneyimin *yolunu* karıştırmaktır. Başkalarının böyle hatalara düştüklerini görmeye hazırızdır ama iş kendimize gelince durum bir hayli farklılaşır. (BÖ:38)

İlk kısmın “Ölüm Donukluğu” başlıklı son bölümü hayalleri, fantezileri ve düşleri psikoza karışan bir kadının etkileyici vakasını anlatır. Kadın ölmek üzere olduğuna ikna olmuştur.

Ona göre teninde ölüm solukluğu vardı. Elleri doğal olmayan biçimde maviydi, neredeyse kararmıştı. Kalbi her an durabilirdi. Kemiklerini bükülmüş ve toz hâline gelmiş gibi hissediyordu. Etleri çürüyordu.

(BÖ:70)

İşin aslı ortaya çıktığında tüm bu yaşantıların kadının daha önce başkalarında gördüğü şeylerin kendi bedenine bir tür haritalanması olduğu anlaşıldı. Teninin rengi veremden ölen kardeşinin ten renginin aynısıydı; siyah ve mavi elleri tıpkı nefesi kesildiğinde bebeğinin yüzünün aldığı hâl gibiydi; duran kalbi hamileyken bir şeylerin yanlış olduğuna dair endişelendiğindeki bebeğiydi; bükülen kemikleri şiddetli romatizmadan mustarip olan annesinin kemikleriydi. Son epizot beş ay boyunca sürer ve kurtulduktan sonra kadın o günleri şöyle tarif eder: “Metaforik bir hâlde yaşıyor gibiydim. Sembollerden bir dokuma yapmıştım ve onun içinde yaşıyordum” (BO:73-74).

Benlik ve Ötekiler’in ikinci kısmı bir diğerimize yaşantıları attettiğimiz olgusuna odaklanır. Laing, “Kimin neyi, kime, ne zaman, neden ve nasıl yüklediğini incelemek bilimin ta kendisidir” (BÖ:27) demiştir. Gizemli hâle getirme, kafa karışıklığı, yanlış anlama, hatalı atıflar sonsuz ihtimalde gerçekleşebilir ve bu kitabın önemli ölçüde bir kısmı insanların hangi yollarda daraduman bir hâle geldiğini incelemeye ayrılmıştır. Birkaç bölümün başlığı bu yollara aittir: “Tamamlayıcı Kimlik”, “Doğrulama ve Yanlışlama”, “Gizli Anlaşma”, “Sahte ve Savunulamaz Konumlar” ve “Atıflar ve Emirler”. Bu listenin ardında sahte kişilikler edinmenin, birlikte gizli anlaşmalar kurmanın, bir diğerini delirtmenin vb. sonsuz yollarına dair açıklama yatar. Laing’in açıklamasını desteklemekte kullandığı çok sayıda klinik materyal vardır ve bunlara ilaveten Laing psikolojik ihanet ve şiddetin iki büyük araştırmacısından da örnekler kullanır: Sartre ve Dostoyevski. İki yazardan da birkaç örneğin üstünden geçtikten sonra Laing [konuyu] *Suç ve Ceza*’dan bir örnekle kapatır. Raskolnikov cınayetten hemen önce annesinden uzun bir mektup alır, Laing bu mektubu dikkatlice, kısım kısım inceler. Bu inceleme gerçek bir *güç gösterisidir*. Laing, Raskolnikov’un annesinin nasıl da oğluna birbirleriyle çelişen, oğlunu gerçekten kötücül bir ağ içinde karıştıran cümleler kurduğunu gösterir. Laing bunu şöyle dile getirir: “Mektupta onaylanan bir şekilde hareket etmek ya da mektupta-

ki sayısız çelişik yollardan birinde istikrarlı bir şekilde ilerlemek, mektupta tanımlandığı üzere [Raskolnikov'un] kindar ve fena olmasını gerektirir" (BÖ: 172). Analiz şöyle sona erdirilir:

Mektup Raskolnikov'un içinde fırtınalar koparır. Paramparça bir hâle geldiğini söylemek mümkündür. Dostoyevski, parçaların bir kısmını gösterir. Hayalde Napolyon, rüyada küçük bir çocuk, fantezide yaşlı at-kadın, gerçekteyse bir katil. Nihayetinde suçu ve cezası nedeniyle Sonia'yı kazanır ve Dünya, arkadaşı Razumihkin ile mutluluğu bulur. Annesi aklını yitirir ve ölür.

(BÖ:173)

Ek haricinde *Benlik ve Ötekiler*'in son sözleri bunlardır. Bu acı son ve öncesinde gelen analizlerden sonra kitabın "Ötekilere Karşı Benlik" olarak adlandırılmasının daha uygun olacağı, zira Laing'in "ve"den kastının aslında bu olduğu fark edilir.

III

Benlik ve Ötekiler'in özellikle de ikinci kısmının konusu Laing'in Tavistock Kliniğinde yürüttüğü kişilerarası iletişim araştırmalarıyla ilişkilidir. Bu araştırmalar Birleşik Devletler'de süren aile etkileşimi çalışmalarıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Bu alandaki herkes gibi Laing de Gregory Bateson, Jay Haley, Don Jackson ve John Weakland'in "Towards a Theory of Schizophrenia" başlığıyla raporladığı Palo Alto Kaliforniya'da yürütülen öncü çalışmadan yararlanmıştı. 1956 yılında yayınlanan yaklaşık yirmi sayfalık bu makale, "çift bağ" kavramını ortaya atmıştır. Kavram insan etkileşimlerini kavramsal-laştırmada zengin bir çerçeve sunması nedeniyle son derece etkili olmuştur. Gerçekten de daha sonra aile iletişiminin karmaşıklığına dair yapılan çalışmalar şu ya da bu şekilde "çift bağ" formülasyonuna dayandırılmıştır; hatta psikanalistler için bilinçdışı neyse bu kavramın da alandaki araştırmacılar için en az o denli önemli olduğu söylenebilir. Laing'in yorumları sadece bu nedenden ötürü değil,

aynı zamanda Bateson ve Co.'nun iddialarını oluşturan pek çok fikri barındırdığı için de detaylandırılmaya değerdir.

Bateson'un araştırmalarının arkasında yatan teorik varsayım insan iletişiminin farklı soyutlama düzeylerinde gerçekleşiyor olduğudur. Doğrudan konuşma, metafor, mizah vb. hepsi iletişimin farklı yollarıdır. Bateson bu farklılıkları netleştirmek amacıyla Russell'in Mantıksal Tipler teorisine başvurmuştur. Bu teoriye göre küme ve elemanları arasında bir süreksizlik vardır, zira "küme", "eleman" kavramından daha farklı bir soyutlama düzeyindedir. Küme ve eleman aynı Mantıksal Tiplerde değildir. Russel farklı Mantıksal Tipler arasında süreksizlik olduğu önermesinde bulunmuştur. Fakat insan iletişimi bir Mantıksal Tipten diğerine, bir soyutlamadan diğerine geçmek için karmaşık bir kapasiteye sahiptir. Metafor, aldatma, mizah bu farklı düzeyler arasında etkileşime dayanır. Bu iletişim ağı içinde kendimizi konumlandırma biçimimiz bizim kimliğimizdir. Bateson şöyle söyler:

Bizim tezimize göre "ego işlevleri" kavramı tam olarak *benlik içinde veya benlik ve ötekiler arasında iletişimsel modları ayırıştırma sürecidir.*
(Bateson 1973:176)

Bateson daha sonra bu tezi patolojik işleyişi analiz etmeye uygular:

Şizofrenler bu işleyişlerin üç alanında zayıflık gösterirler: (a) Öteki bireyden aldığı mesajı doğru iletişimsel moda atamakta güçlük yaşar. (b) Kendi sözsüz olarak söylediği veya yaydığı mesajlara doğru iletişim yolunu atamakta zorlanır. (c) Kendi düşüncelerine, hislerine ve algılarına doğru iletişim modunu atamakta güçlük yaşar.
(Bateson 1973:176)

Bu gözlemden yola çıkarak şizofrenlerin yetiştirilme süreçlerinde bu güçlüklerle yol açan belli bir iletişim örüntüsüne sistematik olarak maruz kaldıkları hipotezine varılmıştır. Buradan da "çifte bağ" teorisi çıkmıştır. Temel özellikleri şöyledir.

Çifte bağ iki veya daha fazla insan arasında gelişen karşılıklı değişim setidir. Araştırmacıların çalışmalarını yürüttüğü bağlam ailedir. Çocuk “kurban” olarak belirlenmiştir ve anne, baba veya her iki ebeveyn de çifte bağ yaratanlardır. Deneyim tekrarlanmalıdır zira yazarların önerdiği hipotez tekil bir travmatik deneyimin değil, uzun süreli tekrarlayan deneyimlerin sonucudur. Tekrarlanmasının kesin sonucu kurbanın deneyimin yeniden gerçekleşmesini beklemesidir. Çifte bağın birkaç elementi vardır. İlki *birincil olumsuz uyarıdır*.

İki formdan birinde gelebilir: (a) “Şöyle yapma yoksa seni cezalandırırım” veya (b) “Şöyle yapmazsan seni cezalandırırım”. Burada ödül arayışından ziyade cezadan kaçmaya yönelik bir öğrenme bağlamı seçiyoruz. Bu seçimin resmi bir nedeni yoktur. Cezanın, ya sevgiyi geri çekmekle ya da nefret veya öfke veya en yıkıcısı ebeveynin aşırı çaresizliğinin ifadesinden kaynaklanan terk etme olabileceğini varsayıyoruz. (Bateson 1973:178)

Yazarlar buraya ceza kavramının algısal deneyimi içeren bir süreç olarak algılanması gerektiği ve bu anlamda travma kavramının ötesine geçtiğini ifade eden bir dipnot eklemişlerdir. Ardından *ikincil olumsuz uyarı* gelir.

İkinci uyarı ilkiyle çelişir fakat daha soyut bir düzeyde gerçekleştiği için hemen fark edilmez. İkincil uyarı ilkinde kıyasla iki nedenden ötürü daha zor tarif edilir. İlk neden, ikincil uyarının çocuğa genellikle sözlü olmayan yollardan verilmesidir. Duruş, jest, ses tonu, anlamlı eylem ve sözlü mesajlarda gizlenen imaların tümü bu daha soyut mesajı iletmek için kullanılır. İkinci neden, ikincil uyarının birincil yasağın herhangi bir elementini engellenmesidir. Bu nedenle ikincil uyarı çok farklı şekillerde dile getirilebilir; örneğin, “Bunu ceza olarak görme”; “Beni cezalandırıcı olarak görme”; “Yasaklarıma boyun eğme”; “Yapmaman gerekeni düşünme”; “Birincil yasağın örneklediği (ya da örneklemediği) sevgimi sorgulama” vb. Diğer örnekler, çifte bağ bir değil iki birey tarafından uyguladığında mümkündür. Örneğin, bir ebeveyn diğeri uyarılarını daha soyut bir düzeyde çürütür.

(a.g.e.: 1973:178-179)

İkinci uyarı ilki gibi ceza ile, hayatta kalma tehdidiyle desteklenir. Bu iki uyarı çatışma hâlinindedir; farklı soyutlama düzeylerinde gerçekleştikleri için ayırdına varması zor olan bir çatışma.

Çifte bağ durumunun etki sahibi olabilmesi için bariz üçüncü bir bileşen daha olmalıdır — kurban kaçamaz. Çifte bağ durumu anne ile çocuğu içeriyorsa kaçış ihtimali doğal olarak yoktur. Kaçmayı engellemenin duygusal şantaj veya kaprisli aşk vaatleri gibi diğer başka yolları da vardır.

Son olarak, çifte bağ durumuna uzun süredir maruz kaldıktan sonra kurban (çocuk) dünyayı çifte-bağlı örüntülerle algılamaya başlar ve artık panik, öfke veya herhangi bir başka öğrenilmiş tepkiyi başlatmak için tüm elementlerin olması gerekmez. Bu örüntü, çifte bağ yeniden oynayan varsanısal seslere dönüşebilir.

Uzun süreli çifte bağ durumlarının en belirgin etkisi iletişimin farklı modlarını ayırt edememe ve bununla normal bir şekilde başa çıkmanın patoloji olarak karşımıza çıkmasıdır. Böyle bir birey her zaman söylenenin ardında bir şey olduğunu düşünebilir (paranoyak çözüm) veya söylenen her şeye gülebilir ve her şeyle dalga gelebilir (hebefrenik çözüm) veya basitçe her türlü iletişimden geriye çekilebilir (katatonik çözüm). Elbette bununla başa çıkmanın çok farklı yolları vardır.

Yazarların belirttiği diğer birkaç gözlem de bahsedilmeye değerdir. Annenin çocuğuna karşı duygularının nedenlerini ortaya koyma amacı gütmemekle birlikte yazarlar; annenin kendi anesiyle olan ilişkisinin veya çocuğun anneye kendi çocukluğunu hatırlatması gibi bir başka faktörün neden olabileceğini ileri sürmüşlerdir. Fakat makalede yalnızca iletişimsel durumların resmî yönleri ele alındığı için bu önemli faktörler gerçek anlamda incelenmemiştir. Değinilmesi gereken bir başka ilginç şey, yazarların psikiyatri hastanelerinin hastanın çifte bağlı evrenini işlediğini düşünmeleridir. Hastane hastalar kadar – eğer daha fazla değilse – çalışanların da menfaatine hizmet ederken hastalar sürekli olarak kafa karıştırıcı mesajlara maruz kalırlar.

Çifte bağ teorisinden ayrıntılı olarak bahsedilmiş olması Laing'in düşüncesinde ortaya konulan bazı problemleri anlamamıza fayda sağlar. Bazı temel açılardan Laing, Palo Alto grubunun iddialarını eksiksiz biçimde takip eder³. Laing'in yaşantının farklı yolları konsepti Bateson'un iletişimin farklı yolları fikrinden, özellikle de Laing yaşantıyı aktarabilmek konusuyla ilgilenildiği için, önemli hiçbir noktada farklılaşmaz. Laing'in yapmadığı şey farklı soyutlama düzeylerinde gerçekleşen iletişimi analiz etmektir ve bu anlamda Laing'in yazdıkları Bateson düşüncesinin katılığını takip etmez. Yine de "yakından ilişkili bir kategori hatası deneyimin *yolunu* karıştırmaktır" (BÖ: 38) derken aslında Bateson'un tezini tekrarlar.

Farklılıklar ise daha açıktır. İlk olarak, Bateson ve meslektaşları açık bir şekilde patolojinin oluşumunu inceliyor olduklarını ifade eder fakat Laing tüm insan iletişimini çifte bağlar ağıyla örülen veya gizemli hâle getirmenin diğer yollarının var olduğu bir alan olarak görür, patoloji değil. Bir diğer önemli farklılık iki araştırmayı çok farklı istikametlere yöneltir. Hiçbir zaman açıkça dile getirilmemiş olsa da Laing'in analizlerinde bir tür varsayım olarak "saf" ve "kirlenmemiş" hipotetik bir karşılaşma deneyimi vardır. Laing, Phillipson ve Lee ile iş birliğiyle hazırladığı *Interpersonal Perception* in Girişinde şöyle söyler:

Yüzyılı aşkın bir zaman önce Feuerbach felsefede öncü bir adım attı. Felsefenin o zamana değin özellikle "Ben" etrafında yönlendiğini keşfetti. Daha önce hiç kimse "Sen'in "Ben" kadar öncelikli olduğunu idrak etmemişti. Egoist bir duruşla teoriler kurmaya nasıl devam ettiğimiz ilginçtir. Örneğin Freud'un teorisinde kişi "Ben" (ego), "Benden-öte" (süper-ego) ve "O" (id) vardır ama *sen* yoktur. Bazı filozoflar,

³ Laing'in düşüncelerini bağımsız olarak geliştirmiş olması da oldukça mümkün olduğundan ötürü Bateson'un argümanlarını "takip edip etmediği" tam olarak bilinemez. Bununla birlikte fikirlerinin ne kadar benzer olduğu dikkat çekicidir.

psikologlar ve daha sıklıkla sosyologlar bunun önemini kavramışlardır. Buna göre sosyal hayat yalnızca sonsuz sayıda Ben ve Benimlerden değil; sen, o, biz ve onlardan oluşur ve seni veya onu veya onları veya bizi deneyimlemek de aslında en az “ben” deneyimi kadar öncelikli ve gereklidir.

(IP:3)

Laing, *Ben ve Sen* kitabından çok etkilendiği Martin Buber’den de bahseder. “İlk defa Feuerbach’ın bahsettiği “sen” kategorisinin tamamlayıcılığı olmaksızın “ben” kategorisinin felsefi olarak anlamsızlığı Martin Buber tarafından geliştirilmiştir” (IP:4). Laing, Feuerbach’tan etkilenecek bir sosyal etkileşimler tablosu çizme niyetinin olduğunu duyurmuştur, bu kadarı açıktır fakat uzun açıklamaları boyunca “sen” hiç tam anlamıyla ortaya çıkmaz, sadece Sartre’ın cehennemî “Öteki”si vardır. “Sen” hiç ortaya çıkmasa da sanki deneyimin yolları karışmayacak ve karşılıklı olarak birbirini tanımak mümkün olacakmış gibi bir ideal olarak işliyor gibidir. *Bölünmüş Benlik*’teki gibi bir “sahici benlik” vardır, gerçekte asla vuku bulmasa da “sahici bir karşılaşma” artık mümkündür.

Bateson’ın pozisyonu bu değildir. Ona göre *tüm* iletişimlerde Russel’in mantıksal süreksizliği ihlal edilir. Bateson daha önce yazdığı bir makalesinde “eğer insan düşüncesi ve iletişimi her zaman ideale uygunsa, Russell ideali formülize etmez, hatta edemezdi” (Bateson 1973:153) demiştir. İletişimimizde farklı mantıksal sistemleri sürekli birbirine katıyor olmamız, farklı modlar arasında vurguyu değiştirmemiz, doğrudan iletişimden üst-iletişime geçmemiz iletişimimizin başarısızlığının işareti değil, zenginliğinin kaynağıdır. Bateson en çok iletişimin hastalıklı formları üzerine yaptığı çalışmalarla bilinirken iletişim modlarının birbirine karıştırılmasına dair en sevdiği örneklerin mizah ve oyun olması tesadüf değildir. Kelimelerle oynamak ve şizofrenenin “kelime salatası” arasındaki fark içeriklerinde değildir, ikisi de görünüşte aynıdır, ancak şizofrencede söylenenlerin sıra dışı

olduğuna dair hiçbir farkındalık yoktur. Bateson bunlardan “etiketlenmemiş metaforlar” olarak bahseder.

Bu durumu klinik bir vakayla örneklendirmek için *Bölünmüş Benlik*’e bakabiliriz. Laing burada Kraepelin ve hastası arasında geçen bir diyalogu analiz eder. Doktor sinir bozucu bazı sorular sorar – hastaya nerede olduğu veya adının ne olduğu sorulmaktadır. Hastanın yanıtı, doktorun saçma olarak nitelendirdiği şiddetli bir tepkiyle birlikte gelir.

Laing, eğer hastanın kendini içinde bulduğu hâli anlarsak, söylediklerinin hepsinin anlamlı olacağını göstererek devam eder. Laing sadece olan biteni analiz etmez, aynı zamanda hastanın iletişimini “etiketler” “Kuşkusuz kendinin parodileştirilmiş Kraepelin versiyonu ile meydan okuyan isyancı benliği arasında bir diyalog sürdürmekteydi” (BÖ:30). Kraepelin bunu fark etmemişti, fakat şunu sorabiliriz: Acaba hasta yanıtının ne kadar kompleks olduğunun farkında mıydı? Bateson muhtemelen bundan şüphe ederdi.

IV

Farklı çiftler ve aileler arasındaki kişilerarası iletişim analizleri Laing’in yazılarının büyük kısmını oluşturmuştur. Ancak bunları anladığında kapsamlı bir “kişiler bilimine” ulaşabilecek olduğundan hiç şüphe etmemiştir. Aslına bakılırsa *Bölünmüş Benlik*’in başlangıcı bu iddia üzerineydi fakat kitap ilerledikçe psikotiğin “içsel dünyası”nın varoluşsal analizine evrilmiştir. Daha sonra “kişiler bilimini” tanımlamak için giriştiği çalışmalarında hep yeni bir yöntemi olmuştur. *Benlik ve Ötekiler*’in sonuna bir ek ilave ederek (“İkili Bakış Açılarının Gösterimi”), insanlar arasındaki karşılıklı etkileşimi mantıksal bir formda gösterme girişimini tanıtmıştır. Gösterim oldukça basittir. Örneğin, p kendiliğe işaret eder, $p \rightarrow p$ kişinin görme biçimine işaret eder, $p \rightarrow o$ kişinin ötekini algılamasına karşılık gelir. Laing dört işareti daha ekleyerek insanlar arasında geçen karşılıklı etkileşimin doğasını kısaltılmış formda yazmasını sağlayan bir kısayol yaratmayı

umar; daha iyi, : kıyasla, denk ve denk değil. Böylece, örnek olarak “Sanırım o benim onu sevdiğimi düşünüyor” ifadesi, $o \rightarrow (p \rightarrow (o \rightarrow p))$ şeklinde gösterilebilir; veya kral, p , insanların açık ve dürüst olmasını ister ki bu sayede ötekilerin kendi hakkında ne düşündüğünü *gerçekten* bilebilir, $p \quad (o \rightarrow p) = o \rightarrow p$. Bu tür gösterimlere Laing’in birkaç çalışmasında rastlarız; Tavistock’tan Phillipson ve Lee ile beraber yürüttüğü araştırmalarından oluşan *Interpersonal Perception*’da evli çiftlerdeki uyumu/uyumsuzluğu test etmede kullanılabilecek bir anket dahi vardır, evlilik danışma kliniklerinde bulunabilecek türden bir testtir bu.

Bu gösterimin asıl değeri, belki de karşılaştırma çalışmalarını kolaylaştırıyor olması dışında, çok belirgin değildir. Bununla birlikte farklı deneyimleri sadece “p” veya “o”lara indirgemenin haklı olup olmadığı da şüphelidir. Bir başka mesele bu tür girişimlerin *Bölünmüş Benlik*’te gördüğümüz fenomenolojik tanımlamalardan zıt yöne gidiyor gibi görünmesidir: Bu tür gösterimlerle bir ilişki kurmuş olan herkes bunların ne kadar farklı okunabileceğini bilir. Bu kodlanmış kısa yol daha bilimsel olabilir; fakat Laing’in ısrarla karşı çıktığı psikiyatrik jargon kadar yabancılaştırıcıdır. Bir yorumcu bu durumdan “sevgisiz gerçeğin sevgisiz konuşması” (Jacoby 1975: 145) olarak bahsetmiştir.

Laing bir başka kişilerarası iletişim ve algıyı anlaşılabilir bir formda sunma girişiminde küçük bir kitap olan *Düğümler*’i (1970) yayınladı. Bu kitapta yanlış anlama spiralleri (Laing’in yazılarında sıklıkla karşılaştığımız bir imaj), epigram tarzında sunulur.

Jack bir şeyi görmez.

Jill, Jack’in o şeyi gördüğünü sanır.

Jack, Jack’in o şeyi gördüğünü ama Jill’in görmediğini sanır.

Jill, Jack’in gördüğünü sandığı şeyi

kendisi görmez.

Jack’in Jill görmüyor sandığı şeyi söyler

Jack Jill’e.

Jill fark eder ki,

eğer Jack sanırsa

Jill'in *bunu* görmediğini sanıyorsa
 Ki Jill gördüğünü sanıyor,
 o hâlde Jack görmüyor
 Jill'in Jack'in gördüğünü
 sandığı şeyi.

(D:65)

Ne yönden bakarsak bakalım, bu sonsuz spiraller içinde her zaman kayboluruz.

V

Feuerbachçı ve Buberçi “Sen”in hiç ortaya çıkmamasının nedenlerinden biri, Laing’in her şeyden çok şiddetin ve yabancılaşmanın kaynaklarını tespit etmeye azmetmiş olmasıdır. Bu konuda Sartre’dan ilham almıştır. Laing, Sartre’a her zaman hayran olmuştur; *Varlık ve Hiçlik, Bölünmüş Benlik*’in arkasındaki önemli bir düşünce birikimidir. *Benlik ve Ötekiler*’in yayınlandığı 1961 senesinde, Sartre *Diyalektik Aklın Eleştirisi*’ni çıkarmıştı. Laing bu çalışmada şiddet meselesine yaklaşmanın oldukça ikna edici olduğuna inandığı bir yoluyla karşılaştı. Kitaptan o denli etkilenmişti ki, Fransa’da ortaya çıkmasından sonra dört yıl içinde İngiliz okuyucusuna Sartre’ın o dönemdeki diğer çalışmalarıyla birlikte yoğunlaştırılmış bir sunum yaptı (David Cooper ile birlikte). Kitabın başlığı *Reason and Violence. A Decade of Sartre’s Philosophy. 1950-1960* idi.

Mesaj serttir. Kaynaklar çok sınırlıdır ve ele almaya yetecek kadar değildir. Bu nedenle insan çevresi korku, endişe ve güvensizlikle doludur. Kıtlıkla belirlenen dünyada Öteki rakiptir, fazlalıktır, gereksizdir; Öteki başka bir türden karşıt-insandır, anti-insandır. “Bizler akıllı, et yiyen insan türüyüz; insan zekâsını anlayan ve engelleyen türüz; sonu insanoglunun imhası olan türüz” (RV:114). İnsan benimsenmiş fanteziler demetidir. Korku yaratan kıtlık hissini benimser. Kıtlık korkusu grup bağlarının kalbidir, Biz ve Onlar ayırımına yol açar. Bu yapılarla o kadar doluyuzdur ki sahici karşılıklılık imkânsızdır.

Soyut, saf, doğrudan karşılıklılık dolayısıyla kitleğin benimsenmesiyle parçalanır. İhtiyaç ve kıtlık Maniheistik eylem ve ahlak anlayışı temelinde belirlenir. Şiddet ve karşı-şiddet muhtemelen olasılık dâhilindedir fakat olumsal zorunluluklardır ve bu insanlık dışılığı yok etmeye yönelik her türlü girişimin zorunlu sonucu şudur ki karşıt-insanın insanlık dışılığını sıkıntı içinde yok etmeye çalışırken yapabileceğim sadece ondaki insanın insanlığını yok etmektir ve kendimde onun insanlık dışılığını fark ederim, benim amacım onun özgürlüğünü yok etmektir, o *son derece* yabancı bir güçtür. Kıtlık kaderimizde olduğu sürece kötülüğe çare yoktur ve bu, etiğimizin temeli olmak zorundadır. Karşılıklılığın insani özelliklerden arındırılmasında kitleğin benimsenmesinin olumsuz oluşumu, zıtlıklarımızın ortak alanı olarak, birden fazla çelişkili bütünleştirmenin çelişkili birliği olarak dünyanın birliğinde hepimiz için yeniden dışsallaştırılmıştır. Ve bu birliği yeni bir olumsuz birlik içinde yeniden içselleştiririz. Kıtlıkla belirlenen bir dünyada yaşıyor olmak gerçeğinde birleşiriz.

(RV:114-115)

Metni anlamamanın kolay olmamasının en önemli nedeni Laing'in sunumunun Sartre'ın 750 sayfalık cildini onda biri uzunluğa indirmiş olmasıdır. Laing'i Sartre'a çeken en önemli şey, orada insan şiddetinin bir olduğu ve aynı zamanda insanda yankılanan ve grup oluşumuna katkı sağlayan bir şey olarak görüldüğü bir yaklaşımı bulmasıdır. Ben ötekini tahrip ederim ama aynı zamanda bu tahribat "Biz"i oluşturan şeydir.

Başlangıç düzeyinde bir grup, bazı dış amaçlar doğrultusunda birbirine bağlanmış tekillikler topluluğudur. Böyle bir grup "diziler" olarak anılır. Her türlü grup olabilir, örneğin bir otobüs kuyruğu olabilir.

Bir dizi gruptaki insanlar kendi aralarında değişebilir olmalarıyla da karakterize edilir. Ayrıldıklarında hepsi aynıdır. Otobüs kuyruğunun tüm mensuplarının gelecekte ortak bir amaçları vardır. Her biri bir açıdan daha diğerleriyle aynıdır, öyle ki kendi aralarında değişebilir olmalarının ve ayrıldıklarında özdeş olmalarının yanı sıra başkalık ola-

rak da özdeşirler: Her birinin diğeri için olduğu öteki aynıdır. Her biri pek çoktur.

Materyal bir nesne, bu örnekte otobüs, dizi düzenini belirler zira hepsi için yer olmayabilir. Her biri öteki için *fazlalıktır*. Fakat *a priori* şekilde veya bireyin özünde olan bir özellik temelinde özellikle kimin fazlalık olduğuna karar vermek muhaldir. Dizide başkalık kesindir. Her biri, öteki olduğu derece diğeri için ötekidir. Hiç kimse dizi sırasındaki sıralı pozisyonun nedenini kendi içinde taşımaz. Her biri, ötekilerce diğerlerine karşı hareket eden bir öteki yapıldığı sürece ötekilere eştir.

(RV:122-123)

Bir otobüs kuyruğu üzerine ne kadar yazılabileceği şaşırtıcıdır ama argüman oldukça açıktır: Bir “dizi”, aynı dışsal amaç tarafından bir arada tutulan insanlar topluluğudur. Her grup içinde bir dizi bileşeni barındırır. Bağ bir “taahhüt” etrafında kurulur. Bu taahhüt dile getirilmese de üyelik anlayışını oluşturur, hiç kimsenin gruba ihanet etmemesini garanti eder ve her şeyden öte her bir grup üyesinin içindeki dehşeti kontrol eder.

Sartre’in düşünceleriyle karşılaşmak Laing e grup dinamiklerini araştırmada yeni bir yol açmıştır ve Sartreci metodun ilk uygulaması 1962 yılında “Aile içindeki Diziler ve Ağ” (*Yaşantının Politikası* (1967)’nda bazı düzenlemelerin ardından yeniden yayınlanmıştır) başlığıyla *New Left Review*’de çıkmıştır. Tüm gruplar gibi aile de “dizi”lerin özelliklerine sahiptir. Buna verilebilecek bir örnek aile üyelerinin ötekilerin mesela komşuların kendileri hakkında ne dediği veya ne düşündüğüyle ilgilenmeleri haricinde birbirleriyle alakalarının olmamasıdır. Fakat aile aynı zamanda taahhüte dayalı diğer tür bağlanma özelliklerini de gösterebilir. Laing bu tür ailelere “ağa dayalı” aileler diyecektir.

Aile birbirine bir diğerinin şiddetine karşı koruma sağlayarak bir çete gibi davranabilir. Karşılıklı bir terörizmdir bu, her birinin diğerini tehdit etmesine karşı ve çizgiyi aştığında tehdit edilmesine karşı bir güvenliktir.

(YP:75)

Aileyi böyle görmek şaşırtıcı olabilir fakat Laing sıklıkla kendini aşırılık içeren terimlerle ifade ederdi. Bir başka yerde böylesi bir aileyi daha basit ve fark edilir bir şekilde tarif eder.

Böyle bir grupta doğan bir çocuk var olan haklar-zorunluluklar, sorumluluklar, bağlılıklar, ödüller-cezalar içine doğar ve çocuğun eğitiminin büyük kısmı tüm bu sistemi içselleştirmesi için ailenin uyguladığı tekniklerle geçer.

(SMF:181)

Tavistock Kliniğinde geçirdiği dönem Laing için yoğun araştırmalar evresidir. Projelerinden biri bir üyesi (çocuk) şizofreni tanısı alan ailelerdeki iletişimi incelemektir. Bu çalışmaların sonucu Aaron Esterson'la birlikte yazdığı *Sanity, Madness and the Family* kitabında yayınlandı. Bu kitapta Bateson ile diğer aile araştırmacılarının ve Sartre'ın etkilerinin toplamını görürüz. Laing ve Esterson, ailenin iletişim örüntüsü içinde bakıldığında psikoz tanısı alan kişinin davranışının mantıklı olarak açıklanabileceğini göstermeye çalışmıştır. Bu düşünce *Bölünmüş Benlik*'te de mevcuttu, Laing psikotiğin hareketlerinin "davranışsal alanda" incelenmesi gerektiğini öne sürmüştü. Burada psikotiğin bir dereceye kadar psikiyatristin davranışının işlevi olduğunu gösterme girişiminde bulunmuştur. Burada bu iddia aile düzlemine taşınır. Fakat çoğu benzer çalışmada olduğu şekilde bu çalışma şizofreninin etiyojisi başlığı altında değildir; bir başka deyişle bu çalışma psikotik bozukluğa *neden* olanın aile olduğunu kanıtlama peşinde değildir.

Aile *ağı* olarak adlandırılabilir, akrabalık grubundan gelen ve akrabalık bağı olmasa da bir araya gelen insan çeşitliliğinden oluşan şey içinde olup bitenlerle ilgileniyoruz. Bir ağ içindeki insanların ilişkileri, birbirlerinin yaşantı ve davranışları üzerinde etkiye sahip uzun süreli ve yoğun, yüz yüze, karşılıklı etkiyle belirlenmektedir.

(SMF:21)

Esterson ve Laing Londra'daki iki psikiyatri hastanesinde en az iki uzman tarafından psikiyatri tanısı konmuş olan on bir kadını seçmiştir. Hiçbirinde epilepsi gibi organik bir bozukluk yoktur ve hiçbirisi çalışmanın başlangıcından önceki bir yıl içinde elli elektroşoktan fazlasını almamıştır ve toplamda da hiçbirine yüz elliden daha fazla elektroşok uygulanmamıştır. Laing ve Esterson hastalarla, aileleriyle ve kardeşleriyle mülakat yapar. Hepsiyle hem toplu halde hem de bireysel olarak görüşülmüştür. Görüşmelerin çoğunluğu kaydedilmiştir. Yazarlar bu verilerden bir seçki sunar ve görüşülen kişilerin birbiri hakkında ne dediğini, ailenin deli üyesi hakkında nasıl konuştuğunu veya geçmişini nasıl yorumladığını aktarırlar. Bu aktarımda herhangi teorik bir ek yoktur. Aslına bakılırsa yazarların teorik duruşları ne olursa olsun bunu formüle etmekten kaçınacakları Giriş bölümünde ifade edilmiştir. Amaçlarının, elde ettikleri materyali mümkün olan en az müdahaleyle organize etmek ve sunmak olduğunu dile getirmişlerdir. Yaklaşımlarının özelliği, materyalleri elverdiğince, olası yorumları gösterdikleri birkaç dipnot vermek fakat üzerine tartışmaksızın sadece göstermektir. Tipik bir yorum örneği şöyledir:

Girişte belirtilen nedenlerden ötürü bu aile durumlarının işlemsel fenomenolojisine odaklanacak şekilde kendimizi sınırlıyoruz. Açıkçası buradaki ve diğer tüm ailelerde sunduğumuz materyal, aile üyelerinin her birinin kendi cinselliğine karşı verdiği mücadelenin kanıtlarıyla doludur. Hiç şüphe yok ki Maya özellikle bölünerek, yansıtarak, reddederek vb. şekillerde kendi cinselliği uyarınca hareket eder. Bu meseleleri tartışmak odak noktası olarak kendimize belirlediğimiz sınırların dışına çıkmak olsa da okuyucular, bireyin *kendine karşı eylemlerini* (psikanalistlerin savunma mekanizması olarak adlandırdıkları şeyler), özellikle aile üyelerine karşı olan cinsel duyguları yani enesti yadsımaya ya da küçültmeye çalıştığımızı düşünmemelidir.

(SMF:42)

Sanity, Madness and the Family oldukça iyi düzenlenmiş bir kitaptır. İlgi alanını çok net bir şekilde belirtir ve vadettiklerini

sunar. Yanlış anlaşılmalara, hatalı atıflar, çelişkiler ve mitler ağı çevresinde organize olan ailelerin tanımlarını içerir. Bazı durumlarda hastaya ya da aile içindeki bir başka kişiye ne olduğuna dair neredeyse hiçbir şey kavranmaz. Bu yıkım tablolarında nihai olarak çok üzücü ve rahatsız edici bir şey vardır.

Laing ve Esterson şöyle bir metot izler: Her seferinde şizofreni tanısı alan kişinin klinik tablosunu kısaca sunar, aile geçmişi özetler ve yapılan röportajdaki özel ayrıntıları verir; bununla birlikte her bir aileye kendilerine has dinamiklere dikkat edilerek tek tek muamele edilir. Çok kaliteli bir çalışmadır bu. Ancak yine de bazı sorular getirilmiştir. İlk soru yazarların seçtiği örnekleme ilişkindir. Neden sadece kadınlar? Erkek hastalarla karşılaştırılan bir çalışma daha olması gerekmez miydi? Ancak böyle bir çalışma yoktur ve yazarlar da herhangi bir açıklama yapmaz, yalnızca çalışmalarına on bir kadın seçtiklerini belirtirler. Bir yandan neden hiçbir önemi olmadığını anlamak zordur, öte yandan herhangi bir özel anlam atfetmek de aynı derecede zordur. Laing ve Esterson'un materyal seçiminden doğan herhangi bir yanlılık görülmemektedir ve neden bu örnekleme seçtiğine dair hiçbir ipucumuz yoktur, bu nedenle Laing ve Esterson'un akıllarına bu sorunun hiç gelmediği kanaatine vardık. İlginç bir şekilde bu durum aslında çok daha iyi olabilir zira veriler üzerinde ileride farklı yorumlamalar yapılabilmesi için açık alan kalır. Örneğin bazı feministler bu çalışmaları özellikle aile portreleri çoğunlukla anne-kız ilişkisine odaklanmış olduğu için çok faydalı bulurlar⁴.

Sanity, Madness and the Family ilk çıktığında başlığı *Vol. I Families of Schizophrenics* idi. Anlaşıldığı üzere çalışmanın ardından "normal" ailelerle yapılan bir karşılaştırma gelmesi bekleniyordu. İkinci baskıda 1.cilt alt başlığı çıkarıldı ve yazarlar bu durumu Girişte "uzun istişarelerin ardından bir kontrol grubunun *bizim* sorumuza bir katkısı olmayacağı sonucuna vardık"

⁴ Örneğin Juliet Mitchell'in *Psychoanalysis and Feminism* (Mithcell, 1974) eseri.

(SMF:13) şeklinde açıklayacaktır. Ayrıca veriler niceliksel olmadığı için karşılaştırmanın zor olacağını da söylerler (verileri niceliksel hale getirmişlerdir fakat yine bunun sorularına katkı sağlamayacaklarını düşündükleri için o halini sunmazlar). Bazıları bu açıklamayı tatmin edici bulmaz ve çalışmanın iyi bir metod için standartları karşıladığını düşünmez⁵. Bu doğrudur fakat yine de “normal” aileler üzerinde bir takip kitabı çıkarmanın ilk ciltte ortaya konulan verilere katkısı olmayacağına, olsa da çok küçük bir getirisi olacağına katılmamak güçtür. Laing yıllar sonra bir takip çalışması yapmaktan neden vazgeçtiğine yönelik yeni bir açıklama yapmıştır. Buna göre materyaller bunaltacak kadar sıkıcı olduğu için kendini ikinci cilt için çalışmaya verememiştir. Ailenin tüm üyeleri gömülmüştü, söyleyecek hiçbir şeyleri yoktu, Laing mülakatları sonsuz bir uğultu olarak tanımlamıştı; materyal üzerinde çalışırken uyumamakta zorlanmıştı. “Samuel Beckett gibiydi, ciltler dolusu bir hiç. Hiç kimse açıkça mutlu değildi, keyifli değildi, hiçbir şey başarmamıştı veya herhangi bir şeyde çuvallamamıştı, sadece kendi yollarında yürüyorlardı” (Mullan 1995:281). Araştırmadan yaklaşık otuz yıl sonra gelen bu yanıt oldukça espritüel ve ikna edici olsa da ailelere dair gerçek düşünceleri olmak yerine sadece Laing’in konuya karşı ilgisini yitirdiğini gösteriyor da olabilir. Veya “normal” ailelerin ya da her türlü “normallığın” Laing’in ilgisini çekmediğini de gösterebilir.

Yöneltilen bir eleştiri yazarlarla aynı zeminde bulunduğu için özellikle yerindedir. Bu eleştiride kitabın amacının şizofrenlerin söylevlerinin anlaşılabilirliğini göstermek olmasına rağmen bir tane dahi kopuk konuşma örneği, “kelime salatası”, “şizofrence” örneği olmadığı vurgulanmıştır. On bir çalışmanın her birinin Giriş kısımlarından, hayatlarının bir noktasında bu kadınların buhran yaşadıklarını anlayabiliriz. Sanrı ve halüsinasyon yaşarlar, kısaca psikoz tanısı almalarını kaçınılmaz kılan her türlü davranışları gösterirler. O anlarda nasıl olduklarını bilemeyiz. Bu durum,

⁵ Sedgwick (1972) ve Mitchell (1974)’e bakınız.

Laing'in *Bölünmüş Benlik*'te şizofrence konuşmasını analiz ettiği Julie vakasıyla kıyaslanmıştır. Bu kıyastan hareketle Laing ve Esterson'un yaklaşımlarının zayıf yönlerine dikkat çekilir⁶. Fakat bu yönler zayıflık olmayabilir. Laing orada aileyle konuşmuş olduğu için Julie'nin bozuk lisanını analiz edebilmiştir, bu nedenle aynı analizi daha sonra yeniden yapmaması için bir neden yoktur. Ayrıca kelime salatasının sık ve yaygın olmadığını ve araştırma esnasında ortaya çıkmayabileceğini unutmamalıyız. Bununla birlikte Laing ve Esterson'un kullandığı metodun elbette bazı sınırlılıkları vardır.

Laing psikoz problemine her zaman, psikotikçe söylemin kendi iletişim sistemi içerisinde anlaşılır kılınabileceğinden emin olarak yaklaşmıştır. *Bölünmüş Benlik* dönemine kadar uzanan bu kanaatinde tutarlıdır. Bu iddiasını psikanalizin "bilinçdışı" kavramını kullanmasına itiraz etmek amacıyla sunar. İddiasını açıklamak amacıyla bir vakayı tartışır ve psikanalitik yorumları karikatürize eder. Ardından "bu hastanın hayatındaki temel ya da merkezî mesele 'bilinçdışında' keşfedilmeyi beklemez; kendisinin de görmesi için açıkça oradadır" (BB:56) der. Fakat bu ifade artık o denli kesin değildir. Hastanın yaşamındaki "temel ya da merkezî mesele" Laing'in görmesine "açık" şekilde orada duruyor olabilir fakat hasta için değildir. Bazılarına görünür olan başkalarına olmayabilir. Muhtemelen tüm insanlar başkalarının gördüğü şeyleri kendilerinin görmelerini sürekli olarak engelleyen bir "kör nokta"yı deneyimler. Laing'in çoğu çalışması bu "kör noktaların" nasıl iletişim hatalarına yol açtığını gösterir. Fakat bu sefer açığa çıkarmak için büyük gayret sarf ettiği bir hata işler: Hayatındaki merkezî meselenin görünürlüğünü hastaya *atfeder*, fakat bunu göstermez.

Laing, psikotik yaşantıyı kendi terimleriyle "deneyimsel alana", görünür âlem içine yerleştirir. Psikotik söylemin, incelenen aile fenomenleri içinde son derece mantıklı olduğunu gösterir.

Bu duruma ilk olarak Sedgwick (1972:26) işaret etmiştir.

Örneğin, başka durumlarda tuhaf karşılanacak olan her türlü ifade, baskın bir anne ve varoluşsal olarak güvensiz bir çocuk arasındaki bir dizi değiş tokuş olarak deşifre edilebilir. Aksi durumda hastalık belirtisi olarak değerlendirilebilecek pek çok olguyu anlaşılır kıldığı için değeri gereksiz yere abartılamaz. Aynı zamanda çekirdek ailenin mekanizmalarına dair de pek çok şeyi açıklar. Fakat pek çok şeyin anlaşılır hâle getirilmesi psikotik yaşantının asıl meselesinin açıklandığı anlamına gelmez. Ya da bu merkezî yaşantı, ilgilisi olan herkese olmasa da bazılarına görünür kılınmış olabilir.

Bir argümana göre psikotik yaşantıya esas olan şey kesinlikle gizli boyuttur. Sürekli olarak işlemeye devam eder fakat bir “organik” bileşenden ya da ortodoks psikanalizin içgüdüsel alanından değildir. Aynı şizofrenik aile bölgesinde araştırmalarını sürdürmekte olan bazı araştırmacılar bu görünmez faktörün büyük ebeveynler jenerasyonunda olduğu sonucuna varmışlardır. Sadece problemi mevcut “davranışsal alanın” dışına çıkardığı için bir jenerasyon daha ekleniyor değildir. Çocuk geçmiş jenerasyonların çözülmemiş çatışmalarının arasında sıkışmıştır, örneğin anne ve büyükanne çatışması. Bu çatışmadan bahsedilmez fakat çatışma oldukça ciddi bir şekilde her daim mevcuttur. Çocuğun varoluş nedeni bu çatışmayla baş etmek olabilir, bazı zamanlarda çocuk istemenin tek nedeni budur. Böyle bir senaryoda sessizce ve bilmeden önceki nesilden kaynaklanan yükü taşıdığı için çocuğun benliği saf dışı kalır. Bu yükün özellikli yanı zamanı geriye doğru kapsamasıdır. Çocuğun yaşamı geriye dönüktür, geçmişten gelen bir çatışmayı çözmesi için var olur, bireyin “kendi zamanını” yaşaması ihtimalini engelleyen bir zaman içinde kapanmıştır, sonuç olarak yaşamın bağımsız bir proje olmasına mâni olur⁷.

⁷ Son birkaç satır François Roustang’ın *Dire Mastery* (Roustanf 1982: 132-156) kitabının sonundaki enteresan bölüm olan “Towards a New Theory of Psychosis”ten alınmıştır. Psikanalist Gisela Pankow psikotiklerin aileleri ve büyük aileleri ile çalışan ilk kişi olabilir (Pankow 1983). Ayrıca Bateson’ı anarak çocuğu bitmeyen bir çiftte bağın içinde bırakmanın nedeninin çocuğun

Bu yorumları *Sanity, Madness and Family*'ye götürürsek kitabın değerini düşürmeyiz ama şizofrenik söylemin anlaşılabilirliğinin aile etkileşimi bağlamında bakıldığında da sadece bir dereceye kadar açık olabileceği sonucuna varırız. Fakat kitap bu problemi yazarlarının umduğu kadar iyi cevaplayamıyorsa o zaman aile “ağı”nı sunmanın amacına ulaştığı kesin olarak söylenebilir. Bu anlamda kitap gerçekten işe yarar. Belki de teorik yükünün az olması ve yorumların dikkat çekmemesi nedeniyle ailelerin portreleri, daha çok oto-portreler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu tür ailelerle çalışmış olan herkes, ne olduğundan tam emin olamasa da Laing ve Esterson’un ortaya koyduğu özel çeşniyi fark eder. Tüm şizofren aileleri böyle değildir, fakat büyük çoğunluğu bazı sözde “normal” aileler gibi bu şekildedir.

VI

Laing aile, aile dinamikleri ve ailenin yaşamlarımız üzerindeki etkileri üzerinde durmaya devam etmiştir. 1969 senesinde çıkan *The Politics of The Family* adlı kitabı önceki çalışmalarından oldukça farklı bir yaklaşım getirir. Artık şizofreni ailesine odaklanmaz. Bunun yerine genel bir olgu olarak aileyle uğraşır. Bu tartışmalarda Sartreci diyalektiğin de artık bir rolü yoktur. Aile içindeki etkile-

yaşamından önceden kaynaklanabileceğini ifade etmek gerekir. Laing sonradan gelen yazılarında da önceki nesillerden bahsetmiştir. Kim olduğumuzu önemli ölçüde belirleyen bir soy içinde doğduğumuzun kesinlikle farkındadır, fakat bu konuya ilişkin yorumları bazen hiçbir teorik kıymeti olmaksızın yönünü kaybetmiş pasif gözlemler olarak karşımıza çıkar ve Laing bu problem psikotik yaşantının özel bağlamı içinde hiç ele almamıştır.

Aileler (bizimkinden *çok* farklı olsa da şu ya da bu şekilde) diyelim ki 100000 yıldır varlar. Zincirdeki sadece bir dakikalık bir dilimi doğrudan çalışabiliriz, eğer şanslıysak üç nesil çalışırız. Uç nesli inceleyen araştırmalar bile çok nadirdir. Bu en az 4 bin neslin üçüyle kendimizi kısıtladığımızda nasıl bir örüntü bulmayı umuyoruz?

(PF:77)

şimleri çalışmaktan ziyade Laing “haritalama” adı verdiği bir süreçle daha çok ilgilidir. Aileleri bir bütün olarak içselleştiririz, “içselleştirilen şey objeler değil, bireyin grup yapılarını somutlaştırdığı içsel operasyonların ilişki örüntüleridir” (PF:7). Bu nedenle tüm kural-ları, engellemeleri, içinde büyüdüğümüz aileye fiziksel olarak hiç benzemeyen kopyaları içimizde taşıyoruz. İçimizde bir “aile” vardır.

Burada bahsedilen aile içselleştirme, bölme ve diğer operasyonlarla “aile”ye dönüştürülen ve yeniden aileye ve başka yerlere haritalanan kök ailedir.

(PF:3)

Laing, içinde büyüdüğümüz asıl fizikî aile ile içselleştirdiğimizi aileyi ayırtırmada yalnız değildir. Fakat Laing’in kök aile derken neyi kastettiği tam olarak anlaşılır değildir. Sanki içine doğduğumuz bir aile imajı, medeniyetimiz kadar eski olan bir kurum imajı olduğunu söylüyordur. Bu imaj aile örüntülerini tekrarlayan pek çok yapısı olan toplumumuza sinmiştir. Durmaksızın haritalayarak ve yeniden haritalayarak bu iki aileyi (“kök aile” ve asıl aile) birbirine katarız. Asıl aileyi terk etmek nispeten kolaydır; ailenin bize yüklediği psikolojik ve duygusal yükü geride bırakmak daha güç de olsa mümkündür; fakat ailenin içimize kazınmış etkilerini bütünüyle silkip atmak mümkün değildir. Hem “kök aile” hem de içinde gerçekten yaşadığımız aile toplumun bizden ne istediğini öğrendiğimizi, “normal” olduğumuzu elbirliğiyle garanti eder. Resmî olarak büyüdüğümüz sırada çoktan hazır olmuşuzdur:

Bireyin, evlendiğinde, tutku gösterebiliyor olması beklenir fakat bu tutku doğrultusunda harekete geçmek şöyle dursun, çok erkenden çok fazla tutkuya kapılmaması da beklenir. Eğer bu çok zorsa, kişinin ilk olarak hissettiği tutkuyu hissetmiyor gibi davranması ve küsme, nefret, kıskançlık gibi bazı tutkulu dalgalar gerçek değilmiş, olmamış veya başka bir şeymiş gibi davranması gerekir. Bu; sahte gerçekleştirmeler, sahte gerçek dışılıklar ve göstermelik bir öykü (mantığa bürüme)

gerektirir. Uyumluluk kurbanıyla kişinin yaşantısı neredeyse bütün bir soykırıma uğradıktan sonra birey bir şekilde boşluk hissetmeye meyil gösterir, fakat boşluğunu parayla, tüketim ürünleriyle, makamla, saygıyla, hayranlıkla, akranlarını işle alakalı, profesyonel ve sosyal başarılarından ötürü kıskanarak doldurmaya çalışabilir. Tüm bunlar, müsaade edilen veya zorunlu olarak var olan dikkat dağıtıcılarla birlikte bireyi kendi dikkat dağınıklığından başka yöne çekmeye hizmet eder; eğer birey kendini aşırı çalıştırılmış, büyük baskı altında bırakılmış hissederse ne kadar depresif olduğunu bildirmeyecek kadar kişiyi depresyona sokan, aşırı yemesine ve aşırı uyumasına yardım eden, onaylanmış daha başka savunmalar da vardır; tadına bakılacak kanşımalar, uyuşturucular, uyarıcılar, yatıştırıcılar, sakinleştiriciler. Ve *bunun da* ötesinde elektroşoklara, (neredeyse) nihai çözüm olan bedenin rahatsız bölümlerinin, özellikle merkezî sinir sisteminin, basitçe alınmasına kadar başka savunma hatları da vardır. Bu son çözüm ancak *normal sosyal* lobotomi işe yaramadığında ve kimyasal lobotomi de başarısız olduğunda gerekli olur.

(PF:90-91)

Sartre'in yardımı olsun ya da olmasın, Laing'in mesajı hata kabul etmedi.

VII

Laing'in yazılarının büyük kısmını kişilerarası algıya, aile yaşamına, grup bağlarına dair çeşitli analizler oluşturur, fakat tutarlı bir tablo ortaya konduğu söylenemez. Laing sık sık konumunu değiştirmiştir ve tam bir "kişiler bilimi" oluşturacağına dair ilan ettiği niyeti hayata geçmemiştir⁸. Görünen o ki bazı anlarda Laing duygularının yoğunluğuna kapılmıştı ki bu durum analizlerine etki etmekteydi. Aileye ilişkin görüşleri çok özel bir tür aile yapısıyla sınırlıdır ve tarih boyunca aile kurumunda meydana gelen gelişim ve değişimleri

Juliet Mitchell her girişimin yeni bir metodoloji doğurduğunu söyler ve ekler: "Bir noktada şunu sormak zorunlu hale gelir: Acaba bunlar gerçek başlangıçlar mıdır yoksa sahte kalkışlar mıdır?" (Mitchell 1974:247).

idrak etmekten yoksundur⁹. Laing'in "ailesinin" çarpık bir bakış açısı sunan kartondan bir parça olduğu söylenebilir. Yani Laing, çalışmasının delirmenin nedenlerini analiz etme amacı gütmeyişini, sadece meydana geldiği bağlamı incelediğini söylemesine rağmen çocukların vaziyetinden ötürü aileleri suçlayanlardan biri olarak hatırlanır.

The Politics of the Family de Laing bir zamanlar hakkındaki görüşleri/tanısı sorulan dokuz yaşındaki sorun çıkaran ve sonrasında bir Çocuk Rehberlik Kliniğine devam eden bir çocuğu nakleder. Laing bu vakayı ailenin bir bütün olarak anlaşılmasının zorunlu olduğu görüşünü savunmak için kullanır. Ailenin çoğu bireylerinin bulunacağı bir toplantıyı nasıl ayarladığını anlatır. Neden bu şekilde yapılması gerektiğini şu ikna edici cümlelerle söyler:

Eğer bir "sevk" varsa, örneğin bir hokey timinden sol bek iyi oynamadığı için getirildiyse, kimse sadece sol beki ofise alıp geçmiş öyküsünü almayı ve bir Rorschach vermeyi düşünmez. Umarım, en azından. Aynı zamanda gidip takımın nasıl hokey oynadığını da izler. Kişi hokey hakkında ve oyun içinde oynanan oyunlar hakkında fikir sahibi değilse bir sonuca ulaşamaz.

(PF:28)

Bu fikir zinciri ile tartışılmaz fakat Laing vaka sunumunu "çocuk istemediği sürece kimse onunla görüşmemelidir ancak Bayan Clark (çocuğun annesi) ve onun annesi ile seanslar yapmalıdır" (PF:28-29) diyerek sonlandırır. Bu özel olayda atılabilecek en doğru adımlar böyle olabilir fakat Laing'in tüm yazılarını okuduktan sonra neredeyse değişmeyen bir biçimde aynı sonuca vardığı izlenimi edinmek mümkündür. Laing her zaman anne rolüne karşı hassastı ve bu tüm jenerasyon araştırmacıları için endişe verici bir soruydu. Anneler küçük çocukların hayatında tartışmasız bir güçtür ve neredeyse her şey için suçlanırlar — çok fazla, çok

⁹ Örnek için Donzelo'ya (1979) bakınız.

az, hiç sevmek, aşırı sevmek, korumamak, aşırı koruyucu olmak vb. “Şizofren yapıcı anne” kavramı profesyonel kelime dağarcığı arasına girmiştir. Babalar en çok yokluklarından dolayı suçlanırlar. Laing asla anneleri tek suçlu ilan edecek kadar ileri gitmemiştir. Retoriği nedeniyle etkilendiği durumlarda daha çok bir bütün olarak aileye saldırmıştır. Bu aile-karşıtı retorik o kadar sık karşımıza çıkar ki Laing’in psikiyatri hastanelerini ve diğer kuruluşları dolduran tüm acıdan aileyi sorumlu tuttuğu düşünülebilir.

Bu konu çerçevesindeki tüm çalışmaları içinde Laing’in en faydalı eseri *Sanity, Madness and The Family* kitabıdır. Annelere babalardan daha çok ilgi gösterildiği için hâlâ bir eğilim olsa da muhtemelen Laing’in en az retorik barındıran kitabı olması nedeniyle en az önyargı çeken eseri olabilir. Ve bu kitapta incelenen bir aile türü olan orta sınıf çekirdek aile biraz sertçe de olsa çok canlı bir şekilde ortaya kondu.

4. BÖLÜM

KURTULUŞ DİYALEKTİĞİ

I

Laing kariyeri boyunca tuvalini genişletmiştir. Psikotiklerin biçare hâllerinin analiziyle başlamıştı. Ardından kişilerarası dinamik alanını, şizofrenlerin ailelerini ve genel olarak aile olgusunu didik didik etti. Laing sonrasında makrososyal ölçeğe ilerledi ve çok geçmeden toplumumuzun derinden hasta olduğu sonucuna vardı.

Son elli yıl içinde, biz insanlar kendi ellerimizle kendi türümüzün yüz milyonunu katlettik. Hepimiz sürekli olarak tamamen yok edilme tehdidi altında yaşıyoruz. Yaşam ve mutluluk kadar ölüm ve yıkımı da arıyor gibiyiz. Yaşamaya ve yaşatmaya olduğu kadar ölmeye ve öldürmeye de sürükleniyoruz. Kendi yıkımına sürüklenen bir medeniyete göre nispeten uyumlu bir şekilde yaşama kapasitesine ancak kendimizi en acımasız şekilde ihlal ederek erişebildik. Bize yapılanları ve bizim kendimize yaptığımızı belki de bir dereceye kadar tersine çevirebiliriz. Belki kadınlar ve erkekler birbirlerini basitçe sahici bir şekilde sevmek için doğmuştur, aşk dediğimiz gülünç sevgi taklidi için değil. Eğer kendimizi mahvetmeyi durdurursak ötekileri yıkıma uğratmayı da durdurabiliriz. Kendimizi körü körüne şiddetimizle yok etmek yerine bunu itiraf etmekle ve belki de kabul etmekle başlamak

zorundayız; ardından yaşamaktan ve sevmekten de ölmekten olduğu kadar çok korktuğumuzu anlamamız gerekir.

(PE:64)

Laing bu düşünceleri diler getiren tek kişi değildi. Kapitalist toplum sanki ders alma kabiliyeti yokmuş gibi yoluna devam etti. İkinci Dünya Savaşının yaraları güç bela kapandı ve [bugün] yine aynı noktadayız — Kore, Cezayir, Vietnam, Soğuk Savaş ve bütün bu savaşları nihai olarak bitirmek için Bomba. Havada elle tutulur bir tehdit hissi vardı ve 1960'ların başlarında etkili düşüncülerin ortaya çıkmalarıyla geniş bir muhalefet cephesi oluşmaya başlamıştı. Frankfurt Ekolünden Alman bir filozof ve Hegel, Marx ve Freud konusunda saygıdeğer bir uzman olan, şimdilerde University of California'da ders veren Herbert Marcuse'un *Tek Boyutlu İnsan*'i yeni müreffeh topluma bir saldırı niteliğinde yayınladı; Frantz Fanon'un *Yeryüzünün Lanetlileri* (1965) yıkıcı bir sömürgecilik analiziydi; Jules Henry *Culture Against Man* (1962)'de Amerikan toplumunun vaziyetini, değerlerini ve modern eğitim sisteminin akılsızlığını analiz etti. Sesleri duyulmaya başlayan başka kişiler de vardı. Laing bu hareketin bir parçası olduğunu hissediyordu.

1967 yılında üç ayrı psikiyatristle —Joseph Berke, David Cooper ve Leon Redler— birlikte Londra Kurtuluş Diyalektiği Kongresini organize etti, bu kongre çeşitli radikal düşüncülerin bulunduğu iki haftalık bir toplantıydı. Katılımcılar arasında Gregory Bateson, siyahi lider Stokeley Carmichael, Herbert Marcuse ve Beat şairi Allen Ginsberg vardı. Laing'in kongreye hitaben yaptığı konuşma, "Aşıkâr Olanlar", büyük ölçüde Amerikan hükümetinin politikalarına, Vietnam Savaşına, gelişmiş dünyanın vatandaşlarının maruz kaldığı sonsuz gizemleştirilmenin yarattığı paranoya sarmalına bir saldırı niteliğindedir. Konuşma Amerikan politikalarından psikiyatrinin şiddetine, mikrososyal olaylardan Vietnam'daki savaşa kadar geniş bir alanı kapsamıştı. Dünyamız sahtedir, kime güvenebileceğimizi kime dayanabile-

ceğimizi artık bilemiyoruz. Laing'in sosyal/politik görüşlerini burada en açık bir şekilde göstermişti. Ağırlıklı olarak *Yaşantının Politikası*'ndaki diğer ifadeler ara sıra da olsalar benzer içerik ve tondaydılar. Bu görüşlerin politik doğası oldukça aşikârdı fakat Laing bunları hiçbir zaman tutarlı bir politik düşünce içinde kurgulamadı. Kapitalist sistemden memnun olmamasına rağmen genel görüşleriyle uyumlu görünse de Marksist ideolojiyi benimsemedi. Bununla birlikte Yeni Sol, Laing'i kendi saflarında biri olarak gördü. Hakkında yapılan bir değerlendirme "Ronald Laing çağdaş solun teorik ve retorik cephaneliğine en çok katkıda bulunanlardan biri olarak değerlendirilmelidir." şeklindedir (Sedgwick, 1982).

Aynı dönemde Marksist ideolojiye geçmeden kapitalist sistemi eleştiren pek çok kişi olduğu göz önünde bulundurulduğunda Laing'in radikal politikaya dönüşmemesi çok da şaşırtıcı olmaz. Daha ilginç olanı Laing'in psikiyatrik sistemin büyük bir eleştirmeni olarak ün yapmasına rağmen eserlerinde sistemin nasıl çalıştığına dair ayrıntılı bir analiz olmamasıdır; mesleğin, hastanelerin, ilaç endüstrisinin vs. arkasındaki güç yapıları hakkında hiçbir şey yazmamıştır. Bunlar başkalarından gelir. Geniş radikal düşünce cephesinin oluştuğu sıralarda psikiyatrik sisteme dair ilk eleştiriler de ortaya çıkmaya başlar. Eleştirilerin okunması zorunlu hâle gelir ve geniş bir dinleyici kitlesine ulaşır. İlk ortaya çıkanlar arasında üçü özellikle güçlü bir etki bırakmıştır. Laing de onları tanımaktadır. İlki Erving Goffman'ın 1961 senesinde çıkan *Timarhaneler*'i dir. Akademisyen bir sosyolog olan Goffman, bir yılını, yedi bini aşkın yatan hastanın olduğu bir akıl hastanesinde yardımcı fizik tedavici olarak geçirdi. Rütbece aşağı olması sayesinde hastalarla yakın ilişki kurabildi ve koğuştta uyumamasına rağmen çalışanlarla sosyal temas kurmaktan kaçınabildi, sadece üst yönetim çalışmasının amacını biliyordu. Goffman bu pozisyonda kapalı bir topluluk olan hastanede yatanlara ilişkin çalışması için veri elde ettiği hastaneyi "tekml bir kurum" olarak nitelendirdi, sanki bir hapishane, toplama kampı vs. gibi. Dört

ayrı büyük denemeden oluşan bu kapsamlı çalışmada Goffman hastanenin hastalara yeni rollerini nasıl öğrettiğini ve hastaların da kendilerini bu rolde algılamayı nasıl öğrendiklerini gösterdi. Aynı zamanda çalışanlar ve hastalar arasındaki ayrışmayı, kurumun ritüel ve seremonilerini de inceledi. Goffman yatılı hastanın “serüveni” kavramını tanıtmaktan sorumluydu ve *Tımarhaneler* ruh sağlığı hastanelerinin içyüzünü gösteren en önemli araştırmalardan biri olmaya devam etmektedir.

İkinci önemli çalışma yine 1961 yılında yayınlanan Thomas Szasz'ın *Akıl Hastalığı Efsanesi*'dir. Hiçbir noktada başlığının çağrıştırdığı kadar saldırgan değildir. Kitabın büyük kısmı aynı zamanda bir alt başlığı olan “Kişisel Tutum Teorisinin Temelleri”nin açıklanmasına ayrılmıştır. Szasz'ın sosyal teorileri pek yayılmamıştır fakat psikiyatri pratiklerine yönelik bu sert eleştirisi büyük bir bilinirlik kazanmıştır. Szasz “akıl hastalığı” teriminin artık bir metafordan farklı olmadığını ileri sürmüştür; “zihinler ancak şakalar ‘hastalıklı’ olduğunda veya ekonomiler ‘hasta’ olduğunda ‘hasta’ olabilir” (Szasz 1972:275). Beynin hastalığından bahsedebiliriz fakat sarf edilen tüm çabalara rağmen hastanelerde yatan hastaların herhangi bir beyin fonksiyon bozukluğundan mustarip olduklarına dair hiçbir kanıt bulunmamıştır¹. Dahası, Szasz akıl hastalığı metaforunun toplumun istenmeyen ilan ettiği kişilere sıkıntı vermek amacıyla kullanıldığını iddia etmiştir. Psikiyatri bir baskı kurumudur.

Takip eden çalışmalar vardır ve Szasz durmaksızın psikiyatrinin suiistimallerini belgelemiştir. *Deliliğin İmalatı* 1970 senesinde yayınlanmıştır ve Szasz bu kitapta psikiyatri tarihini yeniden yazmıştır. Buna göre psikiyatri Pinel ve Samuel Tuke ile başlayan yeni bir bilim değildir; Engizisyon ve cadı avcılığına kadar

¹ Ruhsal hastalıkların organik sebeplerini bulmaya yönelik çalışmalar bir tür deliliğin frengi ile ilişkili olduğunun keşfedildiği 19. yüzyıla dek uzanır. Bu keşif psikiyatristlere organik modeli geliştirme umudu vermiştir fakat o zamandan beri benzer bir keşif meydana gelmemiştir.

uzanan uzun bir geçmişe sahip bir uğraştır. “Yahudi”, “cadı”, “eşcinsel”, “komünist”, “akıl hastası” gibi sözcükler kendi aralarında yer değiştirebilir. Psikiyatri bilim kisvesi altında ahlaki ve politik boyuta ait meselelerle uğraşmıştır. İddia basittir ve Szasz bundan hiç sapmamıştır; yıllar geçtikçe iddiasını destekleyen sayısız örnek sunmuştur ver Szasz ismi nirengi noktası hâline gelmiştir. Szasz’ın iddiaları sıklıkla “komplocu delilik modeli” olarak anılır ve şöyle tarif edilir:

Şizofreni bazı insanların belirli bazı sosyal şartlar altında ötekilere yapıştırdığı bir *etikettir*. Zatürre gibi bir hastalık değildir. Mevcut yabancılaşmaya uyum sağlayamayan bir yabancılaşma formudur. Sosyal bir olgu ve politik bir olaydır.

(Siegler, Osmond, Mann 1972:101)

Tüm anti-psikiyatri taraftarları en azından bir dereceye kadar bu görüşü haklı bulmuşlardır.

Hastane sistemine yöneltilen bu eleştiriler üzerine Amerikan bir sosyolog Rosenham bu tezlerin doğru olup olmadığını sınamak için bir deney yaptı (Rosenham 1975). Sekiz gönüllü on iki farklı hastaneye hasta olarak girmiştir. Hastaneler Amerika’nın Doğu ve Batı kıyılarındaki beş farklı eyalette bulunmaktadır. Tüm sahte hastalar hastaneye gidip sesler duyduklarını iddia etmeleri üzerine hastaneye kabul edilmiştir. Seslerin doğası sorulduğunda seslerin net olmadığını ama “boş”, “boşluk” ve “gümbürdeme” kelimelerini seçebildiklerini söylerler. Bu kelimeleri dillendiren ses yabancıdır ve hastayla aynı cinsiyettedir. Hastaneye verdikleri doğru olmayan tek bilgiler bu ve sahte isimleridir (psikiyatrik kayıtlarının olmasının önüne geçmek amacıyla). Ne kişisel ve aile öyküleri ne de bir başka bilgi sahte “hastalığa” uydurulmak için çarpıtılmıştır. Servise alındıklarından itibaren artık sesleri duymadıklarını söylerler, normal davranırlar ve taburcu edilmek isterler. Hepsi en nihayetinde hastaneden çıkarlar (hastanede kalma süresi dokuz ila elli iki gün arasında değişir)

fakat her biri şizofreni tanısıyla ayrılır. Hastanede kaldıkları süre boyunca servis yaşamına dair notlar alırlar; ilk başta gizlice olsa da görevlilerin dikkat etmediklerini fark ettikten sonra açıktan yazarlar. (Bazı zamanlarda görevliler yazdıklarını fark etmişler ve kayıtlarına “yazma davranışı” olarak, hastalığın bir başka semptomu şeklinde not almışlardır.) Servisteki hastalarda simülasyon yaygın olarak görülse de görevlilerin hiçbirisi sahte hastaların simülasyon yaptığını fark etmez. Deneyin sonuçlarının yayınlanmasının ardından bir hastane bu durumun orada yaşanmadığını iddia etmiştir. Rosenham deneyi tekrarlayacağını ilan eder. Takip eden üç ayda hastaneye kabul edilen 193 hastanın kırk biri bir çalışan tarafından sahte hasta olarak düşünülmüştür; en az bir psikiyatrist yirmi üç hastanın sahte olduğunu düşünmüştür; bir psikiyatrist ve bir başka çalışan tarafından sahte olduğu kanısına varılan hasta sayısı ise on dokuzdur. Bu hastanelere hiç gönüllü gönderilmemiştir.

Bu deney iki şeyi göstermektedir. İlk olarak psikiyatrik tanıların tamamıyla belirsiz olduğu gösterilmiştir; psikiyatristler hem hastalığı teşhis ettiklerini sanırlarken hem de hastalık numarasını tespit etmeleri istendiğinde başarısız olmuşlardır. İkinci olarak, çalışma bir kere tanı aldıktan sonra hastaneden çıkmanın ne denli zor olduğunu göstermiştir.

Büyük etki yaratan üçüncü çalışma Michel Foucault’nun *Deliliğin Tarihi* eseridir. Foucault tarih boyunca delilik anlayışının ve deliliğe verilen tepkilerin nasıl geliştiğini ve modern delilik anlayışına nasıl ulaştığımızı yeniden yapılandırmaya çalışmıştır. Ele aldığı aralık Orta Çağlardan on dokuzuncu yüzyılın başlarına kadar uzanır.

Kitabın açılışında bir miskinhane tasviri vardır. Birkaç yüzyıl boyunca cüzzam Avrupa’yı kasıp kavurmuştur ve miskinhaneler sosyal yapının bir parçası olmuştur. Haçlı Seferleri bittiğinde hastalık da yok olmaya başlamış ve baş etmek üzere kurulan geniş yapı gereksiz hâle gelmiştir. Takip eden birkaç yüzyıl boyunca boşalan miskinhaneler bir zamanlar cüzzamlıların sergilediği rolü

üstlenen delilerle doldurulmuştur. Foucault, Aptallar Gemisi tasvirinden modern akıl hastanelerinin doğuşuna kadar deliliğe ilişkin farklı tutumların izini sürer. Deli duvarlara zincirlenmiştir, itaat etmeye zorlanmıştır, işe koşulmuştur, “ahlaki” gelişime tabi tutulmuştur. Bu analizin etkili bir yönü modern psikiyatrinin iki öncüsü olan Pinel ve Tuke’un rolünün yeniden yorumlanmasıdır. Bu ikili delileri zincirlerinden salıvermeleriyle ve fiziksel sınırlandırma olmayan bir psikiyatriyi kurmalarıyla bilinir. Bu ilk denemeler yeni, aydınlanmış bir yaklaşımın şafağı olarak takdir görür. Foucault ise oldukça farklı bir bakış açısı önerir: Zincirleri çıkarmak ancak Akıl deliliğe üstün geldiğinden sonra mümkün olmuştur; deli insan söyleminin özü Aklın sessizliği tarafından boğulduktan sonra mümkün olmuştur. Bugün bildiğimiz üzere psikiyatrinin doğuşu Akıl ve Akıl Bozukluğu arasındaki diyalogun arızalanmasıdır. Psikiyatri hastanesi, bazı baskıcı tedbirlerini ceza sisteminden alan ama en önemli icadı Doktor tarafından kişileştirilen kendi kuralları olan bir Akıl Şehridir. Doktor aynı zamanda Baba, Yargıç, Aile ve Kanundur. Foucault’nun kitaba girişinden alınan şu paragraf pozisyonunu çok iyi özetler:

Ruh sağlığının dingin dünyasında modern insan artık deli insanlar ile iletişim kurmaz: Bir yandan mantık insanı deliliği tıp adamlarına bırakır bu sayede yalnızca hastalığın soyut evrenselliği doğrultusunda bir ilişkiye izin verir; öte yandan delilik insanı toplumla ancak düzen, fiziksel ve ahlaki kısıtlama, grubun isimsiz baskısı, itaat gereklilikleri olan eşit derecede soyut bir nedenin aracılığıyla iletişim kurar. Ortak bir lisana dair ise hiçbir şey yoktur veya daha doğru bir ifadeyle böyle bir şey artık yoktur; on sekizinci yüzyılın sonunda deliliğin bir ruhsal hastalık olarak yapılandırılması, kopuk bir diyalogun kanıtıdır, ayrılığın çoktan gerçekleştiğini farz eder ve delilikle mantık arasındaki alışverişin gerçekleştiği sabit bir sözdizimi olmayan kekelenmiş, defolu sözleri unutturmaya çalışır. Delilik *hakkında* bir monolog olan psikiyatri lisani, yalnızca bu sessizlik temelinde kurulmuştur.

(Foucault 1971:x-xi)

Foucault kısa bir paragrafla psikanalizin doğuşuna dair de enteresan yorumlar yapar. Hasta artık hastanede yatırılmıyor olsa ve konuşması serbest bırakılmış olsa da psikanalistin Doktor kimliğine yatırılmış her şeyi üstlendiğini vurgular. Sonuç olarak psikanaliz deliliğin bazı yapılarını ortaya çıkarabilse de Akıl bozukluğunun sesini tam olarak duyamaz (a.g.e.:278).

Foucault'nun çalışmaları savunduğu üç tez nedeniyle büyük etki uyandırmıştır: Birincisi tarih boyunca delilik anlamı değişmiştir –artık tüm tarihçiler buna katılıyor; ikincisi Akıl ve Akıl bozukluğunun diyalog içinde olduğu bir dönem vardır– tarihsel olarak şüpheli de olsa teorik açıdan önemli pencereler açar; ve üçüncüsü Akıl, Gücün bir yüzüdür – dolayısıyla Güç mevzusunu psikiyatri probleminin merkezine yerleştirir.

II

Goffman, Szasz ve Foucault'nun çalışmaları Laing'in düşünceleri üzerinde büyük etkiye sahiptir. Fakat Laing üzerinde temel bir etkiye sahip olan, nadir olarak dillendirilen bir diğer görüş Antonin Artaud'ya aittir.

Artaud bir yazar, tiyatro teorisyeni ve aktördür; 1920'ler ve 1930'larda Paris'teki yenilikçiliğin önde gelen bir ismidir. 1937 yılında bunalım yaşar ve dokuz yılını geçireceği bir psikiyatri hastanesine düşer. Bu dehşet verici bir deneyimdir. Gözetim altında bulunduğu süre boyunca Artaud, diğer “tedaviler”in yanı sıra en az altmış elektroşoka da maruz kalmıştır. Psikiyatristlerin bakımı altında olmanın Artaud'ya yaptıkları, psikiyatrik yolculuğunun hemen önce ve sonrasında çekilen fotoğraflarından ölçülebilir — ilki otuzlarının ortalarındaki yakışıklı bir adamı gösterirken on yıl sonra çekilen fotoğraflar rahatlıkla altmışlarında olduğu düşünülebilir, harap olmuş bir adamı gösterir. Farklılık gerçekten şok edicidir.

Artaud psikiyatriye karşı nefretini çok iyi bilinen denemelerinden biri olan “*Van Gogh, Toplumun İntihar Ettirdiği*”nde dış vurur. Bu eser Van Gogh'un güzel ve içgörülü betimlemelerini

psikiyatrinin vahşi ithamlarıyla birleştiren olağanüstü bir yazıdır. Artaud bu yazıyı Paris'te yapılan büyük bir Van Gogh sergisinin ardından yazmıştır fakat onu bu yazıyı yazmaya iten asıl neden, bir psikiyatristin Van Gogh'u yozlaşmış olarak tanımladığı bir makaledir. Artaud'nun yanıtı taviz vermeyen acımasız ifadelerle doludur:

Van Gogh'un dinamik bir güç olan berraklığıyla karşılaştırıldığında psikiyatri; takıntılı, kendisi de zulüm gören bir goriller topluluğudur; insanın korkunç acılarını ve boğulmasını hafifletmek için gülünç bir terminolojiden başka bir şeyi yoktur.

(Artaud 1976:0484)

Bu, Artaud'nun ekleme yapmak zorunda olduğu şeye kıyasla hâlâ ılımlıdır. Van Gogh'un intihar ettiğini, çünkü psikiyatristlerin elinde olduğunu, onu kendini öldürmeye zorlayanın psikiyatristler olduğunu iddia eder. Peki neden? Çünkü “yaşayan her psikiyatristin içinde her sanatçıda, karşılaştığı her dehada bir düşman görmesini sağlayan antipatik ve sefil bir atavizm vardır” (a.g.e.:493). Hayır, Van Gogh'un psikiyatri bakımı altındayken intihar etmesi enteresan değildir. Aslına bakılırsa Artaud'ya göre Van Gogh söz konusu psikiyatrist olan Dr. Gachet ile yaptığı bir görüşmenin ardından kendini öldürmüştür. Ve Artaud bir psikiyatristle konuşmanın nasıl bir şey olduğunu bilir:

Bizzat ben de bir tımarhanede dokuz yılımı geçirdim ve hiçbir zaman intihar takıntım olmadı fakat biliyorum ki her sabah ziyaret saatinde psikiyatristle yaptığım konuşmalar bana kendimi asma isteği verirdi, zira hiçbir zaman onu gırtlaklayamayacağımı bilirdim.

(a.g.e.:497)

Artaud kendini bireysel kurban olarak görmez. Psikiyatrinin varlığı toplumumuzun bir yansımasıdır. Toplum hastadır ve bir deli adamın sesine tahammül edemez.

İşler kötüye gidiyor, çünkü hasta bilincin şu anda hastalıktan kurtulmamaktan çıkarı var.

Bozuk bir toplumun psikiyatriye yatırım yapmasının nedeni, kendini geleceği görme yetileri sorun çıkarabilecek bazı üstün zihinlerin sorgularına karşı savunmasıdır.

(a.g.e.:483)

Ve

Psikiyatri kötülüğü hastalığın kaynağında muhafaza etmek isteyen ve bu nedenle dehanın kökeninde bulunan isyankâr aklama dürtüsünü kökünden kesmek için kendi iç hiçliğinden bir İsviçre çakısı çıkaran bir ayaktakımı yaratıklar güruhundan doğmuştur.

(a.g.e.:492)

Afallatıcı [derecede] güçlü kelimeler. Artaud'yu gözü dönmüş bir deli olarak görmezden gelmek basittir; hatta sadece bu denemenin gücüyle Artaud'yu deli ilan etmekte tereddüt edecek çok psikiyatrist yoktur. Ancak Artaud'nun kendisi de sıkça çok hasta olmuş olduğunun gayet farkındadır. Çok acı çekmiştir, tabiri caizse raporlu bir delidir. Böylesi yoğunlukta yazabilmek için insanın ancak bu durumda olması gerekiyor da olabilir. Fakat bunlar Artaud'nun söylemlerini geçersiz kılmaz. Dengesiz bir zihnin ürünleri olmadığını savunan yeterli kanıt vardır. Van Gogh'un durumuna, kardeşi Theo ile ilişkisine, resim yapma eylemine, delilik ile toplum arasındaki ilişkiye dair analizleri oldukça etkileyicidir. Rahatsız olunsu da dinlenmesi gereken bir sestir ve genellikle toplumun Van Gogh, Baudelaire, Poe, Gerard de Nerval, Nietzsche, Kierkegaard, Holderlin ve Coleridge gibilere tahammül etmeyeceğini söyler. Toplumumuz böyle adamlar için fazlasıyla hastadır. Acı içindedirler fakat toplumun onları tedavi etmesi için tayin ettiği psikiyatrinin sunabileceği hiçbir şey yoktur. Bunun yerine toplumun kendi hastalığını kötüleştirebilir.

"*Van Gogh, Toplumun İntihar Ettirdiği*" kitabı Artaud'nun hayattayken resmi tanınırlık kazandığını gördüğü tek eseridir—1947 senesinde Saint-Beuve yılın en iyi makalesi ödülünü almıştır.

III

Yeni delilik teorisyenleri için Artaud delilik ve dehanın bir araya geldiği simgesel bir figürdür. Foucault *Deliliğin Tarihi*'nde Akıl ve Akıl Bozukluğu arasındaki söylemin bozulmasından bahsederken onu anımsamıştır. Laing de Artaud'nun makalesini biliyordu. Özel olarak hiç ona atıfta bulunmasa da çok erken zamanda onunla karşılaştı ve görünen o ki makale, Laing'in üzerinde büyük etki bırakmıştı². Bu nedenle Laing ve Artaud'nun bakış açıları arasındaki benzerlik tesadüf değildir. Elbette Laing kendini hiç böyle şiddetli bir şekilde ifade etmemiştir, edemezdi de. Her şeyden öte hiçbir zaman psikiyatri hastanesinde hasta olarak dokuz yılını geçirmemiştir ve kendisi bir psikiyatristtir. Fakat yıllar geçtikçe yaklaşımı gelişmiş ve retorığının bazı noktaları Artaud'nunkine yaklaşmıştır.

Bölünmüş Benlik'in ilk kitabın yayınlanmasından dört yıl sonra çıkan Pelikan baskısının önsözünde şöyle yazmıştır:

Bu kitapta hâlâ Onlar hakkında çok şey ve Bizim hakkımızda çok az şey yazıyorum... İnsanoğlunun makine olduğunu söyleyen bir adam büyük bir bilim adamı olabilir. Kendisinin bir makine *olduğunu* söyleyen bir adamsa psikiyatrik jargonla “depersonalize” olmuştur... Akıl hastanesindeki on yedi yaşında küçük bir kız bana içinde atom bombası olduğu için dehşet içinde olduğunu söylemişti. Bu bir sanrıdır. Kıyamet günü silahları olmakla övünen ve bununla tehdit eden bir devlet adamı çok daha tehlikelidir ve “psikotik” etiketinin takıldığı pek çok insana göre “gerçeklik”ten daha uzaklaşmıştır.

(BB:9-10)

Laing artık öteki taraftan –yargılar savuran ve kendini tanımladığı durumdan radikal olarak farklı gören taraftan– psikoz hâline ilişkin yazmak istemez. Klasik psikiyatristler –Kraepelin ve Bleur ve Jaspers ya da Bleuler'ın oğlu Manfred gibi sonradan

² Aslına bakılırsa Laing son kitabı *Wisdom, Madness and Folly* de Artaud'nun “*Van Gogh, Toplumun İntihar Ettirdiği*” kitabından alıntı yapmıştır (WMF:13).

gelen daha aydın nesil– delilik ve akıl sağlığı arasında köklü bir süreksizlik olduğuna inanıyordu. Laing buna katılmaz.

Bu nedenle “normal” “uyumlu” durumumuzun sıklıkla coşkudan vazgeçme olduğunu, gerçek potansiyellerimize ihanet olduğunu, birçoğumuzun sahte gerçekliklere uyum sağlamak için sahte benlik edinmede son derece başarılı olduğumuzu vurgulamak isterim.

(BB:10)

Kişilerarası iletişimin aşırılıkları üzerine yürütülen bir araştırma döneminden sonra Laing psikoz sorununa geri döndü fakat bir farkla. Mesele artık sıra dışı psikotik ifadeleri “normal” iletişim kalıpları içinde anlamlı hâle getirme çabası değildi; Laing artık psikotik yaşantının coşku alanına açılan bir giriş olabileceğini önermekteydi. Laing’in bu konudaki yazılarının çoğunluğu *Yaşantının Politikası* nın iki bölümünde, Aşkın Yaşantı ve On Günlük Bir Yolculuk’ta kapsanmıştır. Aşkın Yaşantı’da Laing şöyle söyler:

[deli] sefaletiyle ve ayrışmasıyla, kutsalın tabirleriyle bile olsa bizden biri olabilir. Varlık sahnesinden sürgün, bilinmedik, düştüğü boşluktan haber veren bir yabancı olarak biliriz onu; bu boşluk hayal bile edemeyeceğimiz kişilerin varlıklarıyla doludur. Eskiden şeytanlar ve ruhlar olarak anılırlardı; bilinir ve isimlendirilirlerdi. Artık benlik hissini, duygularını, dünyadaki bilinen yerini yitirdi. Bize ölü olduğunu söyler. Fakat biz bu çılgın hayaletin, yakamızı bırakmayan anlamsız görünen görüleriyle ve sesleriyle konforlu güvenliğimizden onu kurtarma, temizleme ve iyileştirme dürtüsüne çekiliriz.

(PE:109-110)

Bunları Artaud yazmış olabilirdi, tabii muhtemelen o daha zehir dolu ifadelerle söylerdi. Önde gelen psikiyatristlerden alınır yapmak ve materyali yeniden yorumlamak Laing’in bir alışkanlığıydı; bu minvalde aynı sayfada Karl Jaspers’in *General Psychopathology* (1962) eserinden bir hasta örneğini alıntılanmıştır. Bu hasta psikotik hâl içindeyken “öteki dünyanın” içine nüfuz etme

yaşantısını tarif eder. Hasta uzunca bir anlatıyla ruhlar dünyasını ve “yaşamın kaynağını” nasıl öğrendiğini, ölüme girme ihtiyacını nasıl tecrübe ettiğini anlatır. İyileştiğinde bu yaşantının onun için çok kıymetli olduğunu hisseder. Jaspers bu anlatının kaotik bir karmaşa olarak göz ardı edilemeyeceğini kabul eder, fakat yine de bunu hastalıklı zihnin ürünü olarak görür. Buna karşılık Laing, bu tecrübeyi manevi arayışın canlı bir tasviri olarak kabul eder.

Laing’in görüşüne dayanak olarak başvurduğu bir başka kaynak delilik yaşantısının otobiyografik anlatımlarıdır. Onlara göre (hepsi olmasa da) psikiyatristlerin sanrı dedikleri şey aslında başka türlü erişilemeyecek bir alanla temas kurulmasıdır. Hepsi- sine göre psikoz hâli kişi için tehlike ve risk taşır fakat içinden çıkanlar için korkutucu olduğu kadar geliştiricidir³. Bu literatüre Laing’in de katkısı olmuştur. *Yaşantının Politikası*’nın ilgili bölümlerinden ikincisi olan “On Günlük Yolculuk”ta Laing on gün süren ve bir başka gerçekliğe doğru bir yolculuğun tüm ayırt ediciliğine sahip olan bir yıkılmanın ses kaydına alınan anlatımını sunar. Hikâye, olayı yirmi yedi yılın ardından Lainge anlatan heykeltıraş arkadaşı Jesse Watkins’indir.

Bariz hiçbir uyaran olmaksızın bir anda başlar. Watkins an be an zamanda geriye gittiğini hissetmiştir, sanki eski bir varoluş gibi. Anlamsız sözcükler söylemeye başlar. Bu davranışı karısını alarma geçirir, ambulansı arar ve Jesse Watkins hastaneye kaldırılır. Hastanedeyken yatıştırıcı verilir ve bir zamandan sonra yastıklı hücreye konulur fakat tüm bunlar yaşadıklarından onu alıkoyamaz. On gün sürer. Bu süre boyunca zamanın gerilediğini, egosunun öldüğünü ve ne öncesinde ne de sonrasında dindar bir adam olmasına rağmen Haç Yolunu tecrübe eder. Yolculuk başladığı gibi aniden biter: “Bu işi durdurmam gerektiğine [karar verdim] çünkü artık baş edemiyordum” (PE:131). İlaç almayı

³ En iyi bilinen anlatılar Coate (1964) ve Bateson (taslak metin 1974) ile psikotik yaşantıları toplayan harika bir koleksiyon olan Kaplan (taslak metin 1964).

reddeder, doktor onay verir ve böylece sona erer. Böyle bir şeyi yaşadığı ilk ve tek seferdir ve bunu yinelemeyi istemez: “Yeniden bunun içine girmekten korkarım” (PE:132). Fakat korkutucu olsa da aynı zamanda zenginleştiricidir.

Hastaneden çıktığımda... bir anda her şeyin ondan –önceden olduğundan– daha gerçek olduğunu hissettim. Çimen daha yeşildi, Güneş daha parlaktı ve insanlar daha canlıydı, onları daha net görebiliyordum. İyi ve kötü şeyleri ve dahi her şeyi görebiliyordum. Çok daha uyanıktım. (PE:136)

Bu psikotik bunalım beyanı yayınlanan diğerleriyle birlikte Laing’in psikotik çöküşlerde, bunun yalnızca bir parçalanma değil, aynı zamanda öteki bazı gerçekliklerle irtibat kurmanın bir yolu olabileceğini gösteren bazı belirli unsurların olabileceği sonucuna varmasına yol açtı. Böylesi hâlleri mutlaka patolojik olarak görmekte haklı mıyız? Laing’in yanıtı oldukça açıktır — yadsınamaz bir acı olsa da psikotik yaşantının sunabileceği diğer boyutlara da açık olmaya başlamalıyız.

Bu düşünceler oldukça alışılmadık yanıtlar doğurmuştur. Laing kabul edilemez bir hâle gelmiştir. Şizofrence davranışı *Bölünmüş Benlik*’te olduğu gibi varoluşçu gelenek içinde analiz etmek bir şeydir, şizofrenik ailelerde yanlış giden bazı şeyler olduğunu çok iyi bir şekilde iddia eder; fakat psikotiğin “normal” varlıkların erişemediği bir tür mistik bir alan arayışı içinde olduğunu söylemek bambaşka bir şeydir.

Laing’in çalışmalarının bu kısmında aldığı tepkinin yoğunluğu, ifade ediyor görüldüğü şeyle kıyaslandığında çok fazlaydı. Hiç savunmadığı görüşler ona atfedildi; gerçekten savunduğu görüşler abartıldı, bağlamından koparıldı ve bütünüyle yeni manalar verildi. Deliliği romantikleştirmeye çalıştığı, eskiden ve hâlen, söylendi. Hayatlarını zenginleştireceği gerekçesiyle insanları delirmeleri için cesaretlendirdiği söylendi. Ve yine de Laing’in çalışmalarını incelerden bu tepkileri haklı kılabilecek şeylerin ne

kadar a z olduğunu görmek enteresandır. Her ne zaman bu konuda yazsa daima dikkat ve uyarılar vardı⁴. Jesse Watkins'ın “yolculuğuna” dair yaptığı bir yorumu şöyleydi: “Böyle bir deneyim son derece kafa karıştırıcı olabilir ve bir felaketle sonuçlanabilir” (PE:128). Şu alıntılar Laing'in tutumunun karakteristik özellikleri olabilir:

Delilik bütünüyle bir çöküş olmak zorunda değil. *Belki de* bir kurtuluş da olabilir. Köleleştirme ve varoluşsal ölüm kadar özgürleşme ve yenileşme potansiyeli vardır.

(PE:110, italik ilavedir)

Bazı psikotik bireylerin aşkın yaşantıları vardır... Ancak psikotik yaşantıların bu elementi akli başında yaşantılardan daha açık bir şekilde içerdiğini söylemiyorum.

(PE:112, italik ilavedir)

Ve

Şizofreni etiketi takılan bazı insanlar (hepsi değil ve muhakkak değil) kelimelerle, jestlerle, eylemlerle (dilsel, dil öncesi ve kinetik olarak) sergilediği sıra dışı davranışlarda bulunurlar. Bu sıra dışı davranış (bize ve ötekilere söylediğim gibi görüş ve işitmeye açık olur) bazen (her zaman değil ve muhakkak değil) kişinin yaşamakta olduğu sıra dışı yaşantıları bilerek veya bilmeksizin açık eder. Bazen (her zaman değil ve muhakkak değil) bu sıra dışı davranışlarla açık edilen sıra dışı yaşantılar doğal yaşantılar dizisinin potansiyel olarak düzenli bir parçası gibi görünebilir.

(PE:102)

Laing daha sonra “tedavinin” bu doğal yaşantılar dizisini sıklıkla sekteye uğrattığını da söyler. Daha dikkatli bir şekilde korunmuş bir ifade hayal etmek güçtür. Bir noktada Laing bunalımın aynı zamanda “köleleşme ve varoluşsal ölüm” olduğu

⁴ Buna örnek olarak tek bir yorum hatırlayabiliyorum Britton (1974).

gerçeğini görememiş midir? Peki neden bu görüşler böylesi güçlü bir tepki doğurmuştur? Bunun nedeni kısmi olarak Laing'in görüşlerinin *Reason and Violence*'te birlikte çalıştıkları David Cooper'ın görüşleriyle örtüşüyor olmasıdır. Cooper'ın sonraki tüm yazıları Laing'in yazılarından çok daha serbesttir. Cooper'ın aile ve anne çocuk arasındaki ilişkiye ilişkin görüşleri bazen çok aşırıydı; Cooper akıl hastalarını gerçekten de baskıya karşı mücadele edenin önde gelen bir parçası olarak gördü ki Laing bu konumu asla benimsememişti⁵. İkisinin görüşleri daha pek çok açıdan farklılaşır fakat yaygın algı aynı şeyi söyledikleri yönündedir. Bazı önemli yorumcular dahi ikilinin bakış açılarındaki farklılığı görmeden konuya eğilirler⁶.

Laing'in psikotik yıkımın belki de bir iyileşme süreci olduğunu söyleyen ilk kişi olmadığını da belirtmek gerekir. Bazı açılardan insanların bir yıkıma, araya ihtiyacı olduğunu söylemek oldukça standart bir psikoterapi tutumudur. Geri çekilmeye ihtiyaç duyarlar; ilerleyebilmek için, değişmek için, kendilerini iyileştirmek için kısıtlayıcı savunmalarını kesmeyi gereksinirler fakat belki de fark, bu çöküşün analitik alanın sınırları içinde düzenli bir şekilde gerçekleşmesi gerekmesidir. Laing'in aklında farklı bir şey vardır; psikoza bu şekilde yaklaşmanın açıkça dile getirilmiş ve tam şekilde ifade edilmiş hâli daha evvelinde "çifte bağ" teorisyeni Gregory Bateson tarafından ortaya konmuştur. Editörlüğünü yaptığı, on dokuzuncu yüzyılda psikoza bakışı anlatan *Perceval's Narrative*'in Girişinde şöyle demiştir:

Hasta bir kere psikoza girdikten sonra tamamlaması gereken bir seyir olduğu görünmektedir. Hasta, ancak normal dünyaya geri dönüşüyle tamamlanabilecek bir keşif yolculuğuna çıkar; böyle bir yolculuğa hiç çıkmamış yerleşik birindekinden farklı sezgilerle geri döner. Bir kere

⁵ Söz konusu çalışmalar arasında *Psychiatry and Anti-Psychiatry* (1967) ve *The Language of Madness* (1980) vardır.

⁶ Örneğin Laing ve Cooper'ın ayrıştırılamazmış gibi muamele gördüğü Jacoby (1975)'e bakınız.

başladığında şizofrenik epizot, kilise çırağının aile hayatı ya da tesadüfi koşullarla başlatılan bir kabul töreninde olduğu gibi içten kaynaklı süreçlerle belirlenmiş bir seyre sahip gibi görünür.

Bu tablo açısından anlık hafiflemeler bir sorun değildir. Bu, tüm sürecin nihai ve doğal sonucudur. Açıklanması gereken şey ise bu yolculuğa çıkıp dönmede başarısızlık gösterenlerdir. Acaba bu kişiler aile hayatlarında veyahut kurum bakımındayken çok büyük uyum bozucu deneyimlerle mi karşılaşmışlar ki olabilecek en zengin ve en iyi şekilde organize edilmiş halüsinasyon deneyimi bile onları kurtaramaz? (Bateson 1974:xiii-xiv)

Bateson'un "çifte bağ" psikoz teorisinden bu oldukça farklı anlayışa nasıl geldiğini burada tartışamayız⁷. Bununla birlikte Bateson'ın psikiyatri alanına katılmadan önce bir antropolog olarak yaptığı yoğun çalışmalarından kabul törenlerine ne kadar aşina olduğuna dikkat çekebiliriz⁸. Burada önemli olan bu formülasyonun Laing'ninkine ne kadar benzer olduğudur, tabii birebir aynı değillerse. Ve bu benzerlik kesinlikle tesadüf değildir. Laing, Bateson'un çalışmasını biliyordu. Hatta yukarıdaki paragrafı *Yaşantının Politikasında* "Şizofrenik Yaşantı"da alıntılanmıştır; bu görüşler için hiçbir zaman öncelik iddia etmemiştir.

Bu nedenle, Laing psikozun sadece bir hastalık olarak görülmesi gerekmediğini düşünmüştür. Psikiyatridi yabancılaştırılmış "normallik" bilimi olarak görmüştür, yabancılaştırılmış dünyamızın bir temsilcisi ve dolayısıyla insanlık dışı bir teori, ve "insanlık dışı bir teori kaçınılmaz olarak insanlık dışı sonuçlara yol

⁷ Bateson çifte bağdan sonra benliği sibernetik olarak formüle etmeye başladı. Bu bakış açısında benlik sibernetik modeli takip eden bir etkileşim sistemidir. Böyle bir sistem temelde hatalıdır ve bazı düzeltici deneyimler gerektirir, psikoz bu deneyimlerden biridir. Bu pozisyonun en açık ifadesi muhtemelen Bateson'ın Adsız Alkolikler'i tartışan makalesidir (Bateson 1973: 280-283).

⁸ Bateson, zamanın önde gelen iki antropologu olan Malinowski ve Radcliffe-Brown ile Yeni Gine ve Bali'de çalışmıştır. Aslına bakılırsa çifte bağa dair fikirleri Bali toplumuna dair gözlemlerinin ardından doğmuştur.

açacaktır” (PE:45). Yalnızca psikiyatrinin yabancılaştırılmış bir teori olduğunu düşünmekle kalmamış, aynı zamanda pratiklerinin de şiddet üzerine kurulduğunu ve bu şiddetin devam etmekte olduğunu da düşünmüştür. Aynı zamanda içinde yaşadığımız dünyanın yabancılaşmayla karakterize olduğu kanaatinde; ona göre toplumumuz hastadır ve bizi kutsaldan uzaklaştırır.

Bu yaklaşımların hiçbiri bilhassa yeni değildir; hepsi Laing'den hiç söz etmeden bir araya getirilebilir. Diğerleri de neredeyse aynı şeyi söylemektedirler. Ama belki de bu denli rahatlık yaratan, bunları söylemek için birkaç yazarı bir araya getirmek gerekirken Laing'in *tüm* bunları [tek başına] söylemiş olmasıdır. Ayrıca yine önemli olan bir şey Laing'in bunları söyleyiş *yoludur*:

İnsan davranışının pek çoğu yaşantıyı ortadan kaldırmaya yönelik tek taraflı veya iki taraflı *girişimler* olarak görülebilir. Yetişkinler olarak bizler çocukluğumuzun çoğunu unutmuşuzdur, yalnızca içeriğini değil, aynı zamanda havasını da; dünya insanları olarak içsel dünyanın varoluşuna dair pek az şey biliriz... Bu gidişat deneyimimizin inanılması güç yıkımını temsil eder. Olgunluk, sevgi, neşe, barış vb. hakkında boş lakırdılar vardır... “Normal” dediğimiz şey bastırmanın, reddetmenin, bölünmenin, yansıtmanın, içe yansıtmanın ve yaşantıyı yıkan diğer eylem formlarının bir ürünüdür. Varolma yapısından radikal olarak uzaklaşmıştır. Yabancılaşma durumu, uyuma durumu, bilinçdışı olma durumu, bireyin aklının dışında olma durumu normal insanın durumudur.

(PE:22-24)

Bu tür konuşmalar Laing'i meslektaşlarına sevdirmez.

Laing'in kendi parametreleri içinde bu görüşler tutarlıdır ve devamlılık gösterir. Laing vaka tartışmalarından anlaşıldığı üzere akıl hastalığıyla ciddi empati içindedir. Kişilerarası şiddet problemlerine ne zaman girse örneklerini delilerin davranışlarından değil, hayali (Jill ve Jack veya Dostoyevski ve Sartre'ın karakterleri) veya gerçek (şizofrenlerin anneleri, babaları, kardeşleri) “normal” insanlardan alırdı. Laing delilik namına savunma yapıyor-

du; baskılanan kişi deli olandı. En başından itibaren Laing onların “içsel” özelliklerine hitap etti. *Bölünmüş Benlikte* sahte benlik sistemleri arasında kaybolan gerçek benliktir. Sonraki yazılarında “sıradan” insanlarda bu gerçek benliğin var olmadığı konusunda umutsuzluğa kapıldı. Aynı bağlamda Freud’u övmenin alışılmadık bir yolunu buldu:

Freud’un zamanımıza katkısı, içgörüsü ve önemli bir ölçüde *sıradan* bireyin, bir bireyin olabileceği şeyin içi geçmiş, kurumuş bir parçası olduğunu *göstermesidir*.

(PE:22)

Laing, “normallik” durumundan ümit keserken aynı zamanda psikotik yaşantıların özellikleriyle büyülenmişti. Fakat farklılıkları vurgularken tutarsızlığa düştü. Gerçek, hakikat, “içsel” benliğin veya aşkının içinde yer alır; bütün pislik insanların arasında olup bitmektedir. Bir başka deyişle, Laing ilişki kurma biçimini analiz ederek “kişiler bilimi” kurma arayışı içindedir; fakat ona göre mutlak Gerçek, aşkın bir alana yayılan bir benlik olsa da içsel benlik içinde yer alır. Bireyin bu düzenin bir çıkmaz sokağa çıktığını keşfetmesi çok zaman almaz.

Bu çıkmaz sokak, iki ayrı alanı –gerçek benlik ve sahte benlik sistemi– ortaya koyan *Bölünmüş Benlikte* hâlihazırda başlamıştı. Bununla birlikte, tüm bunların [bizi] Laing’in ulaştığı sonuçlara vardırması gerekmez. Gerçek benlik/sahte benlik yaklaşımının bir başka savunucusu olan Winnicott bu soruna farklı bir çözüm getirmiştir. Temelde, ayrımda ısrarcı olmamış, bunun yerine iç/dış diyalektiğinden bir kaçış olan oyun alanı konseptini, “üçüncü alan”ı sunmuştur. Winnicott bu sayede psikanalitik deyiş içindeki en orijinal düşüncelerden bazılarını formüle etmiştir⁹.

⁹ Winnicott’un gerçek benlik/sahte benlik kavramları “Ego Distortions in Terms of True-False Self”te (Winnicott, 1960), oynamak kavramı *Playing and Reality*de (Winnicott, 1982) geliştirilmiştir. Bu problemi daha detaylı incelemek için Kotowicz’e (1993) bakınız.

Fakat Laing bu ikiliği bir çıkış yolunu bulmadan sınırlara doğru zorlamıştır. Laing'in ilgi merkezi olduğu zamanlarda, bu tutarsızlığı fark eden pek kimse olmamıştır¹⁰; her şeyden öte, Laing'in delilik ve baskılamaya dair görüşleri retorik düzeydedir. Bazıları için bir kahindir, ötekiler için git gide tehlikeli bir hâle gelen bir sorumsuz.

Nihayetinde, ağır basan eser Laing'in *Yaşantının Politikası*nın sonuna eklediği *Cennet Kuşu* olabilir. Doğrusu *Cennet Kuşu*nun psikiyatriyle bir alakası yoktur. Saf edebi bir eserdir, şiirsel bir bilinç akışıdır; tıp eğitiminden, memleketi Glasgow'dan ve bazı Doğu imgelerinden tüyler ürperten görüntüler içerir. Bir şey kanıtlama amacı yoktur, argümanı olan bir makale değildir. Bu türdeki tüm eserler gibi mantığa değil, estetik duyarlılığa hitap etmektedir. Fakat bazıları için fazlasıyla aşırıdır. Kapanış cümlesi, "Eğer seni tahrik edebilseydim, seni sefil zihninden uzaklaştırbilseydim, eğer söyleyebilseydim sana haber verirdim" (PE:156) her nedense Laing'in aklını kaçırdığının kanıtı olarak kabul edilmiştir. Bazılarına göre tüm eser LSD etkisiyle yazılmıştır, bazılarınca Laing'in delirdiğinin kanıtıdır. Bu, sıradan bir yazar tarafından yazılmış ve sıradan bir antolojide yayınlanmış olsaydı kimsenin gözüne batmazdı. Fakat bir psikiyatristten çıkması?... Her şeyden öte, belki de Artaud haklıydı.

¹⁰ Bu probleme değinen iki yorumcu Sedgwick (1972) ve Jacoby'dir (1975).

5. BÖLÜM

PSİKİYATRİ VE ÖZGÜRLÜK

I

Psikotiklerin varoluşçu tanımlamalarını yapan, aile iletişimini analiz eden ve kuramsallaştıran ve psikotik çöküşün içindeki aşkın elementten bahseden kuramcının ardında doktor, psikiyatrist ve psikanalist olan bir Laing vardır. Laing'in çok kuvvetli entelektüel dürtüleri de vardır fakat o hiçbir zaman bir koltuk psikiyatristi olmamıştır, yazdıkları büyük çoğunlukla klinik deneyimine dayanmaktadır. Tıp eğitimi almış ve psikiyatri hastanesindeki ilk birkaç yılında hayal edilebilecek en kötü durumdaki insanlarla uğraşmıştır. Herkes gibi meslek hayatına dalmış ve çıktığında hastaların insan gibi muamele görmeleri gerektiğine ikna olmuştur. Bu basit bir anlayış olarak görülebilir fakat ana akım psikiyatrinin tam tersi bir kabulü olduğunu, yani delilik ve akıl sağlığının arasında kavuşması mümkün olmayan bir uçurum olduğu iddiasını düşündüğümüzde bu kadar da basit değildir. Laing bunu vurgulamaktan asla yılmamıştır ve Harry Stack Sullivan'ın, "bizler mutlu ve başarılı, memnun veya mesafeli, sefil veya akıl hastası veya her ne ise olduğumuzdan daha çok sadece insanız" (Sullivan 1953: 16) sözünün açıklayıcı bir anlayış olarak bu denli çok alıntılanmasının nedeni budur.

Laing'in akıl hastanesinde çalıştığı ilk zamanlarda dahi farklı bir anlayışının olduğu bellidir. Laing tedaviye dirençli kronik vakalarla dolu bir kadın koğuşunda çalışmaya başlamıştı. "Çoğu yıllardan beridir hastanedeydi. Çoğuna boş yere elektroşok ve insülin verilmişti. Birkaçı lobotomi geçirmişti. Bu yolun sonuydu." (WMF:114). Bu koğuş normal olarak karmaşa içindeydi. Gergindi, hemşireler sürekli rahatsız ediliyordu, darmadağınık hastalar amaçsızca ortada dolanıyorlardı. Diğer iki psikiyatrist ve Laing bir deney yürütmeye karar verdiler. Ayrı bir oda ayarladılar. Geniş ve aydınlıktı ve hiç yatak yoktu. On bir kadın günlerini koğuş yerine bu odada geçirmeleri için seçildiler. Örebilir, dikebilir, okuyabilir, başka hobilerle uğraşabilir veya hiçbir şey yapmayabilirlerdi. Görevleri sadece odada mümkün olduğunca çok vakit geçirmek olan iki hemşire atandı; koğuşun geri kalanındaki yaşama katılmak zorunda değillerdi. Değişiklik kısa zamanda ve oldukça belirgin bir şekilde gerçekleşti. Gerginlik bir hafta içinde azaldı. Hastalar "daha uslu" idiler, hemşireler rahatsız edildiklerini hissetmediler. Zaman geçtikçe vaziyet iyileşmeye devam etti. Yemek pişirme imkânları temin edildi, hastalar ve hemşireler arasında kişisel bir ilişki oluşmaya başladı. Laing hemşireler aracılığıyla değişikliklerin kayıtlarını tuttu ve projeye katılan diğer iki psikiyatrist olan Cameron ve McGhie ile birlikte deneyi raporladıkları *The Lancet*i 1955 yılında yayınladılar, "Kronik Şizofrenlerin Bakımında Çevresel Değişikliklerin Hasta ve Hemşirelere Etkisi". Bu makaleden birkaç satır Laing'in sonraki yazılarında da tipik olan bazı endişeleri göstermektedir.

[Biz] bu çalışmaya hasta ve hemşirelere makul derecede kalıcı nitelikte kişilerarası ilişki geliştirme fırsatı verme fikriyle başladık... Deneyimiz gösterdi ki, bizce, hastalar ve personel arasındaki bariyer sadece hastalar tarafından kurulmuyor, karşılıklı bir inşa sonucu oluşuyor. Bu bariyeri kaldırmak da iki taraflı bir aktivitedir.

(Laing, Cameron, McGhie 1955:1384)

Sonuçlar oldukça cesaret verici: Bu on bir kadının durumları o kadar iyileşti ki bir yıl sonra hepsi taburcu edildi.

Sonraki akıbetleri ise çok düşündürücüydü. Hastane dışında bir şey vardı — on bir kadının hepsi on sekiz ay içinde yeniden hastaneye girdi.

Laing bu deneyi sonradan iki yerde daha değinmiştir, ilki *The Facts of Life*, ikincisi ise *Wisdom, Madness and Folly*'dir¹. *Wisdom Madness and Folly*'de psikiyatrist olarak geçirdiği ilk günlerinden bir başka enteresan olayı daha anlatır. Bu olay Glasgow Üniversitesi Psikiyatri Departmanındaki üçüncü randevusudur ve Laing'in yayınladığı son vakadır. Yayımlanmış diğer vakaları gibi iyidir, hafif ve dokunaklı yazılmıştır. Bu, bir gün eve gelip annesini ölü bulan on dört yayındaki bir oğlan çocuğunun öyküsüdür. Kadının veremi vardır ve kendi kusmuğu ve kanıyla boğularak hayatını kaybeder. Bu olaydan sonra baba sürekli olarak annesine bu hastalığı getirenin oğlu olduğunu söyler. İki ay sonra bir gün çocuk eve geldiğinde babasını oturma odasında asılı bulur. Çocuk oracıkta bir enkaza dönmüştü ve hastaneye kaldırıldı. Gerçekten tiksindirici bir hâli vardı. Kokuyordu, kirliydi, halüsinasyon görüyordu, idrarını tutamıyordu. Koğuştaki etrafta rökezleyerek zahmetsizce etraftakilerin düşmanlığını kazandı, sevilmedi ve dışlandı. Kötü bir prognoz sergiliyordu ve kronik bir şizofreni yolculuğunu az çok garantileyen uzun süreli koğuşa kabul edilmişti. Koğuştaki geçirdiği birkaç hafta süresince Laing her gün en az bir saat çocukla konuştu. Vaziyetinin gerçekten kötü olmasına rağmen bir şansı olduğunu hissetmişti. Uzun süreli koğuştan başka Laing'in aklına gelen tek seçenek onu evine götürmek, karısı ve hepsi dört yaşın altındaki üç çocuğuyla bir araya getirmek oldu. Büyük bir başarı görüldü. Çocuk öylesine hızlı bir gelişme göstermişti ki üç ay sonra çocuğa bir koruyucu aile ayarlandı ve çocuk bir daha hastaneye dönmedi. Laing, çocuğun

¹ *The Facts of Life* ta bu deneyden on bir yerine on iki hasta olarak bahsetmiştir, bu bir hata olmalıdır.

bu etkileyici gelişmesine katkı sağlayanın ne olduğu hususunda oldukça kesin fikirlere sahipti.

Bu maceranın başarısının çocuğun Anne (Laing'in eşi) ile olan ilişkisine bağlı olduğu bence çok açıktı. O, tanıdığım insanlar arasında duygusal olarak en az ikiye bölünmüş kişidir ve diğerlerinin iki yüzlülüğüne hiç sabrı yoktur. Bu açıdan çocuğun rahatsız olmasına neredeyse hiç meydan vermedi ve kendi açısından da çocuğun bu şekilde sıyrılmasına müsaade etmedi. Böylece çok iyi anlaşıldı.

(WMF:142)

Bu kadar basit. Fakat hikâye bu kadarla sınırlı değil, Laing'in de hak ettiği payeler vardır. Elbette çocuğu eve götürmeden önce onunla güzel bir ilişki kurmuştur. Laing, hastane koğuşundayken aralarında geçen diyalogları anlatmıştır. Çocukta oldukça fantastik bir referans sistemi vardır. Kozmik ışınların kendisini etkilediğine inanır, bazı gizemli görevlerin dünya genelindeki insan ağının bir parçasıdır, hastane koğuşu bir şekilde içinde olduğu küresel bir uzay gemisidir. Çocuğun söylemeye çalıştığı asıl hikâyelerin ne olduğu burada çok önemli değildir; önemli olan Laing'in en saçma diyaloglara bile katılabilme rahatlığını göstermesidir. Bu rahatlık klinik gücünün bir parçasıdır: Kendi bölgesindeki psikotiklerle tanışma noktasında hiç sıkıntı yaşamamıştır. Bunu anlatan eğlendirici bir hikâye de vardır.

Laing Amerika ziyaretlerinin birinde bir psikiyatri koğuşuna götürülür. Odasında yerde çıplak oturan ve sallanan bir kız gösterilir. Aylardır hiç kimseyle konuşmamıştır. Çalışanlar şizofrenlerin büyük gurusu Laing'in bu vakayı nasıl ele alacağını merak etmektedir. Laing odaya girer, soyunur, kızın yanına oturur ve onunla birlikte sallanmaya başlar. Yirmi dakika içinde sohbet etmeye başlarlar. Dışarı çıktığında bunu yapmanın daha önce kimsenin aklına gelmemesine şaşırdığını söyler².

² Bu hikâye oğlu Adrian C. Laing'in yazdığı R.D. Laing, *A Biography*'de aktarılmıştır (Laing 1994: 171-172).

Bu vaka öyküleri diğerleriyle birlikte Laing'in gerçekten klinik ve terapötik açıdan doğuştan kabiliyetli olduğunu gösterir. Fakat Laing terapi uygulamalarını açıklayan yazılar yazmamıştır. Laing paylaştığı neredeyse tüm vaka sunumlarında varoluşsal ya da iletişimsel terimlerle durumu anlatmaya odaklanırken terapi süreci hakkında hiçbir şey söylememesi açısından klasik psikiyatri alan yazınındaki kalıpları takip eder. Glasgow'dan Londra'ya gelmesinin ardından Laing Psiko-Analiz Enstitüsünde psikanalist olarak eğitimden geçmiştir. Nasıl çalıştığı hakkında çok bilgi vermese de bu eğitimi, çokça kullandığı psikanalist lisanda görülmektedir. Laing özel muayenehaneye sahipti fakat insanların ona dair izlenimi mizacının uzun haftalar boyunca süren analitik çalışma için uygun olmadığıydı, aslında bu şekilde çalışmıştı. Laing'in, binbir zahmetle düğümleri çözmek yerine sezgilerine güvenerek düğümleri kesmeyi tercih ettiği görünür. Düğümleri kesmenin ne anlama geldiğini gösteren çok ilginç bir örnek vardır. Bu örnek Laing'in yazdığı bir şeyde değil, bir Laing atölyesi filminde yer alır³.

Genç bir kadın kendisini yiyip bitiren bir problemini Laing'e anlatır. Kadın altı ya da yedi yaşındayken babası tarafından cinsel istismara uğramıştır. Fakat kadın ilişki gerçekleşip gerçekleşmediğini anımsayamaz. Bazı zamanlarda babasının sadece cinsel olarak kendisiyle oynadığını düşünür, bazı zamanlarda sonuna kadar gittiğini hisseder. Anıyı hatırlamak çok güçtür, kadın ne kadar anımsamaya çalışırsa çalışsın netleştirmeyi başaramaz. Hatırlayamadığı için sıkışıp kalmıştır, kadının problemi budur. Laing kadının öyküsünü dinledikten sonra "Geleceğin buna bağlı değil" der ve ancak bunu fark ederse olayın peşini bırakacağını ve hatırlamakta özgür olacağını söyler.

³ Third Mind Productions Inc., Vancouver, Kanada'nın 1989 yapımı *Did You Used to Be R.D.Laing?* filminde yer alır. Film Laing'in ölümünden birkaç ay sonra Kanal 4'te yayınlanır.

Bu basit yanıtın içinde sihirli bir şeyler vardır. Kadının içinde olduğu kısır döngüyü kesip atar. Laing problemi yeniden tanımlar. Laing, kadının çaresizce olayın ayrıntılarını hatırlamaya çalışmasına eşlik etmek yerine önce kadını bu çaresizlikten kurtarmayı dener. Muhtemelen daha önce hiç teklif edilmemiş bir şekilde kadından, hayatının bu olayı net bir şekilde anımsayabilmesine bağlı olduğu fikrini terk etmesini ister. Kadına olayı unutmamasını söylemediğini vurgulamak gerekir, böyle bir şey değildir istediği. Eğer kadın bundan özgürleşebileceğinin ayırına varabilirse o zaman olayı hatırlama özgürlüğü de olacaktır. Kadının ihtiyacı olan, probleminin onu hapsettiği çerçevenin dışına çıkmaktır. (Söz konusu kadının Laing'in yanıtından ne anladığını bilme imkânımız yoktur. Filmde kadın sanki bu bariz düşünce aklına hiç gelmemiş gibi şaşırmış izlenimi verir; fakat elbette bu yalnızca bir izlenimdir.)

II

Bu kısa öykülerden Laing'in hastalarıyla nasıl olduğuna dair bir şeyler derleyebiliriz. Laing'in kendi anlattıkları⁴ ve etrafta dolanan anekdotlar, en azından yaklaşımının gelenek dışı olduğunu göstermektedir. Alışıldık prosedüre benzeyen tek şey randevu vermesi ve insanları danışma odasında görmesidir. (Bu bile değişmez bir kural değildir, zira hastalarıyla birlikte parka yürüyüşe çıktığı da bilinmektedir.) Başka türlü her şey mümkündür. Örneğin, birkaç yıl danışma odasında LSD denemişti⁵. Fakat Laing terapi pratiklerine dair hiçbir şey yazmamıştır ve pek çok meslektaşının aksine itibarını vaka çalışmaları etrafında kurmaya çalışmamıştır. Bununla birlikte bir vaka –Mary Barnes– her zaman Laing ismiyle ve onun en iddialı projesi olan Kingsley Hall ile birlikte anılmıştır.

⁴ Mullan'a bakınız (1995:315-334).

⁵ Bunu şok edici bulan herkesin psikiyatristlerin terapi ortamında LSD kullanmanın olanaklarını ciddi bir şekilde araştırdığı bir dönem olduğunu hatırlaması gerekir. Ve elbette o dönemlerde bu yasalardı.

Kingsley Hall, Laing'in teorik kanaatler ile pratiği bir araya getirme girişimidir. Normalde psikiyatri hastanesine gidecekler için psikiyatrik müdahaleler olmadan psikozlarını yaşayabilecekleri bir sığınak olacaktır. Fikir bütünüyle yeni değildir. Maxwell Jones, Mill Hill Hastanesinde bir süredir terapi topluluğunu yürütmektedir ve David Cooper, Shenley Hastanesinde deneysel bir psikiyatri koğuşunu, Villa 21, yenice başlatmıştır.

Bu projeler psikiyatri hastaneleri içinde yürütülmekteydi. Kingsley Hall ise her türlü tıbbi hiyerarşiden bağımsız olarak dışarıda kurgulandı. Laing birkaç çalışma arkadaşıyla birlikte yeni topluluğa yasal zeminini oluşturmak için bir hayır kurumu olan The Philadelphia Association'ı yarattı. Laing ve çalışma arkadaşları tıp alanının kurallarından bağımsız bir şekilde kendi vizyonlarına göre projeye başladılar. Topluluklarında geleneksel personel ve hasta rollerinin sergilenmediği bir ortam yaratmaya çalıştılar. Projenin ardındaki yürütücü güç tıp eğitimi alan kişilerden oluşsa da yardımcı olarak topluluğa katılmak isteyenlerden böyle bir yetkinlik beklenmiyordu. Topluluğun tüm üyeleri bir rol ayrımı olmaksızın aynı yerde birlikte yaşadılar. Kingsley Hall'ün bir tedavi merkezi olarak değil, rahatsızlık yaşayanlara kucak açılan bir yer olması amaçlanmıştı.

Uygun bir binanın bulunması zaman alır. Bir yıllık arayışın ardından Doğu Londra'da geniş bir ev için beş yıllık kira kontratı imzalanır. On dört insana barınak olabilecek bir evdir bu. Kısa bir süre sonra yeni kurulan derneği oluşturan üyeler taşınır ve çok geçmeden de ev "hastalar"la dolar. Mary Barnes ilk taşınanlar arasındadır ve topluluğun en meşhur sakini olur. Terapisti Joseph Berke ile beraber bir kitap yazar, *Mary Barnes. Two Accounts of a Journey Through Madness*. Kitapta çocukluğunu, ergenliğini, ilk krizlerini, hastanedeki tedavilerini (elektroşok dahil), Laing ile ilk karşılaşmasını, Aaron Esterson ile terapi içindeyken bir yılı aşkın süre boyunca topluluğun oluşmasını beklemesini ve son olarak topluluğa taşınmasını anlatır. Orada neredeyse bebeksi bir hâle geriler, yemeği reddeder, odasının duvarlarını ve dahi kendi-

ni dışkıya bular. Sonrasında ötekilerin cesaretlendirmesiyle resim yapmaya başlar ve bu şekilde bir dizi “yukarı ve aşağıları” (Mary Barnes’in kendi ifadesi) olur, yavaşça deliliğinden çıkar. Joseph Berke yazdığı kısımlarda topluluğunun nasıl işlediğini ayrıntılı bir şekilde anlatır ve kendi açısından Mary Barnes’i aktarır. Hepsi birlikte oldukça etkili bir anlatıyı oluşturur ve oldukça dikkat çekici bir öykü olduğu için Mary Barnes’in “deliliğe yolculuğunun” şöhreti anlaşılır.

Kitap aynı zamanda Kingsley Hall’e dair bilgilerimizin önemli bir kaynağıdır. Bu kitabın dışında merkez hakkında yazılan çok şey yoktur⁶. Topluluğun hâlâ aktif olduğu dönemde Laing bir makale yayınlamıştı: “Ruhsal Dönüşüm: Kingsley Hall, Londra’daki Bazı Yaşantılar” (Laing 1968) ancak makale başlıca yayınlarının hiçbirinde (*Yaşantının Politikası ve Aile Politikaları* kendilerinde önceki eserlerin derlemeleriydi) yeniden yayınlanmadı, çok az bilinirdi. Birkaç yıl sonra *Aile Politikaları*nda Laing bu projenin temel birkaç rakamını içeren hiç yorumsuz iki sayfalık bir raporunu yayınladı. Bunun dışında hiçbir şey yoktur.

Bununla birlikte, bilinen az sayıda şeyden yeterince açık bir resim ortaya çıkmıştır. Kingsley Hall tamamen bağımsız bir kuruluştu ve kuruluşu başlatan ekip kendilerini geleneksel psikiyatri rollerinin kaldırılmasına adanmışlardı. Bu kolay bir iş değildi. Laing, Glasgow’daki akıl hastanesi günlerinden kalma ilk makalelerinde hastalar ve personel arasındaki bariyerin iki taraflı inşa edildiğini ve kaldırılmasının da yine iki taraflı olması gerektiğini söylemişti. Anlaşıldığı üzere doktor olmaları Laing’e ve diğer psikiyatristlere pek de aramadıkları bir prestij kazandırmıştı. Örneğin Mary Barnes kendisiyle ilgilenenlerin “uygun bir eğitim

⁶ Clacey Cigal’in *Zone of the Interior* (Sigal 1976)’inin içinde kurgu bir anlatı da vardır. Bu kitap bir Laing ve Kingsley Hall yaşamı portresidir. O kadar serttir (ve bazen eğlenceli) ki bir tutam tuzla birlikte alınması gerekir. İlginç bir şekilde hiçbir İngiliz yayıncı hakaretimiz eylem korkusuyla dokunmazdı ki bu da yayının içeriğini ihtiyatla değerlendirmek gerektiğini gösterir.

almış” oldukları hususunda ısrarcıydı. Mesela, kritik bir anda Barnes’ın yemek yemeğe başlamasında yalnızca bir doktor olan Aaron Esterson’un müdahalesi onu yeniden gıda almaya ikna edebilmişti. Bütün topluluğun istikrarı büyük ölçüde doktorlara dayanıyordu ve hiç şaşırtıcı olmayan bir şekilde onların sözünün ağırlığı daha fazlaydı. Ayrıca çok nadir de olsa birilerinin neredeyse eski deli gömleği anlayışıyla kısıtlanması gereken durumlar da olmuştu.⁷

Yine de topluluğun gerçekten demokratik bir çizgide yürütülmüş olduğundan şüphe yoktur. Güç paylaşımı ve karar alma gerçekten bir grup sürecinde gerçekleşiyordu ve Kingsley Hall’deki tahammül seviyesi kayda değermişti. Bir seferinde Mary Barnes ortalığı alt üst etti ve bunu yapan tek kişi de değildi. Çevredeki tahammül daha az açıktı. Komşular gürültüye dayanmakta ve olağandışı geliş gidişlere katlanmakta zorlandılar ve bazen düşmanlıklar da yaşandı. Bazen komşular alkol aldıklarında evin camlarını indirdiler. İlişkiler muhtemelen daha iyi olabilirdi fakat sorumlu olanlar etraftaki komşularla uğraşmak için emek sarfetmediler, kısaca bu Kingsley Hall’de olmazdı. Laingci bir terapi topluluğunun bir ada gibi, bir tür psikiyatrik Epikürosçu bahçe gibi dış dünyaya büyük ölçüde kayıtsız olduğu anlaşıyordu.

Ulaşılabildiğimiz kaynaklardan topluluğun nasıl işlediğini çıkarabiliyoruz fakat projeye gerçekten aşına olan birinin yapacağı akli başında eleştiriler memnuniyetle karşılanır — sadece Mary Barnes’in öyküsünde değil, diğerlerinden de çok önemli şeyler ortaya çıkmıştır ve daha öğrenilecek şeyler de vardır.

En azından geçici olarak ele almak istenebilen bir soru bu katılım düzeyinin ne tür bedeller ödendiğinin değerlendirilmesidir. Bir terapist böyle bir topluluk içinde ne kadar kalabilir? Laing bir yılın sonunda ayrılmıştır, Esterson daha uzun süre kalma-

⁷ Giovanni Jervis’in bizzat Laing’den dinlediğini aktardığı bir seferinde çok rahatsız eden bir kişi bir çuvala kondu ve merdivenlerin dibinde bağlamıştır (Jervis 1977:32).

mıştır ve bir terapistin en uzun kaldığı süre iki yıldır⁸. Başından sonuna kadar kalan tek kişinin Mary Barnes olmasının bir anlamı olabilir mi?

III

Mary Barnes'ın "deliliğe yolculuğu" meşhur bir vaka hâline geldi. Resimleri sergilendi, kitabı çok okundu. Anti-psikiyatri kavramı kitabı çıktığı sırada kabul görmeye başlarken, Mary Barnes anti-psikiyatri "kürlerinin" çok alıntılanan bir örneği oldu.

Terim asıl olarak David Cooper tarafından *Psychiatry and Anti-Psychiatry* kitabında ortaya atılmıştır. Cooper'ın kitabında gezindiği bu alan, Laing'in çalışmalarındaki alanla neredeyse aynıdır. Psikiyatri şiddet üzerinde kurulmuştur, akıl hastanelerinin hiyerarşi yapısı, güç yapısıdır; "şizofreni" bilimsel olarak ortaya konulan bir hakikat değil, önyargılar toplamıdır, genellikle ailede başlayan "mikrososyal" bir krizdir; "şizofren" etiketi alanlar geleneksel kurumlarda sunulandan çok farklı bir yardıma ihtiyaç duyarlar. Cooper'ın bakış açısından psikiyatrist bir tür şaman gibi olmalıdır, krizden çıkışa rehberlik etmelidir. Cooper'ın pozisyonu temelde Laing'inkiyle neredeyse tıpatıp aynıdır, sadece bazen ifadeleri daha keskindir — Cooper'ın Laing'e en yakın olduğu eseri *Psychiatry and Anti-Psychiatry*'dir. Kitabı ayırtıran şey Cooper'ın dört yıl boyunca Shenley Hastanesinde yürüttüğü deneysel koğu Villa 21 tanımlamasıdır⁹.

⁸ Bu durum muhtemelen şehir içinde bir ev olmasından da kaynaklıydı. Oxfordshire'deki bir çiftlik evinde olan bir başka Philadelphia Association topluluğunda bazı terapistler aileleriyle birlikte daha uzun süreyle kalmışlardır.

⁹ Laing de bir süre Villa 21 projesinde yer aldı. Burada Esterson ve Cooper ile beraber aile terapisi çalışması yürüttü. *British Medical Journal*'de "Results of a Family-Oriented Therapy with Hospitalized Schizophrenics" başlığıyla yayınlandı, 18 Aralık 1965.

Villa 21 on beş ila yirmi yaş aralığındaki genç erkekler için bir koğuştı. Cooper alternatif bir yaklaşımın en çok psikiyatri yolculuğunun başındaki insanlar üzerinde etkili olacağını düşünmüştü. Çoğunluğu çoktan şizofreni tanısı almıştı, diğerleri duygulanım bozukluklarından muztaripti. Geleneksel yapıdan alınan personel — hemşireler, ergoterapistler, doktorlar özenle seçilmiş ve koğuşa başlamak için yapılandırılmış bir terapi topluluğu gibi yönetilmişlerdi. Günlük grup buluşmaları, terapi grupları, atölyeler ve personel buluşmaları koğuştaki başlıca aktivitelerdi. Personel oldukça açık bir şekilde tanımlanmış rollerle başlamış, fakat vakit geçtikçe bu sınırlarını gevşetmişti. Beklendiği üzere rollerin yayılması kolay bir iş değildir. En başından beri ortada olan bir sorun doktor otoritesi sorunuydu. Kurumun içine o kadar derin bir şekilde işlemiştir ki kaldırmanın neredeyse imkânsız olduğu görülmüştü. Yine de bu deneyim ortalama ölçüde başarılı olmuş ve pek çok ilginç dersler alınmıştır. Fakat Cooper ileride yapılacak benzer bir çalışmanın mutlaka büyük kurumların dışında yapılması gerektiği sonucuna varmıştı (Cooper 1967).

IV

Anti-psikiyatri hareketi İngiltere'yle sınırlı kalmadı¹⁰. Diğer ülkelerde de psikiyatri stiline muhalefet geliyordu ve alternatif projeler yürütülüyordu. Her birinin başlangıcı farklıydı ve amaçları aynı olmasına rağmen hepsi ortak bir platforma aitti, kurumlar karşıtı savaş, psikiyatrik tanı karşıtlığı ve psikiyatri mekanizmalarının geçersiz kıldığı yasal, etik ve insani hakları yeniden tesis etmek. Bu meselelerin ön planda olduğu bir durum, Batı Almanya'da Heidelberg Üniversitesi psikiyatri kliniğinde 1970 yılında meydana gelen olağanüstü patlamaydı.

¹⁰ Anti-psikiyatri terimi pek çoklarıncıya reddedilse de farklı radikal uygulayıcıları kesinleşmemiş bir zeminde bir araya getirme girişimleri olmuştur. 1970'lerin ortalarında Paris, Brüksel ve Milan'da birkaç anti-psikiyatri kongresi düzenlenmiştir.

Heidelberg Üniversitesi kliniği düzenli bir psikiyatri kliniği değildi. Üniversiteye bağlı olarak meslekte ilerlemek için bir eğitim merkezi olarak hizmet veriyordu. Hastalar sıradan akıl hastanesi hastaları değildiler; genç, eğitilmiş ve sıklıkla öğrenciydiler. Olayların meydana gelişi sıra dışı bir şekilde olmadı. Her şey, klinik müdürünün yeni çalışma metotları kullanmaya karar vermesiyle başladı. Psikoterapi grupları tanıtıldı, klinik dışındaki yaşlı bireyler için bir grup çalışmaya başladı. Proje üniversite otoritesiyle bazı problemler yaşadı ve yaklaşık bir yıl sonra klinik müdürü Spazier istifa etti. Yerine gelen Kretz'e kliniği eski hâline getirme görevi verildi. Spazier'in asistanlarından biri olan Wolfgang Huber eski hocasının yeniliklerini devam ettirmek istedi. Bir yıl kadar süren anlaşmazlıkların ardından Huber görevden alındı.

Aslında dikkate değer olmayan bu gelişmelerdeki olağandışı bir faktör anlaşmazlıkların masaya yatırılış şekliydi. Huber klinik bir bakış açısıyla tartışmaya girmede, yani diğerlerini ikna etmeye çalıştığı şey kendi yöntemlerinin daha iyi olduğu değildi. Argümanları politiktir. Kliniği personelin değil, hastaların menfaatine hizmet edecek şekilde değiştirmek istemişti. Bu husustaki haklılığı görevden alınma gerekçesiyle de doğrulanmıştı — vaktini serviste hastalarla geçirmenin daha iyi olduğunda ısrar ederek akademik konferanslara katılmayı reddetmişti. Fakat argümanlar ne olursa olsun gidişat tipik bir sona kavuşuyordu: Asi doktor görevinden alınıyor ve her şeyin normale dönmesi bekleniyordu.

Fakat yaşanan bu olmadı. Huber'in hastalarla yaptığı çalışmaları o kadar derin bir iz bırakmıştı ki görevden alınma haberi kliniğe ulaştığında hastalar genel kurul topladılar. (Raporlarında iddia ettiklerine göre bu psikiyatri tarihindeki ilk gerçek hastalar kuruluysa.) Hastanın tedavi olma hakkı olduğunu ve ayrıca doktor seçme haklarının da olduğunu iddia ederek Huber'in yeniden göreve gelmesini ve klinik müdürünün görevden alınmasını talep ettiler. Cevap almış civarında hastanın klinikten uzaklaştırılması oldu. Bu noktada Sosyalist Hastalar Kolektifi (Sozialistisches Patienten Kollektiv, SPK) oluşturuldu. Hastalar açlık grevine başla-

dılar ve bu eylem, üniversite yetkililerinden tedavilerine Huber’le devam edebilmeleri için diğer binaların temin edileceği sözünü almalarını sağladı. Anlaşma en başından baltalandı. Binalar hazır değildi, Huber’in reçeteleri Heidelberg eczanelerinde kabul edilmiyordu. Dört aylık belirsizliğin ardından hastalar üniversite Rektörlük ofislerini bastılar ve programları ciddileştirdi. Artık parayı ve kliniği kontrol etmeyi ve ayrı bir binalarının olmasını istediler. Ayrıca üniversitenin bir birimi olarak tam tanınırlık istediler. Üniversite yetkilileri SPK’nın kurum içindeki statüsüyle ilgili görüş bildirmesi için üç uzmanı atadılar fakat bu esnada işler çok ileri gitti; artık üniversiteyle sınırlı olmayan bir mesele hâline gelmişti.

Gelişmelerdeki karmaşıklıkla çözebilmek için Alman politikalarında uzmanlaşmak gerekliydi. Üniversite, yerel hükûmet ve Eğitim Bakanlığı işin içindeydi ve nihayetinde hukuk sistemi konuya el attı. Genellikle tehlikeli teröristler için uygulanan şekilde (caddelerin iki uçları kapalı, köpekler vs.) büyük bir operasyonla polis, hastaları binalarından tahliye etti. Huber ve bazı çalışma arkadaşlarının yanı sıra birçok hasta tutuklandı. SPK hikâyesi yaklaşık bir yıl kadar devam etti. Geride kalanlar da yasal süreçlerdi. Pek çok kişi hapis haneye gönderildi. Wolfgang Huber “suç çetesi lideri” için maksimum ceza olan dört buçuk yıl hapis cezasına çarptırıldı. Karısı Ursula dört yıl cezaya çarptırıldı. Huber, yirmi aylık tecrit dâhil, cezasını tam olarak çekti. Diğerleri ise kaçtılar ve sahte isimlerle yurt dışında yaşadılar.

Bu olağandışı olaylar o zamanın Almanya’sının politik bağlamı içinde düşünülmelidir. O dönemde öğrenci protestoları daha büyük muhalif hareketlere dönüşüyordu — Kızıl Ordu Frank-siyonu operasyonlara başlıyordu ve otoriteler tüm sol gruplara şiddetli baskılarla yanıt veriyordu. Şüphelenilen grup üyelerinin kamuda istihdam edilmeleri yasaklanmıştı ve tutuklamalar ile hapis cezaları oldukça sıkıydı. SPK kısa bir sürede bu politik oyuna bulaştı. Çok geçmeden kendini psikiyatrik baskı grubundan devrimsel bir hücreye çevirdi. Medyada SPK aleyhine büyük bir kampanya vardı ve iki taraf da gittikçe ciddileşti, aşırılaştı. SPK

ile Kızıl Ordu Franksiyonu sempatzanları arasında bazı temaslar kuruldu. Bu durum ve SPK söylevi otoritelere harekete geçmeleri için her türlü gerekçeyi verdi (ki genellikle gerekçeye ihtiyaç duymazlardı). SPK belgelerinde psikiyatrinin sorunları, psikiyatrik hastalıklar veya herhangi bir hastalık kapitalist sistemin beslediği bir olgu olarak sunulmaktaydı. Psikiyatri koşulları, kapitalist baskı karşıtı mücadelenin yoğunlaştığı bir yerdi, zira psikiyatrik hastalar bu baskının bedenselleşmiş hâliydi. İyi eğitilmiş seçkin psikiyatri hastaları ilk olarak kendilerine yardım ettiklerini iddia eden psikiyatlara karşı çıkan devrimci öncülere dönüştüler. Psikiyatrinin katıksız kanunsuzluğu Heidelberg’de ortaya çıkmıştı.

SPK, anti-psikiyatri devrinin en radikal ve aşırı psikiyatrik olayıydı. “Klinik” değerinden bahsetmek pek mümkün olmaz, zira meşru bir varlık sürdürebilmek için mücadele ederek geçen sadece bir yıl, klinik “sonuçlar” üretemezdi. Ve buna rağmen psikiyatristlerin tartışmalarında ve duruşmalarında eylemlerinin hastaların refahları için zararlı olduğu yönündeki suçlamaları çürütmek için veriler üretildi. Fakat asıl önemli mesele güçtü. SPK gücü otoritelerden almak istediğini hiç gizlemedi. Yine de güçle olan ilişkisi karışık, çünkü ironik bir şekilde üniversiteye ait meşru bir birim olarak tanınmak için de savaştı ve en nihayetinde makalelerinin başlığını “Heidelberg Üniversitesi Sosyal Hastalar Kolektifi” olarak yazmışlardı. Güce karşı ve güce bağlanmak için girilen bu kavgayı analiz etmek için ebeveyn-çocuk modelinden daha fazlası gereklidir. Nihayetinde akılda kalan ise bu direniş hareketinin kökünün kazıldığı büsbütün vahşilik olacaktır.

V

Alternatif psikiyatrideki en büyük deney İtalya’da gerçekleşmiştir. Vizyonu çok geniştir, diğerlerine göre çok daha uzun sürmüştür ve etkileri herhangi birine kıyasla çok geniş çaplıdır. 1960’lara değin İtalyan psikiyatri servisleri hukuki gözetim işlerine bağlı birkaç büyük taşra hastanesi ve üniversite kliniklerinden ibaretti. Sosyal

psikiyatri, terapi toplulukları ve diğer psikiyatrik yenilikler İtalya'ya ulaşmamıştı, her şey yüzyılın başından beri aynıydı — ruh sağlığı hizmetlerini yürüten yasalar 1904'e dayanıyordu.

Değişim, genç psikiyatrist Franco Basaglia'nın İtalyan-Yugoslavya sınırının hemen üzerindeki Gorizia taşra hastanesine yönetici olarak atanmasıyla başladı. Basaglia, Laing gibi geleneksel psikiyatriye karşı çıkmaya varoluşçu ve fenomenolojik metinleri okuyarak başlamıştı, fakat kariyerinin ilk yılları farklıdır. Heidelberg'dekine çok benzer bir üniversite kliniğinden gelir ve taşra tımarhanelerinde hiç gerçek bir deneyimi yoktur. Seçilmiş bir grup insanla birlikte Basaglia hastaneyi daha insancıl bir çevre hâline getirmek için çalışmaya başlar. İlk adım, tüm fiziksel kısıtlamaları kaldırmaktır — pencerelerden engeller çıkarılır, koğuşlar kilitlenmez, hastalara şahsi eşyalar bulundurma izni verilir. Bu tür doğrudan yollarla doktorlar ve hastalar arasında (Basaglia'nın istediği gibi), hastaların kendi kendilerini yönetebilen gruplara dönüştüğü bir ilişki gelişir. Basaglia ve ekibi hastane sınırları içinde bir kafe ve güzellik salonu da açar. İlerleyen zamanda buralar hastalarca devralınır. Elektroşok kullanımı askıya alınır, ilaçlar ciddi ölçüde azaltılır. Hastanedeki başlıca aktivite tüm personelin ve arzu eden tüm hastaların katıldığı sonu gelmez toplantılar olur. Geri kalmış bir taşra tımarhanesini açık bir topluluğa dönüştürmek kolay bir iş değildir ve pek çok güçlükle karşılaşılır. Hastanede beş yüz hasta, yüz elli hemşire ve sekiz doktor vardır. Topluluğun doğasında yapılan her türlü değişiklik içerideki güç değişiminde de değişiklik meydana getirir. Yenilikler neredeyse tamamen yeni bir ekiple gerçekleşir. Bunlar doğal olarak uzun yıllardır hastanede yatarak kurumsallaşmış hastalara yöneltilmişti. Ancak hemşireler geleneksel rollerinin çok zayıflatıldığını düşünerek ilk başta yeni rejime karşı direnç gösterirler.

Deney genel itibarıyla başarılı oldu, öyle ki birkaç yıl sonra Basaglia çalışmasının ikinci aşamasına hazırlanmaya başladı. Fikirlerini sürekli geliştirerek hastane ortamı her ne kadar insancıl

bir hâle getirilirse getirilsin yine de tatmin edici olmayacağı sonucuna vardı. Rahat bir hastane belki yatılı olanları memnun ederdi fakat yine de aşağılama ve dışlama ideolojisinin içine işlediği bir hastane olarak kalacaktı. Hastane psikiyatrinin kökündeki temel çelişkiyi taşıyordu: *cura* (terapi, tedavi) ve *custodia* (velayet, vesayet). Tek çözüm kurumu toptan kaldırmaktı. Genel olarak toplumu ilgilendirmesi nedeniyle Basaglia böyle bir proje yürütebilmesi için yerel yetkililerin tam iş birliğine ihtiyaç duyuyordu. İhtiyaç duyduğu bu desteği 1969 Goriziasında bulamadı ve sekiz yılın ardından Basaglia oradan ayrıldı.

Ayrılmadan evvel projeyi belgelemeye özen gösterdi ve deneyin kitabı (*The Institution Negated — L'istituzione Negata*) 1968 yılında yayımlandı. Kitap İtalyan solunun kilit metinlerinden biri oldu, Gorizia'ya şöhret getirdi ve sonraki deneyleri destekledi. Bazıları ilk Gorizia ekibinin üyelerince yürütülen yarım düzine proje geliştirildi.

1971 senesinde psikiyatri servislerini kurumsuzlaştırılmasını bir adım öteye taşıyacak yeni bir fırsat çıktı. Basaglia, 300,000'lik nüfusu olan Trieste kentine tüm yerel ruh sağlığı hizmetlerini yeniden organize etmesi için davet edildi. Basaglia'ya verilen iş tanımını daha iyi oturtulamazdı, zira yeniden organize etmesi beklenen hizmetler koca bir akıl hastanesiydi. Basaglia kendine benzer düşünceleri olan psikiyatrist, psikolog ve diğerlerinden bir ekip kurdu ve işe koyuldu. Amaçları en başından itibaren hastaneyi tasfiye etmek ve hizmetleri toplumun içine nakletmektir. Fakat hastaneyi kapatıp yol boyunca alternatif hizmetleri oluşturmak basit bir iş değildi. Toplumdaki kaynakları ve farkındalığı, nihayetinde hastanenin gereksiz kalacağı bir hâle getirmek uzun bir süreçti. İşler sürerken hastanede yapılması gerekenler vardı ve aynı zamanda toplum içinde de çok çalışmak gerekiyordu. İlk aşamada ekip büyük ölçüde Gorizia deneyiminden yararlandı. Halk ve hastanede yatanlar arasındaki duvarı yıkmak için de toplum timleri kuruldu ve çeşitli aktiviteler organize edildi.

Halka açık ve genellikle hastane dışından geniş bir izleyici kitlesini çeken, önemli film ve oyunlar sergilendi [hastanede]. Aktivitelere tiyatro grupları ve ressamlar da katkı sağladı: Bir proje, daha sonra maskot bir tür maskot olarak tiyatral performanslar eşliğinde kentin içinde gezdirilecek geniş mavi bir karton at inşa etmekte — At Marko. Gruplar hâlinde hastalar için deniz kenarında normal otellerde konaklayacakları tatiller organize edildi. Yani sadece hastalar ve dış dünya arasındaki *fiziki* bariyerleri kaldırmak yeterli değildi: Hala var olan *sosyal* bariyerleri kaldırmak için de aktiviteler düzenlenmeliydi.

(Basaglia 1982:188)

Trieste’de elde edilen kazanımlar muazzamdı. Deneyin başlamasından yedi yıl sonra hastane resmî olarak kapatıldı. Yerine ruh sağlığı merkezleri ağı kuruldu ve kriz durumları genel hastaneye bağlı, psikiyatristlerin çalıştığı küçük bir acil ünitesince ele alındı. Deney büyük bir ilgi çekti ve daha geniş çapta uygulanması muhtemel önerilen bir model olarak Dünya Sağlık Örgütü’nce çalışıldı. İtalya’da bu deneylerin öne çıkması akıl hastalarının bakımını düzenleyen yasaların siyasi ajandaya girmesini sağladı. Parlamento’da 1978 yılında eski 1904 yasasını ters yüz eden Ruh Sağlığı Hareketinin eşdeğeri bir yasa kabul edildi. Bu yasada hastanelerin dağıtılması ihtiyacı dile getirildi, akıl hastalığı teşhisi alanların tüm vatandaşlık hakları restore edildi; akıl hastalarının “tehlikeliliğine” ilişkin atıflar kaldırıldı ve genel itibarıyla kişiyi hapsedme ve isteği dışında tedavi etme hakkı psikiyatrinin elinden alındı. Psikiyatri sistemi akıl hastalarına karşı toplumun koruyucusu olarak hareket etmeyi bıraktı. Yasa tam olarak Basaglia ve arkadaşlarının istediği gibi değildi, bazı ayrıntılar hakkında kuşkuları vardı¹¹ fakat büyük bir başarıydı ve eski sistemi tasfiye etme amacına büyük ölçüde ulaşılmıştı. Psikiyatristler siyasi

¹¹ Basaglia ve meslektaşlarını özellikle endişelendiren bir mesele ciddi vakalar için genel hastanelerde küçük psikiyatri ünitelerinin kurulmasıydı. Ayrı psikiyatri hastanelerinin olmasını tercih ederlerdi fakat psikiyatrinin zor ucuna yerleştirilen bu tıbbi takozdan memnun değillerdi.

tartışmaları kazandı ve yeni yasa halk arasında “Basaglia Yasası” olarak anıldı.

Yasanın uygulanması umulduğu kadar kapsamlı olmadı. Değişken siyasi iklim, ekonomik vaziyet ve diğer pek çok faktör Trieste modelinin ülke bazında aynı şekilde başarıyla uygulanma olanağını vermedi. Fakat bu, burada anlatılmayacak bir başka hikâyesidir.¹²

VI

İtalya’daki olayların ayırt edici bir yönü müdahil olan insan –çoğunlukla psikiyatrist– sayıdır. Yani Basaglia’dan bahsederken aslında birlikte çalışan bir gruptan bahsediyoruz. Katkı sunanların çoğu başka projelerde kendilerini göstermişlerse de Basaglia ile birlikte Franca Ongara Basaglia, Agostino Pirella, Giovanni Jarvis, Antonio Slavich’ten de bahsetmek gerekir. Bu yeni gelişmeleri destekleyen psikiyatrist sayısı Demokratik Psikiyatri adı verilen resmî bir hareketi kurmaya yetecek derecede genişti. Dikkate değer ölçüde fazla sayıda kişinin katılımı olmaksızın bu deneylerin böylesi geniş çapta siyasi etkilerinin olması mümkün olamazdı. Yayınlanan iki etkili eser *The Institution Negated* ve *Psikiyatri Nedir? (Che cos’è la Psichiatria?)* Basaglia’nın editörlüğünde bir araya getirilen bir toplama ve aslında Demokratik Psikiyatri’nin programı idi.

Basaglia ve çalışma arkadaşları diğer anti-psikiyatristlerle ortak kanaatlere sahipti. Laing gibi Basaglia da standart ders kitaplarının sadece psikiyatristi hastaya yabancılaştırdığını çok erken fark etmişti. Aynı zamanda yine Laing gibi Basaglia da varoluşçu ve fenomenolojik psikiyatrların eserlerinde tıp odaklı kitaplardakinden farklı fikirlerle karşılaşmıştır. Fakat Basaglia’nın erken dönemde varoluşçu analizlerde dikkatini çeken şeyler Gorizia ve Trieste’deki çalışmalarında yer bulamamıştır. Projesini baştan

¹² İtalyan deneyi detaylı bir şekilde Michael Donnely’nin *The Politics of Mental Health in Italy* (Donnely 1992) eserinde bulunabilir.

sona şekillendiren şey siyasi gündemdi. Basaglia deliliğin doğasını neyin oluşturduğuna hiç odaklanmamıştır; kariyeri boyunca odak noktası toplumun deliliğe olan tepkisi olmuştur. Özellikle hastaların yasal hakları meselesinde hassastır. Tipik olarak Trieste hastanesi kapandığında Basaglia kentin akıl hastalarını “tedavi ettiği” iddiasında bulunmamıştır; hâlen yardıma ihtiyaç duyan birilerinin olduğunun gayet farkındadır. Başarısının, hastaları psikiyatri kurumlarının baskısından kurtulmasında rolü olması olduğunu söylemektedir.

Basaglia ve yardımcılarının yazıları programlarının ardındaki farklı etkilere dair açık bir inceleme sunar. Amerikan sosyologların çalışmalarını çok iyi bilirler ve sık sık değindikleri Goffman’ın *Tımarhaneler*’inden çok etkilenmişlerdir. Basaglia’nın delileri tımarhanelerden kurtararak sıradan vatandaşın delilikle toplum içinde karşılaştırıldığı iddiasında Foucault’nun mantık dışıyla karşılaşmasından da bir şeyler vardır.

Baskının alternatifi olarak salt bir akıl hastalığına *tahammülü* önermediğimizi vurgulamak herhangi bir yanlış anlamının önüne geçmek için önemlidir. Akıl hastaları ayrı tutulmadığında –hem kavramsal hem de mekânsal olarak– onların tuhafliklarını fark etmeye ve aynı zamanda kendi tuhafliklarımızı keşfetmeye zorunlu kalırız: Çünkü “normallik” delilik kadar bir çarpıtma olabilir. Ancak “hasta” insanla ilişkiler bozulmadan kaldığında akranları onu kendilerinden biri olarak görebilir ve onunla birlikte kendi ihtiyaçlarını tespit edebilir.

(Basaglia 1981:192)

Gerçek uygulamalara gelindiğinde *Demokratik Psikiyatri* İngiltere’de yürütülen çeşitli deneylerden çok ders çıkarmıştır. Hanwell Tımarhanesi’nde fizikî ve tıbbi kısıtlamaların olmadığı bir rejim kuran on dokuzuncu yüzyıl psikiyatristi John Conolly, Demokratik Psikiyatri’nin ideolojik atalarından biridir. İtalyanlar Maxwell Jones’un terapi topluluğu projesini incelemişlerdir, Laing’i bilirler ve Kingsley Hall’ü de ziyaret etmişlerdir. İlginç bir şekilde Kingsley Hall’ü Conolly’ye dek uzanan toplum bakımı

gelenegi arasına koymuşlardır. Onların fikir yapıları çoğunlukla siyasi temelliydi. İddiaları pek çok açıdan SPK'nın iddialarına benziyordu — akıl hastaları kapitalist toplumun hastalıklarının bir parçasıdır, onları özgürleştirmek siyasi bir eylemdir. Aslına bakılırsa Demokratik Psikiyatri üyelerinin ideolojik duruşlarında ne kadar tutarlı oldukları, pozisyonlarını hep siyasi düzeyde savunmaları etkileyicidir. Retoriği açıkça radikal soldu. Temelde ekonomik problemleri çözmede oldukça usta olduklarını göstermelerine rağmen “maliyet-etkililik” sorusunun iddialarında hiç rol oynamamış olması da bir bulgudur.

VII

SPK, Demokratik Psikiyatri ve Kingsley Hall anti-psikiyatri evrenine aitti, fakat radikal olarak birbirlerinden farklıydı veya bir başka şekilde yaklaşılsa her biri psikiyatri reformu hareketinin farklı bir yönünü yansıtıyordu.

Hiç şüphe yok ki farklılıklar önderlerinin (Huber, Basaglia ve Laing) kişilikleriyle de ilgilidir. Bununla birlikte aynı zamanda bulundukları ülkedeki politik vaziyeti yansıttıklarını görmek de enteresandır. SPK etrafında meydana gelen olaylar dönemin Almanya'sının siyasi ikliminin özelliklerini taşımaktaydı. Demokratik Psikiyatri İtalyan solunun bir parçasıdır ve ülkede çok takipçisi olan ve büyük halk desteğine sahip Komünist Partinin gücünü yansıtıyordu. Psikiyatri hiçbir yerde İtalya'da olduğu gibi yüksek bir profil kazanmamıştır. Kingsley Hall İngiliz gelenegi içinde işlemiştir — Topluluğun ardındaki resmi kuruluş olan Philadelphia Association bağımsızlığını hayır kurumu statüsünden devşiriyordu. Bu deneylerin sonuçları geriye bakıldığında neredeyse kaçınılmaz olduğu görünen bir yol izledi. Almanya'da şiddetli çatışmalar vardı; İtalya'da Komünist partinin gücü sayesinde geniş çapta değişiklikler meydana geldi; İngiltere'de terapi topluluğu projesi hayır kurumlarının kaçınılmaz olarak maruz kaldığı

marjinalleşmeye uğradı.¹³ Psikiyatri siyasi açıdan *mükemmel bir sorun* olduğu için ve en azından bir dereceye kadar başarı ve başarısızlıkları siyasi zeminde değerlendirilmesi gerektiğinden deneylerin bu yönü göz ardı edilmemelidir. İtalyanlar en başından beri Kingsley Hall'ün özel bir topluluk olarak psikiyatrinin geniş çaplı siyasi yönüyle ilgilenmediğinin ve bunu yanlış anladığının farkındaydı. Fakat İtalyanlar çok farklı bir çizgide çalışsalar da Kingsley Hall tipi toplulukların psikiyatri ortamında çok başarılı olabileceğini Basaglia ve arkadaşları da öngörmüştür.

SPK, yeni fikirlerin ortaya çıktığı siyasi boyutu ve mevcut muhalefet düzeyini göstermiştir. Demokratik Psikiyatri sosyal değişiklerin nereye kadar mümkün olduğunu göstermiştir. Peki Kingsley Hall deneyiminden öğrendiklerimiz nelerdir? İtalyanların başarılarına kıyasla neredeyse bir hiç.¹⁴ “Küçük güzeldir” skalasında bakmayı gerektirse de Kingsley Hall'de yine de özel bir

¹³ Uzun vadede böyle kuruluşlar amaçladıklarını az çok yapabilseler de “sistem” üzerinde hiçbir etkileri olmamıştır. Böyle bir grubun isteyip isteyebileceği en iyi şey bir baskı grubu olabilmektir.

¹⁴ Bununla beraber İtalyan Demokratik Psikiyatrinin önde gelen mimarlarından biri olan Giovanni Jervis şöyle demiştir:

Mayıs patlamasından (1968) neredeyse bir on yıl sonra İtalyan kamu psikiyatri desteğinin vaziyeti hiç parlak değildir; bir yandan “ileri” deneyimler çok az sayıdadır ve son on beş-yirmi yıldır süren daha başarılı İngiliz deneyimlerine kıyasla muhtemelen önemli hiçbir şey üretmeyecektir.

(Jervis 1977:30)

Jervis'in İngiliz deneyimlerinden kastı sadece Kingsley Hall ve Villa 21 değil, aynı zamanda Maxwell Jones'un psikoterapi topluluğudur. Unutulmalıdır ki İtalyanlar John Conolly'nin Hanwell Tımarhanesindeki kısıtlamasız çalışmalarına dek uzanan İngiliz geleneğinden etkilenmişlerdir. Ayrıca Jervis'in bu yazıyı 1978 parlamento hareketinden önce, psikiyatristlerin çalışmasının yasal zemini halen 1904 kanunu iken yazdığı da gözden kaçırılmamalıdır.

şeyler vardır. Kingsley Hall'ü öne çıkaran şey deli kadın ve deli adamın kendi bölgelerinde buluşabileceği, Akıl Bozukluğu ile bir tür samimi diyalogların kurulabileceği bir proje olarak tasarlanmış olmasıdır. Ara sıra gerçekleşebilse de böyle bir şeyin gerçekten yaşanabildiği muhtemelen tek projedir. Laing'in Kingsley Hall hakkında hiç yazmamış olmasından ötürü hayıflanmamız gerekir.

Kingsley Hall, binanın kira kontratı bittiğinde sona erdi. Bu geleneği sürdürmek için başka yerler kuruldu. Laing'in kişisel olarak bir ara vermeye ihtiyacı doğmuştu; son on yıl tüm bu aktivitelerin en sivri ucunda yer almıştı. Topluluk yavaşça dağılırken Laing bir yıllığına Seylan (bugün Sri Lanka) ve Hindistan'a doğru yola çıkmaya hazırlanıyordu. Sonradan ortaya çıktığı üzere, Laing'in ayrılması bir teorisyen ve radikal psikiyatri militanı olma kariyerini sona erdirmişti.

6. BÖLÜM

TEPKİ VE MİRAS

I

Laing'in muazzam bir şöhreti vardı. Görüşleri geniş bir kitleye yayıldı ve mümkün olan her düzeyde ele alındı. Kapitalist sistemin çöküşünü görecektir olan ve yüksek bir bilince sahip bir topluluğa gözcülük edecek çağdaş bir bilge olarak, bir modern zaman kâhini olarak alıntılındı. ¹ Laing'den büyük bir beklenti vardı. Halka açık dersleri hem İngiltere'de hem de çoğunluğu Amerika'da olmak üzere yurt dışında ancak ünlülerin başa çıkabileceği bir kitlenin ilgisini çekiyordu ².

Şöhretinin zirvesindeyken Gestalt, Karşılaşım grupları, transaksyonel analiz ve İlk Çılgılık gibi pek çok yeni terapi [yöntemi] rağbet görmeye başlamıştı ve bir anlığına Laing de bazıla-

¹ Laing ile şöhretinin tavan yaptığı dönemde yaptığımız röportajın başlığı "Freud ve Jung'un Ardından Şimdi Gelen R.D. Laing, Pop-Asi Deli Doktoru, Yogi, Filozof Kral, belki Aesculapius'un Son Reenkarnasyonu" idi (Mezan 1972).

² Bunlar açıkça Laing'in nefret ettiği para toplama turlarıydı (Mullan 1995:349).

rınca aynı devre içinde olarak görülmüştü. Fakat bu birliktelik tamamen yüzeyseldi ve uzun da sürmedi. Laing'in kendisi de hiçbir zaman bu kampanyaya ait olduğunu düşünmedi ve onu dikkatli bir şekilde okuma zahmetine katlanan herkes de Laing'in oraya ait olmadığını açıkça görebilirdi. Akıbetleri de birbirlerinden çok farklı oldu. "Ben iyiyim, sen iyisin"ci veya "bir birey oluş"çu yeni Amerikan terapileri kurumsal firmalara veya sistemin diğer görevlilerine satılabilecek metalar hâline geldi. Laing'in fikirleri asla ticarileşmeye açık olmadı.

Laing'in pozisyonu bazı "resmî" taraflarca da tanınırılık kazandı. 1973 yılında hakkında yazılan bir kitap (Friedenberg, 1973) "Modern Üstatlar" serisine dâhil edildi. İki ayrı kitap büyüklüğünde yorum bunu takip etti (Collier 1977 ve Howarth-Williams 1977). Diğer yorumların yanı sıra Laing'in çalışmaları üzerine bir deneme seçkisi daha yayınlandı (Boyers and Orril 1972). Bu, Laing'e yönelik geniş bir tepkinin parçasıydı ve yoğunluğu, meydana getirilme şekli olağanüstüydü. Kitap boyutundaki yorumlardan Collier ve Howarth-Williams'ın çalışması Laing'in işlerindeki zor boyutları, özellikle Sartre etkisini açıklamakta oldukça başarılıdır. Friedenberg, istifade etmek için gerçekten çok kısa ve kabataslaktır. Fakat burada, açıkça taraftar pozisyonunda olan yorumculardan gelen tepkilere odaklanacağız. Çoğu Laing'i aşırı derecede eleştirir ve bazıları en azından popüler algıda Laing ile benzer görülen veya onun çalışmalarına sempati duyduğu düşünülen kişilerden gelmiştir. Bunlardan biri Thomas Szasz'ın başlattığı bir saldırdır.

II

Anti-psikiyatri üzerine yapılan genel açıklamaların çoğunda Szasz'ın çalışması yeni alternatif yaklaşımların düşünülmesi için önemli olarak değerlendirilir ve sıklıkla da bu kamptan biri olarak görülürdü. Dikkatli okurlar Szasz ve Laing arasındaki önemli farklılıkları ayırt edebilecekler, fakat çoğu kişi ayırt edemez. Szasz kişisel olarak Laing

ile aralarındaki anlaşmazlıkları dile getirmeye gayret etmiştir. 1976'da *The New Review*'de "Anti-Psikiyatri: Yağmalanmış Bir Zihnin Paradigması" başlıklı bir makale yayınlamıştır. Szasz'ın Laing'i gördüğü konum açıkça siyasi bir konumdur ve makale düşünülmüş bir eleştiriden ziyade sert bir saldırıdır. Szasz bazı noktalarda Laing'in görüşlerine katılır, özellikle psikiyatri sistemi eleştirisinde ikilinin görüşleri örtüşür. Ama devamında bunun ortak düşmanı paylaşmaktan daha fazlası olmadığını ilave eder; Szasz kendini Churchill'in Stalin'e yakın olduğu kadar yakın hisseder. Bunun öylesine söylenen bir örnek olmadığı, kendisini Churchill ve Laing'i ise Stalin olarak gördüğünü açıkça söylemesinden anlaşılır:

Anti-psikiyatristler kendilerini sosyalist, Komünist ya da en azından anti-kapitalist ve kolektivist olarak ilan ederler. Komünistin fakiri zengine üstün kılmayı arzuladığı gibi anti-psikiyatristler de "deliyi" "akıllının" üstüne çıkarmayı arzular.

(Szasz 1976:2)

Görüldüğü üzere Szasz çok geniş kapsamlı bir kitleyi kınamıştır ve tartışma açıkça kabadır, açıklama boyunca devam eden anti-komünist tahkirden farksızdır. Kingsley Hall'de ikamet edenler "komün üyesi" (a.g.e.:8) ve Laing de "Yeni Solun 'yumuşak' karnının hatibi" (a.g.e.:4) olarak anılmıştır. Szasz'ın antikomünist duygularına saldıran alıntılarının çoğu, yazılarına çok sayıda "Molotof kokteyli" imgesi yerleştiren Cooper'dandır, esasında çok da farkları yoktur — Szasz'ın saldırıları kapitalizm karşıtı tüm eleştirileri kınadığı gibi Laing (ve diğer tüm antipsikiyatristler için) de geçerlidir. Aşağıdaki alıntı tartışmaların seviyesine ve üslubuna örnektir.

Anti-psikiyatristlerin buradaki görüşü, "az gelişmiş" bireylerin fakirliğini zenginliklerinin en başta Amerikalılar tarafından olmak üzere, ötekilerce çalınmasına bağlayan modern Marksist ve Komünistlerin kıskanç protestolarını da büyük bir inançla yansıtır. Eğer Amerikalı şirketler bakır madenlerini yağmalamasalardı Şilililer zengin olurdu.

Bu anti-kapitalist, sömürgecilik karşıtı bakış açısında zenginlikler insan müdahalesi olmaksızın doğal kaynaklardan doğar. İnsan müdahalesi yalnızca el koyar ve bozar. Çıkarılmamış bakırdan bir dağın üzerinde oturan Şilililer “zengin”dir. Bozulmamış benliğiyle baş başa bırakılan bir çocuk “aklı başında”dır. Her biri yağmalama yoluyla “kurban” olur. (a.g.e.:11)

Şili örneğinde oldukça sarsıcı bir yön vardır — demokratik yollarla seçilen sol-kanatlı Başkan Salvadore Allende’nin CIA destekli bir darbeye görevden alınıp öldürülmesi ve ardından General Pinochet’nin diktatörlüğünün kurulmasından kısa zaman sonra yazılmıştır. (Amerikalıların sahip olduğu bakır endüstrisinin millileştirilmesi, CIA’in Şili iç işlerine karışmasını tetikleyen olaylardan biriydi.) Sarsıcı fakat genel üslupla uyumlu. Szasz solu hakir görür, çünkü sol, çağımızın “uğrunda yaşayacak bir şeyi olmayan, olanları kıskanan ve ‘normal’ insanların yaşamlarına anlam veren her kurumu yok etmeyi isteyen” (a.g.e.:12) gençlerine hitap ediyordu. Bu “normal” insanların kim olduğu açıkça dillendirilmemiştir, fakat şunları takip eden kişiler olması muhtemeldir:

En basit ve en eski insani gerçekler, yani hayatın çetin ve trajik bir mücadele olması; “aklı başında olmak” dediğimiz, yani “şizofren olmayı” kastettiğimiz şey büyük ölçüde mükemmele ulaşma çabasıyla kazanılan liyakatle alakalıdır; şefkat ile, çatışmayla yüzleşerek güçlkle kazanılır; ve tevazu ile sabır ile, sessizlik ve çile ile elde edilir. (a.g.e.:12)

Bu keyifsiz Darwinci gerçeklik üzerinde düşünmek bile gerekmez.

Szasz’ın saldırılarının bir diğer kısmı Mary Barnes ile alakalıdır — Szasz’ın Freud’un meşhur “Kurt-adam” vakasından mülhem ifadesiyle “Laing’in kurt-kadını”. Szasz’a göre bu klasik psikiyatriyle aynı oyundur, çünkü Laing her ne kadar karşı çıksa da “şizofreniye” takıntılıdır.

Laing'in şizofreniye dair asıl pozisyonunun sadece Bleuler değil, aynı zamanda Freud'unkine de oldukça yakın olduğu iddiası Laing'in "Kurt-kadın"ı Mary Barnes ile güçlü bir şekilde desteklenmiştir. Benzerliklere bakınız: Freud'un kanepede meşhur bir hastasını psikanalizden geçirmesi gibi Laing de Kingsley Hall'de delilik yolunda rehberlik etti. Kurt-adamın "nevrozları" olduğu gibi ki bu psikanalizde kutsal bir semboldür — Mary Barnes'ın da "psikozu" vardır, yani psikiyatri ve anti-psikiyatrinin kutsal sembolü. Ve son olarak Freud'un ünlü hastası ve hasta hakkındaki efsanelerin Freud'u nevrotiklerin fevkalade şifacısı olarak doğrulaması gibi Laing'in ünlü hastası ve hastanın efsaneleri ve diğer hastalar Laing'i psikotiklerin fevkalade şifacısı olarak doğrular.

(a.g.e:9)

Birincil kaynaklardan bildiğimiz üzere, yani Mary Barnes'ın kitabına göre o, Laing'in değil Joseph Berke'un hastasıydı fakat bu gerçek Szasz'ı iddiasından vazgeçirmez. Benzer olgular zincirine bağlı olduğundan ötürü –Freud ve Kurt adam, Laing ve Mary Barnes– daha iddialı bir şekilde karşımıza çıkar. Ne var ki Mary Barnes'ın Laing'in hastası olmadığı Szasz'a gösterilse dahi, o iddialarını sürdürmeye devam ederdi. Yine Laing'i sorumlu tutardı, çünkü Laing, Kingsley Hall'ün ana kahramanıydı ve Szasz'ın nefret ettiği "özgünlük kültü"nün sorumlusuydu. Ne olursa olsun Szasz, Mary Barnes vakasının radikalliğinin sahte olduğunu savunur. Deliliğe "yolculuk" ile hastanede "tedavi" arasındaki tek fark şudur ki, "tımarhanelere rehberlik eden metaforlar tıbbidir, Laingci metaforlar ise Alpinistiktir" [?!] (a.g.e:10).

En kötüsü de Kingsley Hall'ün sakinlerinin "cebren veya hile ile" Refah Devleti'nden fon aldıkları için vergi mükelleflerince desteklenmesidir. "Laing diliyle İngiliz vergi mükelleflerini insanları delirten bir toplumu kınarken eliyle mükelleflerin ceplerinden aşırıyor" (a.g.e:3). Bir diğer renkli anolojide Szasz, "İngiliz vergi mükelleflerinin güçlkle kazandıkları paralarının bu şekilde harcanmasını isteyip istemedikleri hususunda Amerikalı

vergi mükelleflerinin Vietnam savaşı için ödeme yapmalarında sahip olduklarından daha fazla oyları yoktur” (a.g.e.:3).

Szasz’ı psikiyatri sistemini eleştirmekle eşleştirenler için bu öfkeli saldırılar şok edicidir. Ancak Szasz’ın eserleri dikkatli bir şekilde okunduğunda Laing düşmanlığının meşhur kariyerinin en başından beri ortaya koyduklarıyla tutarlı olduğu görülecektir.

Szasz’ın *Akıl Hastalığı Efsanesi* ve *Deliliğin İmalatı* ve diğer yayınları mevcut psikiyatri uygulamasına karşı tutumunun uzlaşmazlığı hususunda haklı bir ün elde etmiştir. “Kurumsal psikiyatri” akıl hastalığı kavramını icat eden bir sistemdir. Toplumun şu ya da bu nedenden ötürü istemediklerini tıp kisvesi altında hapsedmek için icat etmiştir. Bu aşamada Szasz’ın çalışması tuhaf bir şekilde yararlıdır. İddia basitti, neredeyse aşırı basitleştirilmişti ama tutarlılıkla yüze vuruldu ve titizlikle belgelendi³. Szasz’ın eserlerini okuyan biri psikiyatri kurumunun baskıcı yanından şüphe edemezdi. Bununla birlikte Szasz daha da ileri gider. Devletin veya herhangi bir kolektif organizasyonun akıl sağlığı problemlerinde bir rolü olduğunu kabul etmez. Akıl hastası olarak adlandırılan kişilerin toplumun bizden beklediği rolleri oynamaya yetersizlik olan “yaşam sorunları”ndan mustarip olduklarını ileri sürer. Akıl hastalarına hukuki gözetim açısından yaklaşan “kurumsal psikiyatri” yerine “sözleşmeli (contractual) psikiyatri”yi savunur. Bundan kastı, “yaşam problemlerinden” mustarip olanların Devlet müdahalesi olmaksızın kendi uygun gördükleri yardımı alabilmeleri için yasal olarak yetkilendirilmesidir.

İlk bakışta mantıklı görünse de bu bağlamda iki noktanın aydınlatılması gerekir. İlki, sözleşme yapabilecek bir durumda olmayanların (reşit olmayanlar, yaşlılar, ağır psikotikler) durumudur. İkincisi, Szasz’ın devlet karşıtı harekâtı, ihtiyaç sahiplerine yanıt verirken topluluğun veya devletin “bakım” ile harekete geçebileceği fikrine tek başına düşman olan liberter sağ kanattan yürütülmesi-

³ Diğer eserlerinin yanı sıra Szasz’ın psikiyatrik suiistimalleri (hem gerçek hem edebi) derlediği *Delilik Çağı* (Szasz 1974) özellikle yararlıdır.

dir. Böyle bir tutum yalnızca bağımlılığı tetikler ve ayaktakımını besler. Szasz'ın vurgusunu tekrar edersek, "En basit ve en eski insani gerçekler hayatın çetin ve trajik bir mücadele olduğudur". Ödül kabiliyetli, sabırlı, mütevazı, sessiz olan ve eziyet çekmeyi kabul edenlerindir. Küskün, kıskanç solculara veya serbest piyasa toplumunun amansız özgürlüğüne katkı sağlamayanlara burada yer yoktur.

Tüm bunları hatırdı tutarak Szasz'ın akıl hastanelerini⁴ ortadan kaldırma kampanyasının psikiyatrik sistemin insanlık dışılığına karşı diğer protestolarla aynı yere konulamayacağını da söylemek gerekir. Daha yüce bir hukuk olan piyasa hukuku adına Kuruluş karşıtıdır. Bundan dolayı Szasz akıl hastalığına karşı tüm kolektif yanıt formlarını bertaraf etmek ister. Özellikle yeni bir şey yoktur. 1961 yılında zamanın Sağlık Bakanı Enoch Powell tüm akıl hastanelerini kapatmayı ve toplum bakım sistemi kurmayı tasavvur etmişti. "Toplum bakımı" kavramının sözde hizmetten başka bir şey olmadığı ortaya çıkmakta olsa da bu, Muhafazakâr Parti'nin politikası olmaya devam etmişti. Hastaneleri kapatmak ve toplumun akıl hastalığına bakışıyla gerçekten mücadele etmek birbirinden farklı meselelerdir. Örneğin, sağcı serbest piyasacı maliyet tasarrufu programları ile İtalyan deneyimi arasındaki fark budur.⁵

III

Laing, ideolojik spektrumun sol ucundan da saldırıya uğramıştır. 1971 yılında Peter Sedgwick'in "R.D. Laing: Benlik, Semptom ve Toplum" başlıklı makalesini de içeren *Laing ve Anti-Psikiyatrinin* yeni cildi yayınlanmıştır. Katkıda Bulunanlar Üzerine Notlar'da Sedgwick pozisyonunu "liberter Marksist (Enternasyonal Sosyalist)"

⁴ Szasz, Akıl Hastanesine Mecburi Yatışların Ortadan Kaldırılması için American Association'ı kurmuştur.

⁵ Tüm gelişmeleri destekleyen Komünist Parti etkisinin azalmasının ardından Demokratik Psikiyatrinin zirvesinden bu yana İtalyadaki vaziyet değişmiştir, programın bir kısmı sağ kanat ideoloji tarafından gasp edilmiştir.

(Boyers ve Orrill 1972:10) olarak tanımlar ve aslına bakıldığında da tüm entelektüel kariyeri Laing'e yaklaştığı bu tanımla uyumludur.

Sedgwick, Laing'in çalışmalarına oldukça kapsamlı bir bakış sunar. *Bölünmüş Benlik*ten etkilenmiştir, kendi ifadesiyle "en zor felsefelerden biri [varoluşçuluk], en zor zihinsel durumlardan birine dayandırıldı ve şaşırtıcı bir şekilde ikisini de açıklığa kavuşturmaya yardımcı oldu" (Sedgwick 1972:13). Laing'in ilk kitabını ayırt eden bir diğer neden içinde hiç mistisizm olmaması, psikotiklerin duyular-üstü dünyanın kâhini olduğuna dair hiçbir şey içermemesidir. Sedgwick aynı zamanda *Bölünmüş Benlik*'te şizofreninin Laing'in sonraki yazılarında olduğu gibi iletişim örüntülerindeki bozulmalara değil, bireye atfedilecek bir sendrom olarak görüldüğüne de vurgu yapar ve bunun doğru olduğunu düşünür. Sedgwick bu noktadan sonra Laing'in çalışmalarının kötüleştiğini düşünür. Sedgwick, Laing'in insan iletişiminin yeni teorilerini inceleyen araştırmacılarının çalışmalarını özellikle sert bir şekilde eleştirdiği teorileri üzerinde, Sartre ve Bateson'ın benzeşen etkilerini analiz etmiştir. Sedgwick, Laing'in aileye dair görüşlerini pek değerlendirmez ve *Sanity, Madness and the Family* de pek çok hata bulur. Başlıca itirazı kitabın amacının şizofrence deneyimi aile bağlamı içinde anlaşılır kılmak olmasına rağmen Laing ve Esterson'ın amaçlarına asıl şizofreni semptomlarını kenara koyarak ulaşmaya çalışmış olmalarıdır. Kitapta hiç kelime salatası olmaması ve tüm konuşmaların mükemmel bir şekilde tutarlı olmasını bilhassa bu duruma örnek olarak görürler. Sedgwick devamında vakaları okuduktan sonra bu sözde şizofren kadınların asıl sorunlarının ne olduğu hakkında kafamızın karıştığını söyleyecek denli ileri gider. Hiç şüphesiz bu abartıdır.

Fakat bu eleştiriler Sedgwick'in Laing'in mistik eğilimleri ve şizofrenlerin "tekliğin kadim noktasına doğru tek başına yola çıkmış" (a.g.e:38) oldukları fikri hakkında söylediklerinin yanında hafif kalır. Sedgwick'e göre bu tehlikeli bir saçmalaktır ve ciddi bir iş olan ruhsal sıkıntıları ele almaktan sapmaktır.

Bu eleştiriler bir yana Sedgwick, Laing'in mistisizminin çok derinlere inmediğini ve teorilerinin saptığı birkaç çıkmaz sokağa rağmen çalışmasının ana hatlarıyla geliştirilebileceği sonucuna varır.

Ana akım psikiyatri teorisi ve terapisi Laing'e ve sosyal tıptaki benzer öncü akımlara borçludur zira ister biyokimyasal ister çevresel olsun hiçbir rakip yaklaşım karşılaştırılabilir bir dinamiğe veya momentuma sahip değildir. Laing'in şizofreni teorileri, içinde yer aldıkları seçkin kültürel ve felsefi aygıtlarca kamuoyunda güçlü bir şekilde desteklenmiştir: Onun popülaritesi doktorlar, doğa bilimciler ve hatta sosyal bilimcilerin geleneksel olarak göz ardı ettiği türde hayati meseleleri gündeme getiren destekleyici fikirlerin zamansızlığı ile birlikte sürmeye devam etti.

(a.g.e.:45)

Sedgwick'in makalesini bitirdiği sırada Laing de akademik izni için Doğuya gider. İstikamet olarak Seylan'ı, baskıcı bir rejimle idare edilen bir ülkeyi seçmiş olması Sedgwick'i çok şaşırtır, öyle ki makalesine dipnot eklemiştir. "Geri çekilmek her zaman ihanet değildir: Fakat bu durumda ihanet değil de nedir?" (a.g.e.:46) der ve devam eder "İngiliz varoluşçu-psikanalitik okulda ilerlemeci olan ne varsa şimdi daha sıkı bağlılığa sahip insanlarca ele alınmalı, geliştirilmeli ve çok daha güçlü bir ideolojiye yükseltilmelidir" (a.g.e.:46).

Sedgwick on yıl sonra *Psycho Politics*'i yayınlar (Sedgwick 1982). Laing'in çalışmaları üzerindeki analizi burada genişletilir ve daha geniş bir bağlamda ele alınır. Sedgwick, Laing'in yanı sıra anti-psikiyatri hareketiyle özdeşleştirilen diğer üç ismi de mercek altına alır — Erving Goffman, Michel Foucault ve Thomas Szasz. Her biri ağır eleştirilere tutulur. Fakat bu yorumlara geçmeden önce Sedgwick açılış öncüllerini ortaya koyar. Tüm anti-psikiyatri kuramcılarının fiziksel ve ruhsal hastalık arasında açık bir farklılık olduğunu kabul ettiğine dikkat çeker. Akıl hastalıklarına ilişkin tutarlı bir anlayışın ancak ve ancak hastalığın toplumda

ne anlama geldiğinin incelenmesi suretiyle elde edilebileceğini söyler. “Nesnel” fiziksel hastalık ile “göreceli” akıl hastalığı arasında *a priori* bir ayrım olduğunu varsaymak yerine bu incelemeyi yaptığımızda ikisinin aynı zeminde olduğunu göreceğimizi iddia eder. Sedgwick’in bu ifadelerle akıl hastalığını tıp alanına geri getirmeyi amaçlamadığının ya da modern Batı toplumunda gelişen tıbbı dâhil etmeyi hedeflemediğinin altını çizmek gerekir; onun iddiası *tüm* hastalıkların bir tür sapma olduğu ve bu anlamda akıl hastalığının da diğerlerinden farklı olmadığıdır. Sedgwick bu tartışma boyunca çeşitli önemli meseleleri gündeme getirmiştir fakat analizleri tamamlanmamıştır, öyle ki vardığı sonuçların bazıları yanıltıcıdır. Müzakeresinin hiçbir noktasında fiziksel ve ruhsal bir hastalık *deneyimi* arasındaki farklılıklar incelenmemiştir. Örneğin zatürreye yakalanmak ve sinir krizi geçirmek arasında çok farklı yanıtlar doğuracak denli ayrım olabilir ve gerçekten de vardır.⁶ Yine de Sedgwick’in, Szasz ve Goffman’ın analizlerinin merkezinde yer alan (Laing ve Foucault değil) fiziksel ve ruhsal hastalıkların farklılıklarının basite indirgenmiş olduğuna dikkat çekmekte haklılık payı vardır. Ayrıca geniş anlamda hastalık kavramını incelememiz gerektiğini hatırlatması da mühimdir.

Anti-psikiyatrinin başlıca kuramcıları takip eden bölümlerde eksiklikleri nedeniyle kıyasıya eleştirilmiştir. Goffman’ın fiziksel ve ruhsal hastalık ayrımını takip eden “organizma” ve “birey” ayrımı reddedilmiştir. Aynı zamanda mikro ve makro sosyal yapıları karmaşıklaştıran “total kurum” anlayışı nedeniyle de eleştirilmiştir. Thomas Szasz, sözleşmeli psikiyatri kavramı Herbert Spencer’in Darwinci sosyolojisiyle rahatsız edici benzerlikler taşıyan ve Ronald Reagan ile Margaret Thatcher’in serbest piyasa ideolojisi ile yan yana olan sağcı bir liberter olarak lanse edilir. Michel Foucault, anti-psikiyatrinin “Akıl dışı ile diyalog” görüşünü romantikleştirdiği ve tarihsel gerçekleri çarpıttığı için fırçalanır.

⁶ Bu duruma Treacher ve Brauch tarafından *Critical Psychiatry*’de işaret edilmiştir (Treacher and Baruch 1981:147).

En geniş yer –iki bölüm– Laing’e ayrılmıştır. Laing’in Seylan sonrası kariyeri Sedgwick için o denli büyük bir hayal kırıklığıdır ki Laing’in önceki çalışmaları için de artık olumlu düşünememektedir. Artık Laingci projede affettirici hiçbir nokta yoktur. İlk bölüm 1971 makalesinin iki düzenlemeyle yeniden yayımlanmış hâlidir. İlk değişiklik başlıktadır –bundan sonra “Radikal Seyahat” olarak anılır– ve ikincisi ise tüm olumlu yorumların çıkarılmasıdır (ki bu, çalışmayı yeniden değerlendirmekten farklıdır). İkinci bölüm Laing’in Seylan sonrası dönemine odaklanır. Tablo oldukça depresiftir: Laing’in çöküşü basit bir şekilde çok fazladır. Laing’in Leboyer doğum düşüncesiyle ilgilenmesine dair de bir kısım vardır. Laing’in attığı tüm geri adımlarına da yer verilmiştir — kendini anti-psikiyatrist değil psikiyatrist olarak görmüştür; radikal solla birlikte hareket etmemiştir. Son olarak Sedgwick Kingsley Hall deneyimlerinin sonuçlarını değerlendirir ve psikozdan yaratıcı bir şekilde çıkma ihtimalinin şüpheli olduğu sonucuna varır: “uygulama yılları boyunca kanıt birikmemiş, teori git gide sonuçsuzluğa yaklaşmıştır” (Sedgwick 1982:119).

Philadelphia Association’ın diğer topluluklarının aktivitelerine gelindiğinde Sedgwick, benzer oluşumlardan farklı bir şey yapmadıklarını düşünmüştür — psikiyatrik hastaları iyileştirmek yerine onlar için barınak ayarlamışlardır.

Sedgwick anti-psikiyatriyi acımasızca kınar. Hareketin hatalarını ararken altına bakmadık taş bırakmaz. Gözlemlerinin çoğu önemlidir, özellikle Szasz tarafından tasavvur edilen liberter serbest Pazar analizleri önemlidir; özgürlük söylemlerinde her zaman Darwinci topluma dönme arzusunun gizlendiğini topluma hatırlatma gereği daima vardır. Tüm eleştiriler yerinde olsa da üslupla ilgili rahatsız edici şeyler vardır — küçümseme, hafife alma, alay etme ve kaba bir üslupla reddetme. Her şeye rağmen, bazılarının ideolojisi kabul edilebilir olmasa dahi bu düşünürlerin toplumu psikiyatrinin sorunlarına karşı harekete geçirmede büyük desteği olmuştur. (Muhtemelen tüm anti-psikiyatristler Szasz’ın siyasi görüşlerinin farkındadır ve bu onun çalışmalarına

borçlu olduklarını kabul etmelerini engellemedi ki olasılıkla bu Szasz'ın canını sıkımtı).

Fakat Sedgwick'in kınayışına neden olan şey sadece ideolojik kaygılar değildir. Kitabında da açık yüreklilikle değindiği kişisel bir nedenden ötürü (onu evlat edinen annesi kronik şizofrenler için olan bir koğuştaki korkunç bir şekilde yaşamını yitirmişti), kronik şizofrenlerin sorununa değinmeyen hiçbir kuramı ya da uygulamayı kabul etmeyecektir. Ve elbette bu bakış açısıyla “sözleşmeli psikiyatri” “akıl dışı ile diyalog” veya “psikotik yolculuk” düşünceleri en iyi ifadeyle saçmalaktır. Sedgwick, ideolojik yakınlığı ne olursa olsun kendi başlarının çaresine bakamayanların bakımı meselesini doğrudan ele almayan bir psikiyatri pratiğinin yetersiz olduğunu söylemekte haklıdır. Sedgwick, psikiyatrinin nihayetinde toplumun kapsamlı bir yanıtı olması gerektiğinde ısrar etmekte de haklıdır. Fakat argümanları sıklıkla problemi, zihinsel engellilerle ilgilenmek sorusuna indirger, bu insanların nasıl kronik engelli olduklarını hiç incelemeyiz. Sedgwick'in bu incelemeye kalkışmasına başlangıçtaki öncülü –akıl hastalığı ve fiziksel hastalık arasında yapısal bir farklılık yoktur– engel olur. Bu şekilde bir inceleme muhtemelen “anti-psikiyatrik” cephenin bazı argümanlarını kabul etmeyi gerektirecektir.

Sedgwick yalnızca olumsuz eleştirilerde takılıp kalmamıştır, mevcut psikiyatride bir alternatif de getirmiştir. Bununla birlikte seçtiği model olumlu anlamda tuhaftır, en azından onun deyimine göre. Sedgwick, Belçika'nın Geel köyünde orta çağ zamanlarından beri, daha net olarak 1250'de başlayan ve süregelen, Kropotkin'den ilham alan bir deneyimi seçmiştir. Geel en başından beri akıl hastaları için kutsal merkez ve iskân yeri olarak işlemiştir. Akıl hastasını toplum içine kabul etme geleneği günümüze kadar sürmüştür. Modern versiyonunda şiddet eğilimli ve zor vakalar hariç merkeze gönderilenler tıp otoritelerinin gözetimi altındadır. Kişi kabul edildikten sonra bir eve girer ve büyük olasılıkla yaşamının sonuna kadar orada kalır. Kulağa mükemmel

gelmekte, fakat Sedgwick'in tanımı bu örneğin ideal toplum bakımını olduğuna şüphe düşüren bir iki ayrıntı içermektedir.

Ev sahipliği yapan pansiyonların hizmet bedelinin kamu kaynaklarından ödenmesi elbette aile bakımı pansiyon sistemi için olmazsa olmazdır. Bir dereceye kadar tarımda ve ev içinde ucuz iş gücü olarak sömürülmek bir yana (elbette aile üyelerinin böyle işlere katılımını kontrol etmek son derece güçtür), hastalar ev sahiplerine bençillik ya da diğerkâmlık atfetmeyi aşan bir ruh içinde Geel'de bakıma alınmaktadır.

(Sedgwick 1982:255)

Belki de. Ancak toplum bakımına alınanlara dayatılan diğer şartları öğrendiğimizde gerçekten endişe etmeye başlıyoruz.

Cinsel temas sıkı bir şekilde yasaktır. Bu ve şehir içinde eşlikçi olmadan gezinmenin geniş kapsamlı bir şekilde sınırlandırılması (hastaların 2/3'ünü etkiler), hastaların hareket özgürlüğü üzerindeki resmî bürokratik düzenlemeleri oluşturur.

(a.g.e:254)

Cinsel temas yasağı ve sanal ev hapsinin tıp otoritelerince zaten tehlikeli veya zor olarak görülenler için değil, bir an olsun düşünmeksizin “bütün” kapsamında tanımlanmış olması insanın aklını karıştırır. Yapılabilecek tek şey Sedgwick'in bir noktada Laing için söylediğini tekrar etmektir — “Bu pasajın ne denli kör olduğu inanılmazdır” (a.g.e.:87). Sedgwick kendinden, “savaş sonrası Yeni Sol'un en baştaki ve en güncel mücadeleleri içinde eğitilen devrimci sosyalist yazar ve öğretmen” (a.g.e.:243) olarak bahseder, fakat görülüyor ki böylesi bir ideolojik saflık makul bir analizi garanti etmez.

Sedgwick'in Goffman, Szasz, Foucault ve Laing'i kınamak için harcadığı enerjiyi, kitabında çok iyi bildiği görülen İtalyan modelinin ne teorik ne asıl pratiklerini eleştirmek için kullanmaması daha da gariptir. Garip olmasının nedeni en azından ilk bakışta İtalyan-

ların Sedgwick'in gerekliliklerinin birçoğunu karşılıyor olmasıdır — yüksek seviyede siyasi farkındalıkları vardı, çalışmalarına tüm toplumu dâhil etmişlerdi ve gerektiği yerde sahici bakım yapısı kurmalarına engel olacak bir şey yoktu. Fakat bu, Sedgwick'in bazı anti-psikiyatri ideolojisini düşündüklerine katmasını gerektirirdi ve görünen o ki kendini bu konuma asla sokmazdı.

IV

Sol saflardan gelen tek eleştiri Peter Sedgwick değildi. Laing'in çalışmalarına yöneltilen bir diğer sert bakış Herbert Marcuse ve Frankfurt Okuluyla yakın ilişkili olan tarihçi Russel Jacoby'den gelmiştir. 1975 yılında yayımlanan *Belleğini Yitiren Toplum. Adler'den Laing'e Konformist Psikolojinin Eleştirisi* kitabında Jacoby psikanalitik yönelimli teoriler — “Yeni Freudcular” ile “Post-Freudcular”ı gözden geçirmiştir. Laing ikinci kategoriye dâhil edilmiştir. Bu tercih bir dereceye kadar gerekçelendirilmiştir. Laing psikanalist eğitimi almıştır ve erken çalışmalarında, çoğunlukla *Bölünmüş Benlik*'te, psikanalist düşünceden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bir diğer düzeyde bakıldığında Laing'i bu silsileye yerleştirmenin bir mantığı yoktur, zira çalışmasının çıktıları bütünüyle farklıdır. Evet, Laing psikanalize uğramıştır fakat oradan çok farklı bir yere gitmiştir. Bu durum Laing'i çok saygı duymadığı diğer Amerikan psikoterapist ve yazarlarla da, örneğin Abraham Maslow ve Carl Rogers ile aynı çatı altına koyar⁷. Bununla birlikte Jacoby siyasi yönü olmayan liberal hümanistler ile Laing gibi daha ziyade siyasi düşünürler arasındaki farkın ayırdındadır. Bu eleştirinin bir diğer talihsiz yönü sanki aynı şekilde konuşmuşlar gibi Laing'in Cooper ile beraber ele alınmasıdır. Bu durum burada ciddi bir yorumlama hatasına yol açmaz fakat bu seviyede bir yorumun, zaman zaman benzerlik gösterebilir de bağımsız olan iki düşünürü birleştirmemesi gerekir.

Laing yazılarında onlara hiç değinmemiştir ve ileride yapılan bir mülakatında onları eleştirmiştir (Mullan 1995: 209-212).

Kitap boyunca görülen ve Laing'e katı bir tutum uygulayan tema yeni Post-Freudcu ve Post-Marksist kuramcılarının revizyonlarının, orijinal teorilerin asıl gücü olan sert yanı zayıflatmakta olmasıdır. Bu zayıflatma, yeni gelişmelerin "insanileştirme" eğilimleriyle meydana gelir. Freud'un çalışmalarının yeniden yapımlarında, özellikle Amerikan versiyonlarında kişilerarası boyut teoriye dâhil edilmiştir; bu sayede teori daha "sağduyulu" olsa da radikalliği azalmıştır. Laing'in durumunda Feuerbach'ın Ben-Sen felsefesine tutunması vurgulanan noktadır. Marx, Feuerbach'ı sosyal gerçekliği zamansız insan etkileşimine indirgendiği için eleştirmiştir ve Jacoby bu eleştirinin Laing için de aynı şekilde geçerli olduğunu ifade eder.

Yüzey ve esas arasındaki karışıklık Laing ve Cooper'ı temel burjuva hatasını işlemeye götürür: Tek bir tarihsel döneme ait bir fenomeni hatalı bir şekilde evrensel ve değişmez olarak ele alırlar. Özetle, geç dönem burjuva toplumunda süren insan ilişkilerini kendi başına insan ilişkisi olarak görürler. Laing "insanlar sürekli olarak ötekileri ve ötekilerin kendileri hakkında ne düşündüklerini ve dahi ötekilerin ötekiler hakkında ne düşündüklerini düşündüğünü düşünürler..." derken şu önemli şartı eklemeyi ihmal eder: Tüm insanlar değil, büyülenmiş ve sakatlanmış insanlar. "İnsanoğlu" ilki başarısız olduğunda ikincil ve üçüncül onayı ararlar; ve ilki de onu yürüten ego başarısız olduğunda başarısız olur. Kendi kırılğanlığından korkan ego hiçbir zaman veremeyeceği ve alamayacağı daimî bir onay arar. İnsan ilişkilerinin mantığı paranoyak mantığa yaklaşır: Her kıyı köşede tehlike vardır.

(Jacoby 1975:144)

Jacoby, Laing'in kişilerarası kimlik kuramının bir aciz kimlik kuramı olduğunu iddia eder.

Feuerbach'da eksik olan şey Laing ve Cooper'da da eksiktir... Feuerbach'da nesneleşme veya pratiğe dökme eksik olduğu için teorisi tüm hümanizmine, Ben/Sen'ine karşın etkisizdir. Dünyayı sosyal bir çevre olarak, insan pratiğinin katılaşması olarak kavramaz. Laing ve Cooper da

bu hatayı Feuerbach ile paylaşır; görünümüne boyun eğerler: İzlemenin, gözlemenin ve izlenmenin hareketsizliği.

(a.g.e.:147)

Jacoby'nin gündeme getirdiği, kaynağını Freud okumalarından alan bir diğer nokta teori ve terapi ilişkisidir. Jacoby bu ikisi arasında net bir ayrım yapmasından ve bunu da tutarlı bir şekilde sürdürmesinden ötürü Freud'u takdir eder. Jacoby bunun önemli olduğunu düşünür ve aynı şekilde "radikal terapi diye bir aktivite yoktur — sadece terapi ve radikal politika vardır" (a.g.e.:139). Jacoby bu karışıklığın Laing'in düşüncesinde nasıl zuhur ettiğini göstermez fakat muhtemelen Kingsley Hall'deki aktiviteleri kasetmektedir. Terapi ve politika arasındaki bu ayrım dikkat çekicidir, belki biraz fazla sığ olsa da ve terapiyi içinde görüldüğü daha geniş bağlamdan ayırarak saf nesnel bir varlığa hitap ettiği fikrini doğursa da akılda tutmaya değerdir.

Jacoby'nin yorumları kısa fakat faydalıdır. En kıymetli yönü, Laing'in sosyal pratik anlayışının kısıtlılığını göstermesidir.

V

Görüldüğü gibi Laing hem sağdan hem de soldan sert eleştirilere hedef olmuştur. Bir diğer saldırı feministlerden gelmiştir. Bu tepki şaşırtmıştır zira Laing kadınların davasına yardımcı bir şey yazmamış olsa da kadınları gücendirecek bir şey de yazmamıştır. Edebiyat ve kadın çalışmalarında uzman olan ve kitabı *The Female Malady. Women, Madness and English Culture, 1830-1980*'de psikiyatri alanına giren Elaine Showalter'a göre durum böyle değildir. Kitabın "psikiyatrinin feminist tarihi ve bir kadın hastalığı olarak deliliğin kültürel tarihi" (Showalter 1987:59 olması amaçlanmıştır ve alt başlığın da işaret ettiği gibi İngiltere'de meydana gelen gelişmelere odaklanmaktadır. Kitabın ana iddiası "delilik" ve "feminenliğin" erkek normlarına göre, erkek egemen bir alan sayesinde tanımlanmış olduğudur. Showalter, gerekçesini de göstererek Foucault'dan baş-

layarak radikal delilik tarihçilerinin bu boyutu analizlerinde ihmal ettiklerini söylemektedir. Bu argümana psikiyatrik suiistimal anlatımlarında baskılanmış dehalar olarak işaret edilenlerin her zaman erkekler olduğu (Van Gogh, Hölderlin, Nietzsche, Artaud vd.) ama kadınların hiç olmadığı eklenebilir. Showalter dengeyi yeniden tesis etmeyi amaçlar.

İngiliz psikiyatrisinin dört anahtar isminin karakterleri mercek altına alınır — Hanwell Tımarhanesindeki kısıtlamasız çalışmasıyla ünlenen Viktoryacı John Conolly; Maudsley Hastanesinin kurucusu, Darwinci psikiyatrinin temsilcisi (Showalter bu terimi Vieda Skultans’tan almıştır (Skultans 1975)) Henry Maudsley; Birinci Dünya Savaşında aktif olan, Freud teorisini İngiltere’ye getiren ilk kişilerden olan ve en çok bilinen çalışması Siegfried Sassoon ile yaptığı terapi çalışması olan W.H.R. Rivers; son olarak R.D. Laing. Kitaptaki son bölüm olan Laing bölümünün sonunda Showalter, “onun delilik analizinin aile içinde bir kadın stratejisi olmasının önemini kabul etmeksizin” Laing hakkında yazmanın imkânsız olduğunu ifade eder. “Tüm bir kadın nesli için Laing’in çalışmasının başka yerde çok az sosyal destek bulan önemli bir destekleme” (a.g.e.:246) olduğunu kabul etmek gereklidir. Bununla beraber Showalter’ın yazısında böyle bir kabul bulunmaz. Gerçekte, “hareketin” tehlikeli bir şekilde kadın hastalarını sömürmeye yaklaştığını söyler. Bu noktada “Kingsley Hall grubunun politik olarak en radikal kişisi” (a.g.e.:247) olarak tanımladığı David Cooper’dan alıntı yapar (Cooper Kingslet Hall projesine dahil olmamıştı, Villa 21 projesi zamanında vardı). Alıntı, orgazmın iyileştirici özelliklerine inanan Reich düşüncesinin kısıkcındayken yazdığı kitabı *The Grammar of Living* den gelir. Bu kitapta hastalarıyla “yatak terapisi”nin değerinden bahseder ve “orgazmik olmayan bir kişiliği” “küçük göz sapmalarından ve hiçbir zaman düzgün bir şekilde tamamlanmadığı için söylenen kişiyle bağlantı kuramayan cümlelerden” (a.g.e.:247) tespit edeceğini iddia eder. Bu görüşler cinsiyetçi ve saldırgandır fakat

Laing'e ait değildir ve o, bunlardan sorumlu tutulamaz. Bununla birlikte yukarıda alıntılanan birkaç övgünün hemen ardından bu alıntı ve Cooper'ın görüşlerine dair birkaç diğer yorum gelir ve Laing'in çalışmalarına dair olan bölüm sona erer.

Fakat en kötüsü bu değildir. Showalter en büyük iddialarını ciddi yanlış anlamalar etrafında inşa eder. Erkek psikiyatristlerin güçlerini kadın hastalara dayandığı düşüncesine sıkı sıkıya bağlı kalarak Mary Barnes'ı "Laing'in tamamlanmış tek vaka çalışması" (a.g.e.:232) olarak sunar; bu iddianın yanlış olduğu Laing'in yazılarına ve Mary Barnes'ın kitabına kısaca göz atmakla görülebilir. Laing, Mary Barnes ile bir yıl aynı toplulukta yaşamıştır ve etkisi muazzamdır fakat en az dört diğer terapist Laing'e kıyasla Mary Barnes ile daha fazla iştiğal etmiştir — birincil terapist Joseph Berke; Kingsley Hall'ün açılmasını beklerken bir yıl boyunca terapistliğini yapan Aaron Esterson; topluluğa sonradan katılan ve Barnes ile önemli miktarda çalışan Noel Cobb ve Paul Zeal. Bu bilgi için ayrıca bir araştırma ya da içeriden bilgi edinmeye gerek yoktur; hepsi Mary Barnes'ın kitabında mevcuttur. Bu bir anlam ifade etmez. Showalter tezine sarılmıştır ve referans vermeksizin Laing'in "Mary Barnes ile çok sayıda tartışmasına" (a.g.e.:235) atıfta bulunur veya nasıl olduğunu açıklamaksızın "Mary Barnes'ın 'iyileşmesinin' çoğunu Laing'in gerçekleştirdi" gini (a.g.e.:235) söyler. Referans yoktur, çünkü bulamaz. Laing'in Mary Barnes'tan bahsettiği tek yer, Barnes ünlü olmadan çok önce yazdığı az bilinen makalesi "Metanoia: Some Experiences at Kingsley Hall" (Laing 1968)'dür. Showalter bu kitaba ne değinir ne de bibliyografyada bahseder (makalenin daha sonra içinde yayımlandığı kitap bibliyografyada yer allığı için okuduğu varsayılır). Fakat Showalter'ın referansa ihtiyacı yoktur. Önceden bilmenin vereceği bir eminlikle yolunda devam eder.

Mary Barnes'ın yolculuğunun Laing'in beklentisine uymadığından şüphe ediyorum. İskoçya'daki dağturmanma deneyiminin tehlikeli coşkusunu yeniden yaşamak ve bir diğer kâşife karanlığın kalbinde veya

Everest'in tepesinde, beş gün içeri beş gün dışarı, liderlik eden erkeksi doktor rahip olmak başka bir şeydir. Üç yılı alt bezi değiştirerek, şişe vererek ve genellikle gürültülü, kıskanç, kokulu orta yaşlı kadınların arkasını temizleyerek geçirmek oldukça başka bir şeydir. Laing'in kahramanca fantezilerini üzerine bina ettiği şizofrenik yolculuk imgesi bir erkek keşif ve fetih macerasıdır — Mary Barnes'ın deneyimine neredeyse hiç benzemez. Psikik yolculukta anneyi oynama zorunluluğuyla yüzleşen Laing'in hevesini kaybetmiş olduğu görünüyör.

(a.g.e.:235-236)

Çizilen Laing portresi üstü kapalı laflar karışımıdır, kontrolsüz bir önyargı ve gerçeklerin çarpıtılmasıdır. Showalter'ın Laing portresi çizerken çoğunlukla Erica Jong'un *Uçuş Korkusu* ve Clancy Sigal'ın *Zone of The Interior* adlı eserleri gibi kurgu yapıtlardan yararlanması önemlidir. Yukarıda alıntılanan bölüm gibi kitapta yer alan diğer pasajlar, kitabın iddia ettiği gibi gerçekten “psikiyatrinin feminist tarihi” olup olmadığı noktasında insanı şüpheyne düşürmektedir; zira eğer kitabın geri kalanı Laing bölümüyle aynı nitelikteyse (ki burası tüm kitabı ayrıntılı olarak analiz etmek için doğru yer değildir), kitaba dair beklentiler pek ümit vermemektedir. Öte yandan kitabın çok sayıda ilgi çekici birincil kaynağa yer verdiği ve bunun pek çok açıdan yararlı olduğu da söylenmelidir.

Showalter'ın kadınlar adına konuşmayı amaçladığı göz önünde bulundurulduğunda en ilginç durum, Mary Barnes'ı ele alış biçimidir; ondan nadiren, hâlden anlar ve saygılı bir şekilde bahsedilmiştir. Özellikle Mary Barnes'ın Kingsley Hall sonrası yaşamında durum böyledir. Birkaç yıl sonra David Edgar'ın *Mary Barnes* oyununun Londra prömiyerinde “çocuksu bir aldatıcılıkla peltekçe konuşan, zıplayan ve kıkırdayan elli beş yaşında bir kadın” (a.g.e.:236) olarak görüldüğü söylenmiştir. Ayrıca *Guardian*'dan bir muhabire hâlâ akut depresyon atakları ve geri çekilmeyle cebelleştiğini söylediğini de öğrenmekteyiz. Kingsley Hall sonrası Mary Barnes'a dair tek öğrendiklerimiz bunlar. Showalter'ın tezine göre onun bir kurban olması elbette gerek-

lidir. O, “Laing’in tamamlanmış tek vakası, Onun Augustine’i, Dora’sı, Anna O’su” (a.g.e.:232) (Augustine, Dora ve Anna O sırasıyla Charcot, Freud ve Breuer’in meşhur vakalarıdır) ifadeleriyle tanımlanmıştır. Böylece tüm erkek psikiyatristler aynı baskıcı düzenin temsilcileriydiler, tüm kadın hastalar da aynıdır, kurbandır.⁸ Fakat Mary Barnes bir kurban değildir. Laing ile karşılaşmasından çok önce kendi kafasında çok iyi bir şekilde planladığı “yolculuğunu” yaşamıştır. Elbette “iyileşmesi”ni herkes kendi penceresine göre görebilir ve herhangi bir tedavide olduğu gibi Kingsley Hall’de kalmanın faydaları olmasaydı iyileşip iyileşmeyeceğini sorgulama hakkına da sahiptir. Topluluktan sonra Barnes bir daha psikotropik ilaç almamıştır; başkalarına yardımcı olabileceğine dair tutkulu bir inanca sahiptir, her zaman bu yardımı vermeye gönüllüdür, çok sevilir ve evet, zaman zaman “inişler” yaşamıştır. Ancak kendisine ilaç verilerek, elektroşoklarla hırpalanarak tedavi edilen kadınla Kingsley Hall sonrasında içsel olarak neşeli, biraz eksantrik Mary Barnes’i karşılaştırdığımızda dikkat çeken farklar kesinlikle vardır. Kitabı, gelen teşekkür notlarıyla değerlendiren ve oldukça fazla sayıda insanla röportaj yapan Showalter’ın kolayca ulaşılabilen ve deneyimleri hakkında konuşmaya oldukça hevesli olan Mary Barnes ile gerçekten konuşma zahmetine hiç girmemiş olması oldukça gariptir.

Laing’i feminist bakış açısıyla değerlendirmek için elbette iyi gerekçeler vardır fakat böyle bir çalışmanın temel adalet, teorik pozisyonunu ilkel olarak takdir etme ve gerçeklere saygı duyma prensiplerini taşıması gerekir. Bu örnekte bu prensiplere uyulmamıştır. Enterasan bir şekilde Showalter’ın ortaya koyduk-

Anna O, Augustine ve Dora birbirlerinden Mary Barnes’in her birinden farklı olduğu denli farklıydı. Augustine on altı yaşındayken hastaneden kaçtı ve sonraki yaşamına dair hiçbir şey bilinmemekte; Anna O gerçekte Bertha Pappenheim adındadır ve tedavisinin ardından kadın hakları için verdiği mücadele ve öncü sosyal çalışmaları sayesinde ülke genelinde öne çıkmıştır; Dora’ya dair tüm anlatılar onun yaşamı boyunca psikolojik bir enkaz olduğunu söyler.

ları bazı yönlerden Thomas Szasz'ı anımsatmaktadır. Szasz, Mary Barnes'tan Laing'in Kurt-kadını olarak bahsetmiş ve onu "meşhur vakalar" silsilesine dâhil etmiştir; ayrıca Laing'e karşı Cooper'dan alıntı yapmıştır; Laingci psikotik yolculuk neredeyse aynı biçimde gösterilerek Alpinistik seyahat olarak sunulmuştur ve son olarak ama en önemlisi, ikisi de temelde itibar suikastıdır. Showalter, Szasz'ın makalesinden hiç bahsetmez, bu nedenle benzerliklerin tesadüf olduğundan şüphe yoktur. Normal koşullar altında bu tür bir anlatıya çok fazla zaman hasredilmez fakat feminist düşüncenin öneminin gittikçe artması, Elaine Showalter'ın dikkate değer namı ve kitabının iki kez daha baskı yapması nedeniyle bu anlatının bazı kadınlar tarafından yetkili bir kitap olarak görülmesinden çekince duyulur. Bu çok utanç vericidir.

VI

Laing'e cevap veren ilk feminist Elaine Showalter değildi. Juliet Mitchell 1974 yılında *Psikanaliz ve Feminizm* kitabında birkaç bölümde Laing'in düşüncelerini ele almıştır. Mitchell'in yorumları öncelikli olarak Laing'in teorik pozisyonuna değinmiştir ve metne sıkı sıkıya bağlı kalmıştır; oldukça yoğundur ve bu nedenle özetlemek güçtür.

Başlangıç olarak, Mitchell Laing'in her yeri kuşatan "deneyim" kavramına odaklanmıştır. Kavramın anlamının değiştiğini söyler ve üç farklı şekli tespit eder: bir deneyim *bilimi* vardır, bir deneyimin *politikası* vardır ve bir de *mistik-dini* aşkın deneyim arayışı vardır. Ayrıca Laing'in "deneyim" terimini kullandığı, sıklıkla çelişen ve birbirinin yerine geçen iki diğer kullanımına da dikkat çekmiştir.

İsim olarak "deneyim" Laing'in varoluşçu, özcü "varoluşu" olarak her zaman "doğru"dur ve fiil olarak "deneyim" bir şeyi algılama ve kavramadır ve bu anlama biçimleri bizi doğruya ya da yanlışla sürükleyebilir.

O hâlde sahip olduğumuz şey “gerçek deneyim” (kolaylıkla “aşkın deneyime” karışan) olarak bir arka plan “deneyimi” (isim) ve kişinin nasıl algıladığı (kendi ve ötekini davranışını kavradığı) ön plan “deneyimi”dir (fil).

(Mitchell 1974:243)

Mitchell, Laing’in psikanalitik ayrı birey anlayışına tüm muhalefetine rağmen “gerçek” deneyimin merkezini bireyin içinde tutması nedeniyle bu pozisyonda yerleşik olduğunu gösterir. Fakat Mitchell, Laing için “gerçek” deneyim kavramının önemli olmasına rağmen, Laing’in bu kavramı kanıtlayamayacağını iddia eder. Laing’in gösterebileceği ve de gösterdiği şey davranış ve davranış algısı arasındaki farklılıktır ve *Düşümler*de ikili spirallerin sonsuzluğu içinde algının nasıl bozulduğunu kanıtlamıştır.

Mitchell’in dikkatini çeken bir diğer husus, Laing’in görünürlük ve anlaşılabilirlik kavramları doğrultusunda “bilinçdışı”nı reddetmesi ve “bilinçdışı”nın kendimize veya bir başkasına bahsetmediğimiz şey olduğunu iddia etmesidir. Mitchell “Laing’e göre bilinçdışı, *tıpkı* bilinçlilik gibi anlaşılabilir (anlaşılır kılınabilir). Farklı yasalara bağlı değildir — bakarsak oldukça basit olduğunu görürüz.” (a.g.e.:255) der. Mitchell, Laing’in pozisyonunun istenmeyen sonuçlara yol açacağını iddia eder, çünkü eğer bilinçdışı esas olarak bilinçlilik ile aynı şey ise nevrotik veya psikotik belirtilerinin oluşumunu açıklamanın anlaşılır bir yolu olamaz ve bu nedenle “normal” nevrotik ve psikotik davranış arasında ayırım yapmak imkânsız hâle gelir. Bu, bir anlamda Laing’in ulaştığı bir pozisyonudur. Mitchell tartışmayı patoloji sınırı içinde tutmak için nevrotik ve psikotik arasındaki farklılığın bilinçdışı süreçlerde yattığını öne sürer. Mitchell’in konumu psikozun kökenini narsist Ödipal öncesi evrede görmesi nedeniyle psikanalitik ortodoksluğa yakındır; Ödipal öncesi evre, konuşma öncesi evre olduğu için, psikotiklerin lisansı sıklıkla bozuktur. Öte yandan nevrozun temeli Oedipus kompleksidir, çocuğun kendi dünyasına cinsiyetin girişidir. Mitchell, Laing’in Freudyen teo-

riyi takip etmesinin elbette bir şart olmadığını dile getirir lakin farklılıkları ortaya koyma biçimini yararlı bulmaz. (Mitchell, Freud'un normal ve patolojik arasındaki sürekliliği gören ilk kişi olduğunu ama bunun farklılığı ortadan kaldırmasına yol açmadığını da hatırlatır.)

Tüm eleştirilerine rağmen Mitchell, Laing'i reddetme konusunda acele etmez.

Laing'in çalışması gelecek analizler için fenomenolojik alanın yeni (ve unutulmuş) yönlerini açık bir şekilde bizlere bahşetmiştir. Laing var-sayılan ideolojimizi gözler önüne serer. Çalıştığı alan onu bilinçli bir şekilde aileye ve farkında olmaksızın kadınlara yönlendirdiği için bize düşünmemiz için oldukça yararlı materyaller verir.

(a.g.e.:273)

Ve ardından:

Laing'in çalışmalarını okuduktan sonra çekirdek ailenin iç özelliklerini çok daha iyi bir şekilde anlarız.

(a.g.e.:285)

Mitchell'in hatırında tuttuğu çalışmalar *Sanity, Madness and The Family* kitabında yer alan vakalardır ve bunlardan öğrenilecek çok şey olduğunu düşünür. Bu çalışmalar kadınları ilgilendirir, çünkü hepsi Mitchell'in ifadesiyle "şans eseri" şizofren kadınlara aittir ve anne-kız ilişkisi etrafında yerleşmiştir. Öyküler özellikle kadınların cinsel özgürleşmelerinde yaşadığı zorlukları ortaya koyar. Mitchell, Laing ve Esterson'dan tipik bir örneği nakleder:

Kendiliğindenlik, özellikle cinsel kendiliğindenlik, kurumsal âdetlerin, önceden belirlenmiş rolleri üstlenme ve atamanın yıkılmasının tam da kalbidir. Kendiliğinden sevgi, cinsellik, öfke, Bay ve Bayan Church'un (ebeveynler) kabuklarını paramparça ederdi.

(SMF:99)

Eğer Laing'in (ve bu örnekte Esterson'un) çalışması kadınların yararına ise bu aynı zamanda büyük ölçüde tesadüfidir ve

materyalde bulunan bazı önemli ipuçlarını takip etmemektedir. Öne çıkan bir mesele babanın rolüdür. Bu vaka çalışmalarında baba yoktur. Bu, bazı açılardan Ödipal babanın yokluğuyla karakterize olan Ödipal öncesi organizasyon için tipik bir durumdur. Mitchell, Laing ve Esterson'un bilerek bunu göstermek için işe koyulmadığını, tersine çakiştığını gözlemler. Anne ve babalarla yapılan röportajların sayısı bunu kanıtlamaktadır (anneler ile yirmi dokuz, babalar ile tüm vakaların sadece ikisi).

Tüm analizler arasında Juliet Mitchell'inki en kapsamlı, en az duygusal ve en az ideolojik açıdan belirlenmiş olandır. Laing'in çalışmalarını değerlendirme biçimi güçlü yönünün daha önce açıkça söylenmemiş birçok problemi ortaya koyması ve zayıflığının da bu problemleri yeterince analiz etmemiş olduğu şeklindedir. Eleştirileri ise feministçe olmaktan ziyade Freudcudur, Laing'e katılmadığı şeyleri temel olarak psikanalizin kavramsal aygıtlarıyla dile getirmiştir. Aynı zamanda psikanalistlerin neden Laing'i okumadıklarını da açıklığa kavuşturur. Bununla beraber Mitchell'in okumalarının yerindelğini takdir etmek için bu düşünce okuluna bağlı olmak da gerekmez.

VII

Kingsley Hall'ün zamanında ne kadar meşhur olduğu göz önünde bulundurulduğunda proje hakkında yapılan ayrıntılı analizler çok azdır. Tepkilerin bazıları bir şekilde abartılmıştır. Szasz, topluluk üyelerinin çoğunun sol eğilimli olması nedeniyle hepsini bir komün üyesi olarak görmüştür; Showalter, Kingsley Hall'ü namının Londra'nın karşıt kültürüyle bağlantılı olması nedeniyle çlgın parti sahneleri olarak sunmuştur. Çok sayıda psikiyatrist ve psikoterapist Kingley Hall'deki aktivitelere yoğun ilgi göstermiştir fakat aynı yoğunlukta takdir gelmemiştir; bunun nedeni özellikle deneyimin ömrünün kısa olması ve üzerinde uzun uzadıya düşünülebilecek materyalin olmayışıdır (teorik yazılar, istatistikler vb.). Yorum yapanların neredeyse hepsi, anlaşılır bir şekilde, Mary Barnes'a odak-

lanmıştır, ne de olsa onun kitabı topluluğun aktivitelerine dair en büyük kaynaktır. “Mary Barnes vakasının” reddiyeleri (eleştiri değil) iki farklı rota izlemiştir. İlki vakanın sansasyonelliğine ve Laing’in sözde sömürüsüne odaklanarak öyküyü çöpe atmaktı. İkincisi yanlış tanı olduğunu, yani Barnes’in aslında şizofren olmadığını varsayarak vakanın klinik değerini sorgulamaktı (genellikle histeri teşhisini tercih ediyorlardı).⁹ Bu iddianın temeli şizofreninin tedavi edilemeyeceğini söyleyen eski bir görüşe dayanmaktaydı, buna göre eğer bir “tedavi” gerçekleşirse durum en başında şizofreni olamazdır. Bu iddia artık böylesi açık bir şekilde tekrarlanmaz, fakat bir vakanın değerinin sadece tanısına karşı çıkararak düşürülebileceği gerçeğine işaret eder.

Kingsley Hall hakkında az sayıda da olsa daha iyi düşünülmüş yorumlar da vardır. Bunların en dikkat çekenini Kıta anti-psikiyatristlerinden gelir. La Borde Klinik’te¹⁰ oldukça aktif bir Fransız psikanalist (ya da son derece anti Freudcu retorik geliştirdiği için eski psikanalist) ve filozof Felix Guattari, topluluğun ebeveyn düzenini güçlendiren psikanalitik yapıların adice tekrar edilmesi nedeniyle Mary Barnes vakasını eleştirmiştir (Guattari, 1984). Diğer yorumlar daha 1967’de İtalyan *Demokratik Psikiyatrisinden* Giovanni Jervis’in Kingsley Hall’un politik konumuna kuşkularını ifade ettiği Kurtuluş Diyalektiği Konferansının tutanaklarında karşımıza çıkar. Jervis, özel bağımsız yöntemlerle bir topluluk kurmanın toplumun daha büyük sorunu olan toplumun psikiyatrik müdahaleyi baskıcı bir güç olarak kullanması problemi üzerinde neredeyse hiç etkisi olmadığını iddia eder. Daha doğrudan bir politik duruş almaktan kaçınmakla Kingsley Hall’un marjinalleşeceğini öngörür (Jervis, 1967). Zaman bu öngörünün isabetli olduğunu göstermiştir.

⁹ Örnek olarak Wing e bakınız (1978:162).

¹⁰ La Borde Fransa’da oldukça etkili olan bir anti-psikiyatri projesidir. Villa 21 gibi büyük bir hastanede bir koğuştur.

Dikkate şayan etkisi olan bir diğer kitap, korkunç bir şekilde yanlış ilerleyen bir kadın psikoz anlatısıdır. Söz konusu kadının kocası tarafından yazılan *Anna* (Reed 1979), psikozunu yaşayarak atlatmaya yönelik birkaç denemenin ardından kendini yakarak öldüren bir kadının acılı öyküsünü anlatır. Laing'in çok dahli yoktur, ancak kitapta iki kez kısaca görünmüştür. Bir keresinde "Anna'nın" kocası onunla caddede karşılaşır ve karısının çıkmaza giren durumu hakkında açıklama ister ama Laing'in tek söyleyebildiği o güne kıyasla yirmi sene önce insanların psikozdan nasıl çıktığını daha iyi bildiğidir (Reed 1979: 69). İlginç bir şekilde Mary Barnes da oldukça kritik bir anda sahnede görünür. Bir seferinde, bir anda "Anna" oldukça canlı bir hâle gelir; bir andan diğerine tüm psikoz işaretleri ortadan kaybolur. Mary Barnes "iyileşmenin" aniliğinden endişe duyar. Ve haklıdır. Ertesi gün "Anna" kendini insan meşalesine döndürür.¹¹

Laing'in "Anna" ile Mary Barnes ile olduğundan daha az teması olmuştur (Barnes ile en azından bir yıl aynı evde yaşamıştır) fakat kitap "Laingci terapi" olarak söylenen şeyi anlatır ve "psikotik yolculuğun" acımasız dünyasında neler olabileceğini gösterdiği düşünülür. Anti-psikiyatri tarihini gözden geçiren bir yorumcu kısaca şöyle der:

Tüm iç görülerine ve parlak zekasına rağmen büyük etki bırakan Laing'in *Bölünmüş Benlik*'i değil, David Reed'in *Anna*'sıdır; Laingci bir doktor tarafından deliliğiyle ilaçlar olmaksızın yüzleşmeye ikna edilen şizofren bir bireyin trajik öyküsüdür; kendi kendini ateşe vermesiyle gerçekleşen acılı ölümü, psikiyatride bir devrin sonunu en korkunç bir şekilde sembolize eder.

(Claridge 1990:157)

¹¹ Laing öyküye dair kendi açısından da hikâyeyi sunmuştur (Mullan 1995: 323-325). Kitapın önemli bir farklılığı yoktur.

VIII

Laing hakkında tüm yorumları sunduktan sonra eksik bir şey kalmadığı görülür. Projesinin tüm yönleri şiddetli eleştirilere tutulmuştur. Teorik düşünceleri tutarsızlıklarla doludur; ideolojik pozisyonu (her ne kadar iyice düşünülmüş de olsa) çok değişkendir; çalışmasının pratik, yani klinik veya terapötik değeri en azından belirsizdir. Eleştirilerden kurtulan tek çalışması *Bölünmüş Benlik*'tir. Ortak görüşe göre bu Laing'in en iyi başarısıdır; ardından gelen hiçbir şey aynı nitelikte olmamıştır. Bu görüşe katılabilir ya da katılmayabilirsiniz fakat nereden kaynaklandığını görmek çok kolaydır. *Bölünmüş Benlik* en azından İngilizcedeki, delirmenin ne anlama geldiğine dair en güzel varoluşçu analizdir. İki çalışması daha çok okunanlar listesinde olmayı hak eder. İlki *Sanity, Madness and the Family*'dir. Kitaba dair yapılan eleştiriler kısıtlılıklarını farkındalığa taşımıştır fakat bu, kitabın değerini yok etmez, sadece kitabın sınırlarını daraltır. Diğer yönlerden kitap aile içinde ne olup bittiğini sunan en iyi kitaplardan biri olmaya devam eder. Diğer kitap olan *Yaşantının Politikası* hiçbir şey olmasa bile döneminin önemli bir belgesidir.

Fakat Laing ne psikiyatristleri ne psikanalistleri ne de daha geniş anlamda teorisyenleri kayda değer bir şekilde etkilememiştir. Şimdilik. Laing fenomeni ardında bir şeyler bırakmıştır. Bazıları oldukça somuttur, diğerleri daha az.

Laing eleştirilerinin çeşitliliği de onun hitap ettiği kapsamın genişliği göstermektedir. Ona ilgi duyanların çoğu Kingsley Hall sonrası kariyerinden ötürü neredeyse ihanete uğramış hissedecek kadar hayal kırıklığına uğramıştır, öyle ki Laing'i ciddiye almayı bırakmışlardır. Diğerleri Laing'in sonraki kariyerine dair pek bir şey not almamışlardır (veya pek bilmezler) ve onlar için Laing yavaşça sahneden yok olmuştur. Yani bazıları Laing'e dair fikirlerini değiştirdiler, diğerleri onu sadece unuttu. Nadiren hâlâ görünen az sayıdaki referans tarihsel bir yapıdadır, yani Laing'den yok olmuş kısa ömürlü bir hareketin kurucusu olarak bahsedilir. Yine de bazen beklenmedik yerlerde alışılmadık güçlü bir şekilde hak-

kı verilir. Arbours Association (The Philadelphia Associton'ın yan kolu) ile yakından ilişkili bir psikanalist olan Nina Coltart, Laing'in etkisini şöyle özetlemiştir:

R.D. Laing'in ilk çalışmalarında ve bizim Joe Berke ve Morty Schatzman gibilerde devrimci olan şey deli hastalara ne olduğunu bağlam içinde anlamlandırmak için uzun, dikkatli, insanî bir dikkat sergilemeleridir. Psikanalizin bunu yapmadığını ima etmiyorum. Freud'un 1895 yılında tam da bunu yapması büyük bir katkıydı; fakat nadir istisnaların dışında psikanaliz nevrotik hastalarla çalıştı. Psikotik rahatsızlık genellikle kapsam dışında değerlendirildi. Laing'in bir psikanalist olarak analitik terapiye getirdiği özgün yenilik, psikanaliz tekniklerinin dikkatini psikotik rahatsızlık yaşayan insanlara bütünsel olarak yönlendirmesidir.

(Coltart 1995:159-160)

Bir psikanalistten gelen bu yorum tuhaf görünebilir. Psikanalizin nevroz için bir terapi metodu olarak başladığı doğrudur ve Freud'un kendisinin de psikanalizin psikoza uygulanmasında pek ümitli olmadığı doğrudur. Ancak Laing'den çok önce hem Freud'a yakın çevrelerde hem de Amerika'daki psikanaliz safları içinden psikotik dünyaya girişler yapılmaya başlanmıştı. Harry Stack Sullivan, Frieda Fromm-Reichmann, John Rosen, Paul Federn, Harold Searles akla gelen birkaç isimdir. Daha da ilginç olan şey Laing'in muhtemelen kendini bu saflara ait görmemesidir — Laing kendini psikanalitik bilgi birikimine katkı sağlayan biri olarak görmemiştir. Laing'den önce başkaları da olduğu için bu yorumlar mantıklı da olsa Laing psikotiklere görülmemiş bir destekle yardım edilebileceğine ikna etmiştir. Ayrıca, psikanalistlerin genellikle yapmış oldukları ve hâlâ yaptıkları gibi, bu çalışmanın tıbbi bir destekle gerçekleşmesi gerektiğini iddia etmemiştir. Bu destek sıklıkla analiste hastanın hastaneye yatırılmasını tavsiye etme/isteme seçeneği sunan bir tür güvence işlevi görür. Böyle bir yapıda analist hâlâ hastanenin etkili bir ajanıdır (psikanalistlerin sıklıkla mesleğini icra eden psikiyatristler olduğu ABD'de bu durum daha yaygındır). Son olarak, Coltart önemli bir ek ilave eder — Laing ile gelen bu

yeni yaklaşım “bütüncül bir temel” ile karakterizedir. Bu, Kingsley Hall’den sonra gelen çeşitli terapi topluluklarına bir atıftır. Coltart bir süre The Arbours Association’a katılmıştır ve Laing hakkındaki bu yorumları organizasyonun çalışmalarının yayımlandığı bir yayında yer alır (dolayısıyla yukarıdaki alıntıda yer alan “bizim” Joe Berke ve Morty Schatzman). Bu bağlamda Coltart’ın Laing hakkında söyledikleri çok da ilgi çekici değildir.

Terapi toplulukları Laing’in en somut mirasıdır. Kingsley Hall’ün sona ermesinden sonra The Philadelphia Association ve The Arbours Association bu toplulukları yürütmeyi aktivitelerinin ayrılmaz bir parçası hâline getirmişlerdir. Bugünün toplulukları Kingsley Hall’den çok farklıdır. Değişiklikleri tanımlamanın muhtemelen en iyi yolu toplulukların psikanalitik ruhunun daha önemli hâle geldiğini vurgulamaktır. Hem The Philadelphia Association hem de The Arbours Association’ın psikanaliz eğilimli ana akım psikoterapinin bir parçası olması nedeniyle bu değişiklik oldukça anlaşılırdır. Değişiklik topluluk terapistlerinin çalışmalarına yansır — katı bir şekilde ayarlanmış ve zamanlanmış oturumlarla çalışma eğilimi gösterirler. The Philadelphia Association’ın bazı evlerinde ciddi bazı vakalar dışında bu buluşmalar terapi katılımının gerçekleştiği tek yerdir. Bu vakalarda elbette grup analizinin düzenlenmiş bir hâli olan topluluk analizinden bahsedilebilir. The Philadelphia Association’ın aksine Arbours, terapistin tamamen topluluk içinde yaşayan bir üye olması rolünü vurgulamaya devam eder — onların psikoterapi eğitim programında tüm öğrencilerin topluluk içinde altı ay boyunca yaşaması şartı vardır. Kingsley Hall ile karşılaştırıldığında roller çok daha ayrılmış da olsa, kritik bir karar olan kimin kalıp kimin dışarıda bırakılacağı kararını topluluğun vermesi prensibi devam eder. Daha ciddi bir değerlendirme için bu hanelerde çalışmış olanların yazdığı raporlara bakılmalıdır.¹²

¹² Yakın zamanda yapılan bir yayın, ev içindeki aktiviteler dâhil olmak üzere The Arbours Association’ın çalışmalarını ortaya koymaktadır (Berke vd., ed. 1995).

Bu toplulukların dışında Laing'in fikirleri neredeyse hiçbir "resmî" sosyal çalışma, psikanaliz veya psikiyatri düşüncesine girmemiştir. Bununla birlikte bazı "gayri resmî" kalıntılar vardır. Psikiyatri kurumunun duayenlerinden Anthony Clare, Laing ile radyo programı *In the Psychiatrist's Chair* de röportaj yapmıştır. Röportajın yayımlanmış hâline oldukça sıcak ve olumlu bir giriş yazmıştır. Laing'in kariyerini tarayan makul üç sayfanın ardından şu sonuca varmıştır:

Akıl hastalığını mistikleştirmeme hareketinin güçlü bir sesi idi ve hiç şüphesiz psikiyatrinin geniş, izole, merhametsiz akıl hastanelerinden genel hastanelere bağlı akut ünitelere ve toplumun içine taşınması sürecine katkı sağladı. Kingsley Hall'deki kendi terapi topluluğu psikolojik kriz içindeki insanlar için olan benzer pek çok hastane dışı yapıya prototip olarak hizmet etti. Güçlü antidepresan ve antipsikotik ilaçların büyük bir heyecanla tanıtılmasını izleyen psikiyatrideki kaba indirgemeciliğe meydan okudu. Psikiyatridi kariyer olarak seçen bütün bir genç kadın ve erkek jenerasyonunu etkiledi.

Elbette onun fevkalade güçlü Glasgowlu retorığı aşırılığa yol açtı ve ciddi şekilde akıl hastası olan yakınlarıyla başa çıkmaya çalışan kimseler, kontrol etmeye çalıştıkları durumun sorumlusu olarak kendilerini gördüğü için Laing'i affetmekte zorlanıyor... [Ama] belli bir şekilde güncel psikiyatrinin içindeki herkes R.D. Laing'e bir şey borçludur; akıl hastalığının doğası hakkında yaşamı boyunca süren iddiasındaki önemli eksikliklere rağmen her zaman akıl hastalarının vaziyetinin kesinlikle ciddiye alınmasını talep etmiştir.

(Clare 1992: 204-205)

Diğer psikiyatristlerin Laing hakkında benzer düşünüp düşünmediğini söylemek zordur.

IX

Laing'e gelen yanıtlar bütünüyle reddetme, düşünülmüş eleştiriler ve zaman zaman gelen sıcak övgülerin toplamıdır. Ancak Laing ve diğer anti-psikiyatristlerin yönelttikleri soru hâlâ günceldir. Delilik

ve güç arasındaki ilişki meselesini dünyaya duyurmuşlardır. Günümüzde bu tartışma öne çıkmasa da problem bir yere gitmiş değildir.

Tüm anti-psikiyatristler, verdikleri yanıt farklılaşsa da geleneksel hastanenin gücünün baskıcı olduğunda ittifak etmişlerdir. Taktikler, geniş hastanelerin kapsamı dâhilinde deneysel koğuşlardan (Villa 21) bağımsız topluluklara (Kingsley Hall), gerilla taktiklerinden (SPK) tüm sistemi yeniden şekillendirmeye (*Demokratik Psikiyatri*) değişiklik göstermiştir. Ancak bir başka karmaşık tartışma daha devam etmektedir. Bu, deliliğin doğasına dairdir. Hepsi, klasik psikiyatrideki delilik anlayışının yalnızca deli bireyin yabancılaşmasını derinleştireceğinde mutabıktır. (Bazı Fransız anti-psikiyatristler hariç) tümü psikanalizi reddetmiştir. İki farklı çözüm tartışmada öne çıkmıştır: İlki, deliliğin sistemimizin bir yansıması olduğudur — aile, psikiyatri kurumu, bütün olarak toplum (SPK, İtalyanlar, Laing); ikincisinde delilik bazı antik gerçeklerin içinde bulunabileceği birincil güç olarak kavranmıştır ve buna göre delilik bizim gri normallüğimizden radikal olarak farklı bir gerçekliğe işaret eder (Cooper, Foucault, bazen Laing). Bu pozisyonlardan güç ve delilik arasındaki ilişkiyi yorumlamanın birkaç farklı yolu doğmuştur. SPK ve İtalyanlar baskı altındaki sınıfı (hastalar) bir değişim gücüne dönüştürmenin yollarını aramıştır. Almanya’da daha aşırı bir biçim almıştır; SPK’nın temel yayını *Hastalığı Silaha Dönüştürmek (Aus der Krankheit eine Waffe Machen)* başlıklı önemli bir eserdir. Bir diğer yol David Cooper’dan gelmiştir — deliliği özgürleştirici güç statüsüne yükseltmiştir. Cooper’ın pozisyonunu açıklığa kavuşturmak yalnızca bu görüşlerin bazıları Laing’e atfedildiği için değil, aynı zamanda Laing ve Cooper arasındaki farklılıkları ortaya koymak için de gereklidir. *The Language of Madness*’tan birkaç tipik söz şöyledir (Cooper 1980):

Delilik insan hayatındaki kalıcı bir devrimdir. Bazen bu devrimci süreç yaşam tarzımızdaki büyük bir değişim olarak, diğer insanların müdahalesi olmaksızın gerçekleşen daha büyük bir otonomiye doğru bir

değişim olarak öne çıkar; bazen de diğer insanların dâhil olduğu sosyal olarak görünür bir krizdir.

(Cooper 1980:37)

Delilik bir başkadır [tüm yabancılaşmış var olma formlarını ortadan kaldırma ihtiyacı], fakat bir tür trajik kişisel kriz olarak değil, kimseyi incitmeyen bir şekilde kim olmamız gerektiğini söyleyen tüm saplantılı kuralları yıkan bir kendini yenilemedir; daha bütüncül olarak gerçekleştirilen bir dünyaya dönüşün gizli vaadiyle kişinin kendini çözmesidir. (a.g.e.:51)

Delilik günümüzde artan kontrol ve gözetim sistemleri tarafından umutsuzca takip edilen evrensel bir yıkımdır. Kapitalizm, faşizm ve emperyalizme karşı ve belki anlaşılır ama maruz görülemez şekilde siyasi devrimin gerisinde kalan sosyal devrimi bekleyen bürokratik sosyalizmde var olan ağır, sindirilmemiş baskı yığınlarına karşı devrimci mücadelesinin zaferinde amacına ulaşacaktır.

(a.g.e.:149)

Cooper, “şizofreni” ile deliliği birbirinden ayırıştırır. Şizofreni burjuva psikiyatrinin bir kurgusudur, delilik ise doğuştan gelen devrimci kuvvettir. Hakiki delilik başladığında şizofreni sona erer. Peki öyleyse delilik nedir? Var olan burjuva yapılarını yıkan her türlü görüş ayrılığı olabilir. Örneğin, kendini tatmin de deliliktir (“Kendini tatmin bulaşıcı, iyi bir deliliktir” (a.g.e.:74)) çünkü burjuva doğurganlık cinselliğiyle çatışır. Peki ama neden tüm bu görüş ayrılıkları delilik olarak anılır? Muhtemelen kişinin bilinçliliğine göre hareket etmeleri, normallliği aşan bir alana doğru sevk ettikleri için. Delilik evrensel bir kuvvettir.¹³

Bazı insanlardaki yaratıcı kuvvetin kendini deliliğe benzer bir şekilde gösterdiği fikri antik Yunan dönemine dek uzanır, fakat Cooper bu kuvveti Hegelci Tin’in tüm özelliklerini taşıyan evrensel bir boyuta taşır: “Deliliğin geleceği [kendi] sonudur, ilk

¹³ Gilles Deleuze ve Felix Guattari de *Anti-Oedipus*’ta sabitliği ve tanımı reddeden ve kişinin ailevi Odipal döngüden kaçmasını sağlayan devrimci bir güç olarak bir delilik anlayışı üretmişlerdir.

başta ortaya çıktığı yer olan evrensel yaratıcılığa dönüşmesidir” (a.g.e:149).

Cooper’ın görüşlerinin Laing’e atfedilmesi onun deliliği romantikleştirdiği, delileri yeni ışığın taşıyıcıları yaptığı ve hatta insanları psikotik deneyimler yaşamaları için teşvik ettiği suçlamalarına yol açmıştır. Laing bu görüşlere sahip olmamıştır. Yalnızca bazı bireylerin psikiyatrik müdahale olmaksızın psikotik çöküntüde çıktıklarını söyleyecek kadar ileri gitmiştir; bu müdahalenin zararlı olabileceğini düşünmüş, dolayısıyla da Kingsley Hall projesinin; ayrıca zaman zaman bazı psikotik çöküntülerde mistik yaşantıların izleri olabileceğini söylemiştir ve özellikle bazı psikiyatristlerin mistik deneyimi tıpkı psikotik deneyim olarak gördükleri düşünülürse bu da makuldür. Bununla birlikte bazı bireylerin mistik yaşantıları olduğunu kabul etmek bir şeydir, mistisizmin sosyal özgürleşmenin kuvveti olduğunu iddia etmek bambaşka bir şeydir; Laing bu görüşlerin iki tarafında da yer almamıştır. (Elbette “mistik deneyim” diye bir şeyin varlığından şüphe edilebilir, fakat çok sayıdaki tanıklığın karşısında hükümsüz kalır.)

Laing gerçekten akıl hastalığı olarak değerlendirdiğimiz şeyi yeniden değerlendirmek için işe koyulmuştur. Üstü kapalı da olsa *Bölünmüş Benlik*’te bu zaten vardır. Sonrasında daha bütüncül bir mantık çizgisi geliştirmiştir. İddialarını psikiyatrinin delilik ve normallik arasında kapanması mümkün olmayan bir boşluk olduğuna dair hâkim görüşüne karşı kurmuştur.

Psikiyatristler bazı insanlar ve geri kalanımız arasında kapanması mümkün olmayan bir boşluk olduğunu söylemekten asla usanmazlar. Karl Jaspers buna farklılık uçurumu demiştir. Hiçbir insan bağı onu kapatamaz. Bazı insanlar “tuhaf, kafa karıştırıcı, anlaşılmaz, tekinsiz, empati yoksunu, kötü niyetli ve korkutucudur; Manfred Bleuler’ın deyişiyle onlara eşit olarak yaklaşmak imkânsızdır. O da Jaspers da şizofreniden bahsetmektedir — Ortodoks psikiyatriye göre her onumuzdan biri.

Bu bakış açısından Juliet Mitchell'in şizofreni ve normallik arasındaki farkı yok ettiği için Laing'e serzenişte bulunması (onun içinde yani psikanalitik referans sisteminde geçerli kalmaya devam etse de) daha az önemli hâle gelir, çünkü Laing bu farklılığı yok etmez, daha ziyade yeni bir pencere açar. *Bölünmüş Benlik*'in Pelikan baskısının önsözünde yazdıklarını bu bağlamda okumamız gerekir "Bu kitapta hâlâ Onlar hakkında çok şey ve Bizim hakkımızda çok az şey yazıyorum" (BB:11).

Delilik anlayışımızı yeniden değerlendirirken Laing, "normalliğin" bir taklit olduğu sonucuna varır. Problemi bu şekilde ortaya koyarak Laing bir zorlukla karşılaşır. Normallik kavramımızı reddeder fakat Cooper gibi deliliği özgürleştirici bir kuvvette terfi ettiremez. Bunun iki nedeni var gibi görünmektedir. İlki, hastanede çalıştığı yıllarda Laing şizofreninin yol açtığı yıkımları böyle bir şey söyleyemeyecek kadar çok görmüştür (bu nedenle sıklıkla psikozun biçareliğinden veya yaşam içinde ölüm deneyimlerinin sefaletinden bahseder). İkincisi, Laing'in analizinden şizofreninin bir ürün olduğu açıktır, deyim yerindeyse burjuva gerçekliğinin bir ürünüdür, kişinin sayesinde özgürlüğü bulacağı bağımsız bir kuvvetin sesi değildir.

Yine de mevcut normallik anlayışından hoşnutsuzluğunu dile getirerek ve aynı zamanda psikotik olarak tanımlananlarla açık bir empati yaparak Cooper'ın vardığı sonuca davetiye çıkarır, fakat kendisi bu sonuca varmaz. Soru varlığını sürdürmektedir. Gri ve hissizleştiren normallik ile deliliğin biçareliği arasındaki tatsız seçimden nasıl kaçılabilir?

İlginç bir şekilde Giovanni Jervis bu soruya değinmiştir. Psikiyatristlerin karşılaştığı kişilerin her şeyden önce yeni aklın kahinleri değil, burjuva normalliğimizin bozduğu insanlar olduğu görüşünde olduğu için, deliliğin özgürleştirici bir kuvvet olduğu fikrine karşı çıkar. Jervis çöküşün gerçekten yaşanması mümkün olmayan bir durumdan çıkma girişimi olabileceğini fakat genellikle normalliğe kötü bir "yeniden düşüş" ile sonlandığını düşünür. Psikozda aydınlatıcı yaşantılar olabileceğine ka-

tılır ancak bunun aranması gereken bir hâl olduğuna katılmaz. Bu açıdan konumu Laing'e oldukça yakındır. Ayrıca bir çöküşü yaratıcı bir şekilde aşmayı başaranların *asla* bu deneyimi tekrarlamak istemediklerini vurgular. (Laing'in öyküsünü *Yaşantının Deneyimi*'nde aktardığı Jesse Watkins'in bile bu hafif "on günlük yolculuğu"nu yenilemek istemediği hatırlatılır: "Ona yeniden girmekten korkuyorum" (YD:132).) Jervis bu sözde özgürleştirici delilik sloganlarında – "var olmanın otantikliği", "bireyin tam özgürlüğü" – burjuva ideolojisinin köklerinin olduğunu da iddia eder. Böylece burjuvanın "sahte bilinçliliği" yerine deliliğin "sahte özgürlüğüne" varırız. Son olarak Jervis deliliğin bir anlamda yeniden normallığe kabul edilmesi gerektiğini kabul eder ama aynı zamanda gözden kaçırılan bir başka noktaya da işaret eder: Alternatif bir normallik tasavvur etmemeli miyiz? Anti-psikiyatri ideolojisinde "normallik" kelimesi olumsuz anlamlarla o kadar yüklüydü ki böyle bir fikir neredeyse sapkın olarak görülebilir. Fakat asıl mesele şu ki bu, sorunu (her zaman bireysel bir eylem olan delilik sonrası akıl sağlığı yerine) daha kolektif bir çerçeveye oturtmaktadır, yine de bir "norm" fikri çağrıştırmadığı için "sağlık" kavramını kullanmak daha iyi olabilir. Jervis bu alternatifi, yani akli başında normallığı şu anda herhangi birinin bildiğini iddia etmez. Normallik problemini ele almak tıpkı delilik problemi gibi karmaşıktır ama Jervis bunun asıl itibarıyla politik bir problem olduğundan hiç şüphe etmez.¹⁴

Kendini kabul edilemez normallik ile bu normallığın beslediği delilik arasında bulan Laing için "normallik" veya "sağlık" kavramlarımızı yeniden düşünmek doğal bir seçim gibi görünmektedir. Ancak onun kendi teorik pozisyonu bu seçimi çok zorlaştırmaktadır. Bazı eleştirmenler (özellikle Jacoby), Laing'in

¹⁴ Jervis'in probleme dair mükennel analizi çoğunlukla Deleuze ve Guattari'nin *Anti-Oedipus*'una hitap eder fakat aynı şekilde Cooper için de geçerlidir. İlginç bir şekilde Cooper Jervis'i deliliğin devrimci potansiyelini ciddiye almamakla suçlar. (Cooper 1980:145)

kişilerarası şiddeti insan ilişkilerinin sabit, neredeyse daimî bir özelliği olarak gördüğüne işaret eder. Bu, Laing'in neredeyse tüm yazılarının ardında yatan ikiliğin bir sonucudur. Bir yandan otantiği, gerçeği, sahiciyi buluruz; öte yandansa sahteye, normale, sıradana varırız. İlki içseldir (ve yalnızca nadiren kendini açık eder); ikincisi dışsaldır (asla ortaya çıkmayan hayalî sen imajı ile yatışmıştır). Bu şema içerisinde normallik yeniden düşünülemez. Yine de bir anti-psikiyatrist için bu, deliliği yeniden düşünmek kadar zorunlu bir meseledir. Bu anlamda Laing'in projesi ancak yolun yarısına varmıştır.

X

Laing'in zamanından bu yana pek çok şey değişmiştir. İngiltere sağa doğru büyük bir ivme kazanmıştır. Laing'in kendi geri çekilmesi kadar siyasi iklimdeki bu değişiklik de Laing'in fikirlerinin yok olmasına katkıda bulunmuştur. Birdenbire bu yeni ideolojinin barajı altında sol kanat ve diğer tüm alternatif gruplar geri çekildi. Değerlerin ters yüz olması o kadar büyük kapsamdaydı ki tarif etmeye dahi başlanamaz. Bu, hükûmetin "Toplum Bakımı" programının temposuna ayak uydurması gereken akıl hastalarıyla olan çalışmayı da etkilemiştir. Hastalar "geniş, izole, merhametsiz akıl hastaneleri"ni terk ederek "genel hastanelere ve topluma bağlı akut ünitelere" gitmektedir. "Onun [Laing'in] Kingsley Hall'deki kendi terapi topluluğu psikolojik krizdeki insanlar için benzer hastane dışı ortamlara prototip olarak hizmet etmiştir" (Clare 1992:204).

Anthony Clare mevcut durumu böyle tarif etmektedir. Sıcak bir şekilde Laing'i takdir eder ama yeni toplum bakımı sistemi tablosu çok daha iyimser görünmektedir. Ne olursa olsun "toplum diye bir şey yoktur, sadece bireyler vardır" sloganıyla yönetilen bir toplum için "topluluk bakımı" kavramı anlamsızdır. Bunu açıklığa kavuşturmak için sosyal hizmet çalışanlarına nasıl muamele edildiğine bakmak yeterlidir. Bu aydınlatıcı bir örnektir, çünkü bir "topluluk bakımı" programında sosyal çalışmacıların

kritik bir rol oynayacağı düşünülebilir. Sosyal çalışmacılar yeterince iyi hazırlanmamıştır. Eksik bir eğitimden geçirilmiştir, bazılarını kendileri belirledikleri imkânsız talimatlara uygun çalışmış ve hata etmişlerdir. Bunları söylemeye lüzum yoktur. Fakat (yeni ideolojilerin bakış açısından) işleri daha da kötüleştiren şey sosyal hizmetin pek çoklarını sol eğilime çekmesidir. Yani hizmetlerini geliştirmenin yollarını aramak yerine sosyal çalışmacılar alaya alınmış, istismar edilmiş ve aşağılanmışlardır. Artık, mevcut jargonla hizmet “satın alan” yöneticilere indirgenmişlerdir. Alıcı tarafta olanlar (akıl hastaları, zihnî engelliler, fiziksel engelliler, yaşlılar vb.) “tüketici” veya “müşteri” olarak bilinir. Yeni özel hapisanelerde yatılı olan kimseler de şüphesiz “müşteri”dir. Eskiden terapi topluluklarını diledikleri gibi yöneten bir zamanın oldukça bağımsız kurumları bu yeni iklimden giderek daha fazla etkilenmiştir. Artık hepsi çeşitli organizasyonlar arasında yapılan sonsuz anlaşmalarla “satın alınabilen” bir hizmet havuzuna (piyasaya) aittir. Bağımsız bir aktivite için uygun bir zaman değildir.

Bununla birlikte nispeten yeni bir fenomen Laing ve diğer anti-psikiyatristlerin çalışmalarının doğrudan etkisini taşımaktadır — kendine yardım grupları. Bunlar hastaları veya mağdurları düzgün bir tedavi, saygı ve hastaların sivil ve yasal hakları için çalışan organize mücadele biçimleri içinde bir araya getirir. Bu şekildeki ilk organizasyon 1973’te kurulan Akıl Hastaları Birliği’dir. Güncel olarak en güçlü organizasyon ise Hayatta Kalanlar Konuşuyor’dur. Bunların dışında bazıları uzun süre kalan, bazıları kısa ömürlü olan daha pek çoğu vardır. On yılı aşkın bir zamandır *Asylum* dergisi bu gruplar için düzenli bir forum olmaktadır.¹⁵ Bu girişimlerin ortaya çıkması yalnızca anti-psikiyat-

¹⁵ *Asylum* hastaların görüşlerinin ifade edildiği en tutarlı yerdir. Derginin ardındaki kişi Sheffield Üniversitesi’nden Emekli Profesör, psikiyatrideki metabolik çalışmalar için Tıbbi Araştırma Konsülü eski müdürü Alec Jenner’dır. *Asylum*’ın öncülerinden biridir ve fiilen yönetmiştir. Profesör Jenner Birleşik Krallık’ta hasta hakları meselesini ciddiye alan tek kıdemli psikiyatrist olarak görülmesi nedeniyle özel olarak anılmayı hak eder.

ristlerin çalışmaları sayesinde olmamıştır; MIND gibi diğerleri organizasyonel ve yasal açıdan kritik olmuşlardır. Ve hastaların organize olmaları önemlidir. Bir psikiyatri sistemi ne kadar iyi işlerse işlesin, hastalar ve profesyonel arasında çıkar çalışması olma ihtimali her zaman vardır, bir anlamda işçi ve işveren arasındaki süregiden çatışmadan farksızdır. Ve psikiyatristlerin, hemşirelerin vb. organize olmaları gibi hastalar da organize olmalıdır. Bu fikir herkes tarafından sevilmez.

Laing, akıl hastasına, hastaya “psikiyatrikleştirilene” bir ses veren ilk kişilerden biridir. Davasının kuvveti ve hayalleri mağdurların konuşmasına yardım etmiştir. Muhtemelen bu, Laing’in en somut mirasıdır. Bir bakıma bu oldukça uygundur zira daima meslektaşlarından çok hastaları önemsemiştir. Laing kısa süreliğine de olsa daha önce olmayan bir ufuk açmıştır. Bu ufuk hakkında gizemli bir şey yoktur; Laing’in bakışlarını aşkın bir gerçekliğe aktarma girişimiyle alakalı değildir. Bariyerlerin ötesinden konuşabilme yeteneğinden kaynaklanır, profesyonel ile mağdur bariyerinden geçebilir. Bu anlamda yazıları gerçekten “normal” ile “deli” arasında bir köprüdür. Çeşitli nedenlerden ötürü bu köprü artık yerinde yok fakat bir zamanlar var olmuş olması belki de yeniden hedeflenmesini sağlayabilir. Elbette tüm bunlara bir aldatma olarak itiraz edilebilir. Laing hakkındaki bir yorumda denildiği gibi mesele ya “bir işaret ve alamet meselesidir [ya da] kötü niyetli ve gittikçe büyüyen gerçeklik”tir (Britton 1974:30).

KRONOLOJİ

- 1927 7 Ekim’de Glasgow’da doğdu. Alt-orta sınıf Presbiteryen bir ailenin tek çocuğu idi. İlk ve Ortaokulu Glasgow’da okudu.
- 1945 Glasgow Üniversitesinde tıp okudu.
- 1951 Tıp fakültesinden mezun oldu ve altı aylık nöroloji stajının ardından Ordu Psikiyatri Hastanesine alındı.
- 1953 Orduyu terk etti ve Glasgow Royal Akıl Hastanesinde çalışmaya başladı.
- 1955 Glasgow Üniversitesi Psikiyatri Kliniğinde kıdemli kayıt memuru olarak atandı. “Patient and Nurse Effects of Environmental Changes in the Care of Chronic Schizophrenics” adlı makaleyi yayınladı. (Cameron ve McGhie ile birlikte)
- 1957 Tavistock Aile Araştırma Programında görev aldığı Londra’ya taşındı. Psikanalitik eğitime başladı.

- 1958 "The Collusive Function of Pairing in Analytic Groups" makalesini yayınladı. (Esterson ile birlikte)
- 1960 *Bölünmüş Benlik* yayınlandı.
- 1961 Tavistock Enstitüsüne geçti. *Benlik ve Ötekiler* yayınlandı.
- 1962 Langham Kliniğinin yöneticisi oldu.
- 1964 *Reason and Violence. A Decade of Sartre's Philosophy. 1950-1960* (Cooper ile) ve *Sanity, Madness and the Family* (Esterson ile) yayınlandı.
- 1965 The Philadelphia Association kuruldu. Kingsley Hall terapi topluluğuna taşındı. Langham Kliniğinden ayrıldı.
- 1966 *Interpersonal Perception* yayınlandı (Phillipson ve Lee ile). Kingsley Hall'den taşındı.
- 1967 *Yaşantının Politikası* ve *Cennet Kuşu* yayınlandı. Tavistock Enstitüsünden ayrıldı. David Cooper, John Heaten ve diğerleri ile beraber Institute of Phenomenological Studies kuruldu. Londra Kurtuluş Diyalektiği Kongresinin organizasyon ve yürütmesine dahil oldu.
- 1968 "Metanoia: Some Experiences at Kingsley Hall" makalesi yayınlandı. Laing'in Kurtuluş Diyalektiği Konferansına hitap ettiği "The Obvious" yayınlandı.
- 1969 *The Politics of Family* Kanada'da yayınlandı.
- 1970 Kingsley Hall kapandı. *Düğünler* yayınlandı.
- 1971-2 Seylan (günümüzde Sri Lanka) ve Hindistan'da bulundu.
- 1973 *The Politics of the Family and Other Essays* İngiltere'de yayınlandı.
- 1976 Yaklaşık on beş yıl önce yazdığı "A Critique of Kallman's and Slater's Genetic Theory of Schizophrenia" makalesi yayınlandı.
- 1976 *The Facts of Life* yayınlandı.
- 1976 *Do You Love Me?* yayınlandı.
- 1977 *Conversations with Children* yayınlandı.

- 1979 *Sonnets* yayınlandı.
- 1982 *The Voice of Experience. Experience, Science and Psychiatry* yayınlandı.
- 1985 *Wisdom, Madness and Folly. The Making of a Psychiatrist* yayınlandı. Genel Tıp Konsülünün tıbbî sicil kaydından istifa etti.
- 1989 23 Ağustos'ta St Tropez'de bir tenis kortunda kalp krizi neticesinde hayatını yitirdi.

Laing üç kere evlenmiştir ve 10 çocuğu vardır.

KAYNAKÇA

- Artaud, A. (1976) 'Van Gogh, The Man Suicided by Society' in S. Sontag (ed.) *Selected Writings*, Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Barnes, M. (1989) (with Scott, A.) *Something Sacred: Conversations, Writings, Paintings*, London: Free Association Books.
- Barnes, M. and Berke, J. (1973) *Mary Barnes. Two Accounts of a Journey Through Madness*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Basaglia, F. (ed.) (1968) *L'Istituzione Negata*, Torino: Einaudi, tr. as (1970) *L'Institution en Negation*, Paris: Seuil.
- (ed.) (1973) *Che cos'è la Psichiatria?*, Torino: Einaudi; tr. as (1977) *Qu'est-ce que la Psychiatrie?*, Paris: Presses Universitaires de France.
- (1981) 'Breaking the Circuit of Control' in D. Ingleby (ed.) *Critical Psychiatry*, Harmondsworth: Penguin Books.

- Bateson, G., Haley, J., Jackson, D. and Weakland, J. (1956) 'Towards a Theory of Schizophrenia' in G. Bateson (ed.) (1973) *Steps to an Ecology of Mind*, St Albans: Granada Publishing Limited.
- Bateson, G. (ed.) (1973) *Steps to an Ecology of Mind*, St Albans: Granada.
- (ed.) (1974) [1961] *Perceval's Narrative. A Patient's Account of his Psychosis, 1830–1832*, New York: William Morrow.
- Berke, J.H. (1979) *I Haven't Had to Go Mad Here*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Berke, J.H., Masoliver, C. and Ryan, T.J. (eds) (1995) *Sanctuary*, London: Process Press.
- Binswanger, L. (1963) *Being in the World*, New York: Basic Books.
- Bleuler, E. (1950) *Dementia Praecox or the Group of Schizophrenias*, New York: International Universities Press.
- Boyers, R. and Orrill, R. (eds) (1972) *Laing and Anti-Psychiatry*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Britton, D. (1974) 'Laings Social Philosophy' in *Radical Philosophy* 7, pp. 29–30.
- Bullard, D.M. (ed.) (1959) *Psychoanalysis and Psychotherapy. Selected Papers of Frieda Fromm-Reichmann*, Chicago: The University of Chicago Press.
- Clare, A. (1992) *In the Psychiatrist's Chair*, London: Heinemann.
- Claridge, G. (1990) 'Can a Disease Model of Schizophrenia Survive?' in R.P. Bental (ed.) *Reconstructing Schizophrenia*, London: Routledge.
- Coate, Morag (1964) *Beyond all Reason*, London: Constable.
- Collier, A. (1977) *R.D.Laing: The Philosophy and Politics of Psychotherapy*, New York: Pantheon Books.
- Coltart, N. (1995) 'Attention' in J.H. Berke, C. Masoliver and T.J. Ryan (eds) *Sanctuary*, London: Process Press.
- Cooper, D. (1967) *Psychiatry and Anti-Psychiatry*, London: Tavistock.
- (ed.) (1968) *The Dialectics of Liberation*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1980) *The Language of Madness*, Harmondsworth: Penguin Books.

- Deleuze, G. and Guattari, F. (1984) *Anti-Oedipus*, trans. R. Hurley, M. Seem, and H.R. Lane, London: The Athlone Press.
- Donnelly, M. (1992) *The Politics of Mental Health in Italy*, London: Routledge.
- Donzelot, J. (1979) *The Policing of Families*, trans. R. Hurley, London: Hutchinson.
- Esterson, A. (1972) *The Leaves of Spring*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Evans, R. (ed.) (1976) *R.D. Laing. The Man and his Ideas*, New York: E.P. Dutton.
- Fanon, F. (1965) *The Wretched of the Earth*, London: MacGibbon and Kee.
- Federn, P. (1977) *Ego Psychology and the Psychoses*, London: Maresfield Reprints.
- Foucault, M. (1971) *Madness and Civilization*, London: Tavistock.
- Friedenberg, E.Z. (1973) *Laing*, London: Fontana.
- Goffman, E. (1970) *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Guattari, F. (1984) 'Mary Barnes or Oedipus in Anti-Psychiatry', trans. R. Sheed, in *Molecular Revolution. Psychiatry and Politics*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Heidegger, M. (1962) *Being and Time*, trans. J. Macquarrie and E. Robinson, Oxford: Blackwell.
- Henry, J. (1962) *Culture Against Man*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Howarth-Williams, M. (1977) *R.D. Laing: His Work and its Relevance for Sociology*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Hunter, R. and Macalpine, I. (1963) *Three Hundred Years of Psychiatry (1535– 1860)*, London: Oxford University Press.
- Ingleby, D. (ed.) (1981) *Critical Psychiatry: The Politics of the Mental State*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Isaacs, S. (1952) 'The Nature and Function of Phantasy' in J. Riviere (ed.) *Developments in Psycho-Analysis*, London: Hogarth.

- Jacoby, R. (1975) *Social Amnesia: A Critique of Conformist Psychology from Adler to Laing*, Boston, MA: Beacon Press.
- Jaspers, K. (1962) *General Psychopathology*, Manchester: Manchester University Press.
- Jervis, G. (1967) 'Psychiatrists and Politics' in M. Donnelly (1992) *The Politics of Mental Health in Italy*, London: Routledge.
- Jervis, G. (1977) *Le Mythe de l'Antipsychiatrie*, Paris: Solin. Kaplan, B. (ed.) (1964) *The Inner World of Mental Illness*, New York and London: Harper and Row.
- Kierkegaard, S. (1954) *The Sickness unto Death*, trans. H. Lowrie, New York: Doubleday.
- Kotowicz, Z. (1993) 'Tradition, Violence and Psychotherapy' in L. Spurling (ed.) *From the Words of my Mouth. Tradition and Psychotherapy*, London: Routledge.
- Kraepelin, E. (1905) *Lectures on Clinical Psychiatry*, London: Bailliere, Tindall & Cox.
- Laing, A. (1994) *R.D. Laing. A Biography*, London: Peter Owen Publishers.
- Laing, R.D. (1955) (with Cameron, J.L. and McGhie, A.) 'Patient and Nurse Effects of Environmental Changes in the Care of Chronic Schizophrenics', *The Lancet*, vol. 2, pp. 1384–86.
- (1958) (with Esterson, A.) 'The Collusive Function of Pairing in Analytic Groups', *British Journal of Medical Psychology* 31, pp. 117–23.
- (1962) 'Series and Nexus in the Family', *New Left Review* 15, May–June.
- (1964) [1960] *The Divided Self*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1966) [1961] *Self and Others*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1964) (with Cooper, D.) *Reason and Violence. A Decade of Sartre's Philosophy. 1950–1960*, London: Tavistock.
- (1967) [1964] (with Esterson, A.) *Sanity, Madness and the Family*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1965) (with Esterson, A. and Cooper, D.) 'Results of Family-Oriented Therapy with Hospitalized Schizophrenics', *British Medical Journal* 2, December, pp. 1462–5.

- (1966) (with Phillipson, H. and Lee, A.R.) *Interpersonal Perception*, London: Tavistock.
- (1967) *The Politics of Experience and The Bird of Paradise*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1968) 'Metanoia: Some Experiences at Kingsley Hall', *Re cherches*, Paris, December. (Reprinted in H.W. Ruitenbeek (ed.) (1972) *Going Crazy*, New York: Bantam Books.)
- (1968) 'The Obvious' in D. Cooper (ed.) *The Dialectics of Liberation*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1969) *The Politics of the Family*, Toronto: CBC Publications.
- (1970) *Knots*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1976) [1973] *The Politics of the Family and Other Essays*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1976) 'A Critique of Kallmann's and Slater's Genetic Theory of Schizophrenia' in R.Evans (ed.) *R.D.Laing. The Man and his Ideas*, New York: E.P. Dutton.
- (1976) *The Facts of Life*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1976) *Do You Love Me?*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1977) *Conversations with Children*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1979) *Sonnets*, London: Michael Joseph.
- (1982) *The Voice of Experience. Experience, Science and Psychiatry*, London: Allen Lane.
- (1985) *Wisdom, Madness and Folly. The Making of a Psychiatrist*, London: Macmillan.
- Laplanche, J. and Pontalis, J.-B. (1980) *The Language of Psychoanalysis*, London: Hogarth Press.
- Mannoni, M. (1970) *The Child, His 'Illness', and the Others*, London: Tavistock.
- Marcuse, H. (1964) *One-Dimensional Man*, London: Routledge & Kegan Paul.
- May, R., Angel, E. and Ellenberger, H.F. (1958) *Existence—A New Dimension in Psychiatry and Psychology*, New York: Touchstone Books.
- Merleau-Ponty, M. (1962) *The Phenomenology of Perception*, London: Routledge & Kegan Paul.

- Mezan, P. (1972) 'After Freud and Jung, Now Comes R.D. Laing Pop-Shrink Rebel, Yogi, Philosopher King, Latest Reincarnation of Aesculapius, Maybe', *Esquire*, January: 92–97, 160–78.
- Minkowski, E. (1970) *Lived Time*, Chicago: Northwestern University Press.
- Mitchell, J. (1974) *Psychoanalysis and Feminism*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Mullan, B. (1995) *Mad to be Normal. Conversations with R.D. Laing*, London: Free Association Books.
- Pankow, G. (1983) *Structure Familiale et Psychose*, Paris: Aubier.
- Reed, D. (1979) *Anna*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Rosen, J.N. (1962) *Direct Psychoanalytic Psychiatry*, New York: Grune & Stratton.
- Rosenham, D.L. (1975) 'On Being Sane in Insane Places' in T.J. Scheff (ed.) *Labeling Madness*, New Jersey: Prentice Hall.
- Roustang, F. (1982) *Dire Mastery*, Baltimore, MD.: Johns Hopkins University Press.
- Ruitenbeek, H.W. (ed.) (1972) *Going Crazy*, New York: Bantam Books.
- Sartre, J.-P. (1961) *Critique de la Raison Dialectique*, Paris: Gallimard.
- Sartre, J.-P. (1962) *Being and Nothingness*, trans. H. Barnes, London: Methuen.
- Scull, A.T. (ed.) (1981) *Madhouses, Mad-Doctors and Madmen: The Social History of Psychiatry in the Victorian Era*, London: Athlone Press.
- (1982) *Museums of Madness: The Social Organization of Insanity in Nineteenth Century England*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Searles, H. (1965) *Collected Papers on Schizophrenia and Related Subjects*, New York: International Universities Press.
- Sedgwick, P. (1972) 'R.D. Laing: Self, Symptom and Society' in R. Boyers and R. Orrill (eds) *Laing and Anti-Psychiatry*, Harmondsworth: Penguin Books.
- (1982) *Psycho Politics*, London: Pluto Press.
- Showalter, E. (1987) *The Female Malady: Women, Madness and English Culture, 1830–1980*, London: Virago Press.

- Siegler, M., Osmond, H. and Mann, H. (1972) 'Laing's Models of Madness' in R. Boyers and R. Orrill (eds) *Laing and Anti-Psychiatry*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Sigal, C. (1976) *Zone of the Interior*, New York: Thomas Y. Crowell.
- Skultans, V (1975) *Madness and Morals: Ideas on Insanity in the Nineteenth Century*, London: Routledge & Kegan Paul.
- SPK (Sozialistisches Patienten Kollektiv) (1972) *Psychiatrie Politique*, Paris: François Maspero.
- (1973) *Faire de la Maladie une Arme*, Paris: Editions Champ Libre.
- Sullivan, H.S. (1953) *Conceptions of Modern Psychiatry*, New York: Norton.
- Szasz, T.S. (1972) *The Myth of Mental Illness*, St Albans: Granada.
- (1973) *The Manufacture of Madness*, St Albans: Granada.
- (ed.) (1974) *The Age of Madness*, London: Routledge & Kegan Paul.
- (1976) 'Anti-Psychiatry: The Paradigm of a Plundered Mind' in *New Review* 3 (29) (off-print).
- Tillich, P. (1952) *The Courage to Be*, London: Nisbet.
- Treacher, A. and Baruch, G. (1981) 'Towards a Critical History of the Psychiatric Profession' in D. Ingleby (ed.) *Critical Psychiatry*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Turkle, S. (1979) *Psychoanalytic Politics. Freud's French Revolution*, London: Burnett Books.
- Wing, J.K. (1978) *Reasoning About Madness*, Oxford: Oxford University Press.
- Winnicott, D.W. (1960) 'Ego Distortion in Terms of True-False Self' in *The Maturation Processes and the Facilitating Environment* [1979], London: Hogarth.
- (1982) *Playing and Reality*, Harmondsworth: Penguin Books.

DİZİN

A

aile, 71, 149

Akıl 27, 80, 83, 84, 87, 115, 118,
124, 125, 127, 128, 130, 148,
155, 157

Akıl Hastaları Birliği 155

algı 20, 32, 47, 92

Anna 138

anneler 142

B

benlik, 44

bilinçdışı 40, 41, 44, 49, 50, 51,
54, 69, 94, 140

bilinçdışı 40, 50

bilinçdışı fantezi 49, 50

bölünme 35, 36, 37, 50

C

Cennet Kuşu 12, 15, 96, 158

cisimleşmemiş benlik 38

D

delilik 13, 18, 25, 33, 81, 82, 83, 84,
86, 87, 88, 89, 95, 96, 97, 115, 123,
134, 135, 149, 150, 151, 153

Demokratik Psikiyatri 114, 115, 116,
117, 149

doğum, 16, 17

doktorlar, 127

Dostoyevski, 54

E

eleştiriler 79, 81, 105, 126, 127,
129, 145, 148

eleştirileri 121

etiketlenmemiş metaforlar 60

F

fantezi 49, 50, 51, 52
 fenomenoloji 7, 14, 52
 fiziksel hastalık 128, 130

G

gerçek benlik 36, 37, 43, 44, 95, 96
 gerçek benlik, 44
 Güç 84, 105

H

haklar 65
 hastalar 57, 80, 81, 98, 103, 104,
 108, 109, 110, 111, 113,
 123, 131, 138, 149, 156
 Hayatta Kalanlar Konuşuyor 155
 Heidelberg Üniversitesi 107, 108, 110

I

ikincil olumsuz uyarı 56
 İtalya 7, 23, 26, 110, 111, 113,
 114, 116

K

kadınlar 67, 77, 137, 139
 kapalı, 109
 kendine yardım grupları 155
 Kierkegaard, 86, 164
 Kingsley Hall 7, 16, 17, 19, 22, 102,
 103, 104, 105, 115, 116, 117, 118,
 121, 123, 129, 134, 135, 136, 137,
 138, 142, 143, 145, 147, 148, 149,
 151, 154, 158, 165
 kişiler bilimi 73, 95

M

maliyet-etkililik 116
 McGhie, 164
 Merleau-Ponty 37, 38, 165
 MIND 156
 Minkowski, E. 166
 mistisizm 17, 126
 Mullan, B. 166

N

New Age 22
 normal, 33
 normallik 15, 94, 95, 115, 151,
 152, 153, 154
 nöroloji 14, 28, 30, 157

O

Orrill, R. 162
 Orta Grup 41

P

Phillipson, H. 165
 Post-Freudcular 132
 Psikanaliz 20, 139
 psikiyatri 7, 14, 17, 18, 19, 20, 22,
 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 33,
 40, 43, 44, 47, 48, 57, 66, 75, 80,
 81, 83, 84, 85, 87, 93, 97, 100, 101,
 103, 104, 106, 107, 108, 110, 111,
 112, 113, 115, 116, 117, 118, 120,
 121, 123, 124, 127, 128, 130, 132,
 134, 143, 144, 148, 149, 153, 156
 psikiyatrik tanı 107
 psikiyatri lisansı, 83
 psikiyatri sistemi 121, 156

psikoz 32, 33, 37, 42, 43, 48, 65,
68, 69, 87, 88, 89, 93, 144
psikoz, 48

R
Reed, D. 166
Rosenham, D.L. 166

S
sakinleştirici 26
suçluluk, 37
şizoid bölünme 35

T
tarihi 26, 28, 134, 137
taşlaşma 35
Tavistock Kliniği 14
The New Review 121
The Philadelphia Association 1, 103,
147, 158
Tillich, P. 167
toplum 1, 13, 19, 20, 22, 78, 86,
112, 115, 125, 130, 131,
149, 154
Trieste 112, 113, 114, 115

V
varoluşsal güvenlik 34
varoluşsal güvensizlik 34
Villa 21 103, 106, 107, 117, 135,
43, 149

W
Winnicott, D.W. 167

Y
yaşantı, 17, 70
Yeni Freudcular 132
Yeni Sol 79, 131

R.D. Laing ve Anti-Psikiyatrinin Yolları

Zbigniew Kotowicz

Çeviri: Beyza Konuk

1960'lı ve 1970'li yıllarda R. D. Laing'in radikal ve vizyoner fikirleri, tanının bilimsel olarak anlamsız olduğu iddiasıyla psikiyatri kurumuna meydan okudu. Bu görüşler psikiyatri pratiğindeki düşüncelerde ve deliliğin anlamında bir devrim yarattı. *Bölünmüş Benlik*'ten *Düşümler*'e, Laing'in çalışmaları kısa süre içinde hemen herkes tarafından tanınmasını sağladı.

R.D. Laing ve Anti-Psikiyatrinin Yolları, çağdaş bir perspektiften Laing'in çalışmalarının kapsamlı bir değerlendirmesini sunmaktadır. En üretken olduğu on yıla odaklanarak yazar, Laing'in teorik yazılarının gerekçelendirilmiş bir eleştirisini yapmaktadır ve ilk eserleri üzerinde etkili olan fenomenoloji ve varoluşçuluk ile kişilerarası iletişim çalışmalarına etki eden Amerikan aile etkileşimi araştırmalarını ve Sartre dâhil Laing'in düşüncesine tesir eden etkenlerin izini sürmektedir.

Kitap aynı zamanda, deneysel bir terapi topluluğu olan Kingsley Hall'ü, Almanya'daki Sosyalist Hastalar Kolektifi ve İtalya'daki tüm psikiyatri sisteminin yeniden şekillendirilmesi gibi diğer anti-psikiyatri denemelerine paralel olarak ele almaktadır.

Liste satış fiyatı: 58 TL
KDV'den muaftır.

ISBN 978-625-7312-60-8

9

786257

312608

alBaraka
Yayınları
albarakakultur.com